

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Historická procházka městem Dačice

(školní projekt)

Historical walk around the town Dačice

(school project)

Autor: Petr Procházka

Vedoucí DP: Mgr. Tomáš Mikeska

Praha 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Historická procházka městem Dačice (školní projekt) zpracoval samostatně a použil pouze prameny uvedené v seznamu literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze 15.11.2010

Procházka Petr

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu práce, Mgr. Tomáši Mikeskovi, a také Mgr. Jiřímu Pokornému za vstřícný postoj při konzultacích diplomové práce.

Děkuji také řediteli dačického gymnázia, PaedDr. Aleši Morávkovi, za vstřícnost při realizaci projektu a za skvělou spolupráci Mgr. Kateřině Hroudné.

Dále děkuji své manželce za pomoc s elektronickou úpravou práce a za trpělivost.

OBSAH

1.	Úvod.....	6
2.	Prameny literatury a město Dačice.....	8
3.	Historie města Dačice.....	11
3.1.	Zeměpanské Dačice.....	11
3.2.	Dačice ve vlastnictví Křižovníků s červenou hvězdou	12
3.3.	Dačice ve vlastnictví pánů z Hradce	15
3.4.	Dačice ve vlastnictví Krajířů z Krajku.....	19
3.5.	Vzhled a hospodaření města v 15. a 16. století.....	24
3.6.	Dačice ve vlastnictví Viléma Dubského z Třebomyslic	28
3.7.	Dačice v 17. století.....	29
3.8.	Dačice ve vlastnictví Osteinů.....	30
3.9.	Dačice ve vlastnictví Dalbergů	31
3.10.	Dačice ve 20. století	33
3.11.	Významné osobnosti Dačic	37
3.11.1.	Matěj Jiří Kapeta	37
3.11.2.	Jakub Kryštof Rad.....	37
3.11.3.	Vilém Göth.....	38
3.11.4.	PhDr. František Křížek, CSc.....	38
3.11.5.	Vladimír Fuka	39
3.12.	Významné památky Dačic	40
3.12.1.	Kostel sv. Vavřince	40
3.12.2.	Kostel sv. Antonína Paduánského s klášteřem.....	40
3.12.3.	Starý zámek.....	41
3.12.4.	Nový zámek.....	41
3.12.5.	Ražírerie a kostkový cukr	42
3.12.6.	Pomník padlých.....	43
4.	Regionalistika, region a regionální dějiny.....	44
4.1.	Úvod.....	44
4.2.	Region, regionalistika a její význam pro školní výuku.....	48
4.3.	Využití metod projektového a programového vyučování.....	56
4.4.	Projekt a projektové vyučování.....	58
5.	Region města Dačice a jeho zařazení do výuky dějepisu.....	61

5.1.	Regionální dějiny a RVP.....	65
6.	Uvedení do projektu.....	66
6.1.	Představení projektu.....	69
6.2.	Vyučovací formy a metody.....	70
6.3.	Cíle a klíčové kompetence projektu.....	71
6.3.1.	Výchovné cíle.....	71
6.3.2.	Vzdělávací cíle.....	71
6.3.3.	Dovednostní cíle.....	72
6.3.4.	Potřebné vyučovací pomůcky.....	73
7.	Příprava projektu a časový plán.....	74
7.1.	Příprava projektu.....	74
7.2.	Časový plán.....	75
8.	Realizace projektu.....	77
8.1.	První den.....	77
8.2.	Skupina Horní náměstí.....	78
8.3.	Skupina Dolní náměstí.....	81
8.4.	Druhý den.....	83
8.5.	Zakončení projektu a jeho závěr.....	85
9.	Projekt otevřený.....	86
9.1.	Zpětná vazba.....	86
9.2.	Další využití projektu.....	87
10.	Závěr.....	90
	Resumé.....	91
	Klíčová slova.....	92
	Seznam použité literatury.....	93
	Přílohy.....	95

1. Úvod

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybral didaktické téma uplatňující mimotřídní organizační formu vzdělávání – exkurzi. Projektové vyučování, do kterého byla exkurze zakomponována, jsem uskutečnil ve svém rodném městě a na svém mateřském gymnáziu v Dačicích.

Téma projektu, zvoleného pro exkurzi, je Historická procházka městem Dačice. Během projektového vyučování se žáci mají seznámit s nejvýznamnějšími památkami a poznat hlavní historické mezníky města. Téma jsem vybral hlavně z toho důvodu, že mám město velice rád. Už jako malý jsem se o historii svého rodného města zajímal. Fascinoval mě výhled z kostelní věže i prohlídky dačického zámku. Na základní škole i na gymnáziu mi informace o historii města během výuky dějepisu chyběly, a proto jsem tuto zkušenost chtěl sám alespoň některým žákům v Dačicích zprostředkovat. Podle mého názoru je velice důležité, aby občané znali hlavní události a mezníky v historii svého bydliště. A kde by se tyto informace měli dozvědět, když už ne ve škole?

Byl bych rád, aby žáci nebrali historii jako nudné reálie, které musí znát kvůli známce ve škole, ale jako zajímavé informace, které formovaly a formují město, ve kterém žijí. Měli by se naučit vnímat a vážit si historického odkazu, se kterým se v Dačicích mohou setkat téměř na každém kroku. Primárně mi nešlo o to, aby žáci po projektu dokonale znali historii města a památek, ale chtěl jsem v nich probudit zájem o tuto lokalitu a hrdost na to, v jak historicky významném městě a regionu žijí.

Jedním z impulsů pro tuto práci bylo vytvoření něčeho, co mohou dále využívat a rozvíjet nejen kolegové na gymnáziu v Dačicích, ale i vyučující po celé republice. Chtěl jsem vytvořit metodickou příručku pro konkrétní téma, které dokáže zakomponovat regionální dějiny do vyučování dějepisu jak na základní, tak i střední škole. Protože jsem chtěl v této práci co nejvíce sblížit regionální tematiku s učivem dějepisu, snažil jsem se popisy a příběhy památek vyprávět na pozadí historie celé země. Studoval jsem historickou, didaktickou i pedagogickou literaturu a samozřejmě jsem také všechny památky předem navštívil a vybral vhodné náměty pro svůj projekt.

Práce je rozdělena do devíti kapitol. První dvě kapitoly se věnují seznámení s místní literaturou a s historií samotného města. Kládl jsem důraz na obecnou

historii spojenou s historií hlavních památek a významných osobností města. V projektu převládají spíše památky, o osobnosti se projekt do budoucna může rozšířit.

Čtvrtá, pátá a šestá kapitola patří mezi kapitoly teoreticko – didaktické. Pojednávají o regionální historii a o jejím významu, dále o jejím zařazení do tematického plánu učiva. Šestá kapitola se zaměřuje na organizační formu vyučování, exkurzi a na uplatňování principu názornosti. Oba pojmy jsou v této kapitole dále rozvedeny.

Sedmá a osmá kapitola pojednává o samotné praktické části projektu, a proto tyto kapitoly tvoří stěžejní část práce. Praktická část obsahuje podrobný popis časového harmonogramu exkurze. Dále jsem v této kapitole popsal terénní práci žáků a jejich zpracování získaných informací druhý den projektu.

V poslední kapitole jsem se snažil nastínit další možné použití projektu. Od začátku jsem počítal s tím, že má práce bude jen základem pro projekt, který se bude dále rozšiřovat. Snažil jsem se uvést jiné možnosti využití a další náměty pro realizaci. Projekt je koncipován nejen pro konkrétní město, a tak může být využit i na jiných školách ve zcela odlišných regionech.

Práce je zakončena obrázkovými a textovými přílohami. Jedná se o samotnou prezentaci, která byla cílem dvoudenní práce žáků, dále jsou to pak texty používané jak vyučujícími tak i samotnými žáky.

2. Prameny literatury a město Dačice

Město Dačice leží blízko rakouských hranic na rozmezí Čech a Moravy. Významný prvek v krajině tvoří řeka Moravská Dyje pramenící jen 15 kilometrů od města, při jejímž brodu je také původní osada založena. Svoji polohou vytvářely Dačice téměř pokaždé hraniční část panství, ať už toto panství vlastnil kdokoliv. Samotný název „Dačice“ pochází z téže doby jako město samotné. Lze to dokázat už samotnou koncovkou –ice. Koncovka –ice, resp. původně –ici, patří k čeledním jménům, která jsou jedním z nejstarších typů slovanských místních jmen u nás. Je odvozeno od osobního jména Dač nebo Dak, což je zkratka některého složeného jména, začínajícího na Da- jako Damír, Dalibor, Dalimil, Dalemysl apod. Jméno Dačice znamená ves lidí Dačových, resp. Dakových¹.

Dačice patří počtem obyvatel k největším v regionu a to mělo i velký vliv na lidové zvyky a tradice upadající dříve ve městech než na vesnicích. Ukázkou místních tradic a zvyků můžeme vidět popsanou ve stálé expozici městského muzea. K vidění jsou zde např. formy na perník, malovaný nábytek, keramika, místní kroj oblečený naposledy v roce 1946. Tento kroj vznikl obnovením staršího horáckého kroje právě po druhé světové válce. Jedinou regionální zvláštností je tzv. svatební praporec. Tyto praporce se používaly hlavně v oblasti Dačicka a Telčska. Praporec vlastnila každá obec, některý byl pak označen jménem obce a datován. Čtvercový nebo obdélníkový tvar zdobila výšivka nebo třásně. Obsahují motivy nevěsty, ženicha, kolébky s děťátkem, svatebčany. Používaly se, když si nevěsta převážela výbavu do vsi, kam se provdala.

Zajímavou historii má také znak města. I když byly Dačice již pravděpodobně ve 14. století a s jistotou od 16. století městem, užívaly na nejstarších pečetích znak vrchnosti. Proto také nelze určit, odkdy byl symbol na dačické pečetě chápán jako znak města a do které doby šlo o symbol pánů z Hradce. Nejstarší dochovaná pečeť je doložena na listině purkmistra rady města Dačic zaslané 5. listopadu 1584 do Slavonic. Pečeť má průměr 26 mm a v jejím pečetním poli je na štítě pětিলistá růže, nad štítem pod korunou písmeno M, zasahující až do

¹ Hosák, Ladislav, Šrámek, Rudolf: Místní jména na Moravě a ve Slezsku I., Československá akademie věd, Praha 1970, str. 168.

opisu, který je však na dochovaném otisku pečeti nezřetelný.² Další pečeť se lišila pouze průměrem, který byl 30 mm. Z toho také vyplývá, že znak města vznikl právě z těchto pečetí (erb pánů z Hradce, jen do znaku byly ještě přijaty další atributy – písmeno M a koruna). Dalším rozdílem bylo, že páni z Hradce měli v erbu růži zlatou, kterou mají Dačice až od 19. století. Dnes platným znakem je tedy zlatá pětilistá růže s červeným semeníkem a zelenými okvětními lístky v modrém štítě, provázaná nahoře latinským písmenem M pod korunou.

I historie městského znaku napovídá, že dějiny samotného města byly velice pestré a zajímavé. Já osobně jsem do této tematiky poprvé nahlédl ke konci základní školy, kdy jsem začínal pracovat jako víkendový průvodce na dačickém zámku. Postupem času se mé znalosti rozšiřovaly na celé město. Velkou oporu mi poskytla kastelánka zámku, PhDr. Jana Bisová, která mi nejen půjčovala potřebnou literaturu, ale také mě začala seznamovat se zajímavými osobnostmi věnující se intenzivně historii města. Na zámku jsem prováděl bez přestávky čtyři roky, během kterých jsem se velice dobře seznámil nejen s touto budovou, ale vlastně s celým městem a jeho historií. Měl jsem i to štěstí účastnit se archeologických vykopávek v okolí dominanty města, kostela sv. Vavřince a také odkrytí krypty pod kostelem, kde se nachází hrobka významných dačických pánů. Postupně jsem začal se zámek a historií města seznamovat jednotlivé třídy gymnázia v rámci výuky. Už v této době jsem si uvědomil, jaká je škoda, že se ve škole více nevěnujeme regionální historii. Celkově na toto téma při výuce nezbýval čas, a proto téměř každý o svém rodném městě vůbec nic nevěděl. Ještě více jsem tuto skutečnost pocítil ve chvíli přijímacích zkoušek na vysoké školy, kdy se pokaždé zkoušející na historii regionu zeptali. I z tohoto důvodu jsem se rozhodl jako téma diplomové práce vytvořit projektové vyučování zaměřené právě na regionální historii.

Při přípravě projektu jsem vycházel hlavně z nejobsáhlejší publikace o historii města, Dějiny Dačic. Projekt byl zamýšlen jako otevřený, chtěl jsem především vytvořit základ, na který může škola navazovat nebo jej dále rozšiřovat. Než jen vyjmenovávat jednotlivé památky nebo osobnosti města, nechal jsem vlastní výběr na studentech. Kromě knihy Dějiny Dačic od kol. autorů jsem také využíval publikace Vlastivědné sborníky vycházející v Dačicích již několik let pod hlavičkou městského muzea jako dílo kolektivu dačických autorů. Mezi nejznámější

² Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 109.

z těchto autorů patří nebo patřili dnes již bývalá kastelánka dačického zámku, PhDr. Jana Bisová, Doc. Michal Stehlík, Doc. Jan Bistřický, Mgr. Marie Kučerová a další. Během 20. století v Dačicích vznikala celá řada publikací o jednotlivých osobnostech, památkách města a historii. Mezi nejznámější a nejvyužívanější patří práce od pana Františka Křížka Dačický listnář z roku 1941, dále od pana Bartuška Dačice, zámek, město a památky v okolí, Praha 1960, od pana Bistřického Přehled dějin Dačic do 15. století, VVM, 1983. V neposlední řadě také práce autorů Křížka a Černé Dačice, Praha 1943, dále Marie Kučerové Dačice v dobové fotografii a pohlednici, Dačice 1999, Michala Stehlíka a kol. Dačický uličník. O dačických ulicích, Dačice 2001. Všechny tyto a další publikace byly upraveny a doplněny v knize Dějiny Dačic, která vyšla v roce 2002. Díky této knize se mi práce na přípravě značně usnadnila. Další prameny pak můžeme nalézt v zemském archivu v Brně, kde je většina písemností o tomto regionu. Z brněnského archivu bylo v poslední době čerpáno právě pro potřeby publikace Dějiny Dačic a pro mapování stavebního vývoje Nového zámku a života pánů z rodu Dalbergů. Své uplatnění má jistě i dačická kronika a Dačický graduál sloužící nejen k zapisování písní, ale později i k zapisování významných regionálních událostí. Jediné publikace kromě Dějin Dačic, které jsem při přípravě používal, byly texty o historii obou dačických zámků od kastelánky PhDr. Jany Bisové, vlastní seminární práci o pomníku padlých a armádním letci Vilému Göthovi, kterou jsem napsal v maturitním ročníku, výše jmenovanou publikaci Dačice v dobové fotografii a pohlednici a shrnující seminární práce o Dačicích, které jsem psal již u nás na fakultě. Kromě výše jmenovaných historických prací jsem ještě využil plán města s důrazem na centrum, možnosti internetu a webové stránky města a také různé turistické průvodce, které o městě vznikly a byly k dispozici.

Momentálně v Dačicích existuje celá řada publikací, které mapují historii města i jednotlivých památek. Mezi nejznámější patří Dačicko, Slavonicko, Telčsko vydané v roce 2005 Muzejní a vlastivědnou společností v Brně, také výše jmenované Dobové fotografie a pohlednice a Vlastivědný sborník. Nejbližší mému projektu je brožura Dačice vydaná dačickým infocentrem v roce 2007. Tuto brožuru jsem také studentům pro inspiraci ukázal, aby z ní mohli čerpat znalosti a realie.

3. Historie města Dačice

3.1. Zeměpanské Dačice

První písemnou zmínku o Dačicích můžeme nalézt v kronice milevského opata Jarlocha³ (*Potom, co se vracel domů, zastavil se u jakýchsi šlechticů na Bítově, kteří mu prokazovali velkou úctu a dlouho si žádali jeho přítomnosti. Zastavil se také u olomouckého biskupa Pelhřima, který tehdy prodléval u moravského markraběte Konráda, zvaného také Ota, aby mu posvětil kostel v jeho vsi Dačicích.*).

Z této první zmínky je zřejmé, že želivský opat Gotšalk podnikl o Vánocích roku 1183 vizitační cestu po klášterech a zastavil se na již jmenovaném hradě Bítov a potom u Konráda Oty ve Znojmě. Zde se pravděpodobně setkal s biskupem Pelhřimem, který měl vysvětit kostel v Dačicích. Ze zprávy kronikáře Jarlocha je zřejmé, že se biskup na cestu do Dačic teprve chystal a uskutečnil ji určitě až po odjezdu Gotšalka, tedy nejspíše až na počátku roku následujícího. Ovšem tato první zmínka již zachycuje Dačice při přeměně ze zemědělské osady na farnost, z čehož jasně vyplývá, že k osidlování této oblasti muselo dojít o mnoho dříve. Je tady jistá naděje, že se o úplných počátcích Dačic něco dozvíme, protože na tomto území dosud neproběhly žádné větší archeologické vykopávky.

O stáří leccos napovídá i název samotné osady⁴. To, že Dačice vznikly tak brzy, ovšem nebyla náhodná událost. Dačice ležely na tehdejších strategickém křížení cest. První cesta začínala v Brně a vedla přes Jaroměřice do Jemnice, kde se spojila s cestou od Znojma, u Dačic překračovala Dyji a pokračovala přes ves Kunžak do jižních Čech a dále pak až do Bavor. O něco mladší je cesta druhá, tzv. česká cesta, která vedla z Rakous, překračovala dnešní hranici u Vratěnína a přes Slavonice pokračovala do jižních Čech. Na tuto cestu navazovala tzv. cesta Humpolecká vedoucí přes Dačice, Telč, Jihlavu až do Humpolce⁵.

Osada Dačice byla založena u malé mělčiny, která vznikla pod soutokem řeky Dyje a potoka Vápovky. Řeka Dyje se zde dala přebrodit. Centrum osady se nacházelo na návrší, kde dnes můžeme vidět kostel svatého Vavřince. Na tomto

³ Křížek, F.: Dačický listnář, Dačice 1941, str. 10, č. 1.

⁴ Hosák, L.-Šrámek, R.: Místní jména na Moravě, I-I. Praha 1970 – 1980.

⁵ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Dačice 2002, str. 34.

místě byl také v roce 1911 odkryt hrob, ve kterém archeologové našli válečnou sekeru stejného typu, jako ve velkomoravských pohřebištích na přelomu 9. a 10. století⁶.

V roce 1184 se staly Dačice sídlem fary. Dost možná i sídlem zeměpanského statku obhospodařující majetek nejen v Dačicích, ale také v dalších, k němu náležících vesnicích. Tato sídla vlastnil ponejvíce kníže, markrabě nebo král a bývala často v blízkosti kostelů. Podobný komplex ležel od první třetiny 12. století v Jemnici – Podolí u dnešního kostela svatého Jakuba, kde do současnosti stojí věž románské rotundy⁷. Po přechodu Dačic ze zeměpanských do soukromých rukou přešla správa koncem 30. let 13. století do Telče. Poslední zpráva o Dačicích jako zeměpanském majetku pochází z roku 1226. Dačický farář Martin, spolu s Jeronýmem z Přibyslavic a Viktorem z Uničova je uveden jako svědek na listině Přemysla Otakara I. o příslušnosti kostela v Kuřimi ke kostelu svatého Petra v Brně⁸. Díky této listině se farář Martin stává prvním doloženým obyvatelům Dačic.

3.2. Dačice ve vlastnictví Křižovníků s červenou hvězdou

V době, kdy se Dačice dostaly z vlivu zeměpána, přešly do vlastnictví špitálu svatého Františka, založeného v Praze Anežkou Přemyslovnou, při němž se později ustavil český rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou. Rok 1234 uvedený v odborné literatuře⁹ jako rok, od kterého Křižovníci vlastnili Dačice, není správný. Tento omyl zapříčinil barokní historik J.F. Beckovský, který byl členem křižovnického řádu. Ve svém spise *Poselkyně starých příběhův českých* napsal, že představený řádu Albert se poprvé tituluje magister v potvrzení od papeže Řehoře IX., když se předtím psávalo rektorovi a bratřím, jak vyplývá z různých listin a jejich potvrzení, zejména však z konfirmace Dačic. Dokladem Beckovského je ovšem listina týkající se Rakšic namísto Dačic. Tento omyl v přečtení názvu

⁶ Dostál, Slovánská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě, Praha 1966, str., 123.

⁷ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 35

⁸ Křížek, F.: Dačický listnář. Dačice 1941, č. 2, str. 10

⁹ Bartušek, A.: Dačice, státní zámek, město a památky v okolí, Praha 1960, str. 8.

dlouhou dobu nikdo neověřoval, a proto byl mylně uveden i v některých pracích moderních badatelů¹⁰.

Několik teorií vzniklo i o době, kdy se Dačice dostaly pod správu tohoto známého řádu. V úvahu přicházely roky 1235, 1237 nebo 1253. Dlouhou dobu se uváděl rok 1253, ale jen do té doby, než byla nalezena listina, ve které král Přemysl Otakar II. vrátil špitálu sv. Františka trhovou ves s kostelem v Dačicích. Listina je sice falešná (Přemysl Otakar II. v této době ještě nebyl král atd.), ale základní informace v ní uvedené jsou věrohodné. Jisté je, že křižovníci Dačice vlastnili v roce 1259, kdy je uváděn Konrád z Dačic (který z Dačic pocházel nebo byl dačickým farářem) ve smlouvě mezi kláštelem v Oslavanech a křižovnickým proboštstvím u svatého Hypolita ve Znojmě. O Dačicích v době vlivu řádu křižovníků byly v literatuře uváděny některé nejasnosti. Například, že křižovníci vlastnili jen faru a ves vlastnil rod Ranožirovců sídlící v nedalekém Bílkově. Z toho vyplývá, že Dačice připadly k bílkovskému panství až za pánů z Hradce ve 14. století¹¹. Chybná byla také domněnka, že křižovníci hned po získání Dačic vybudovali špitál, který zde ovšem nikdy nevznikl. Tato domněnka byla spjata s tím, že křižovníci jako špitálnický řád budovali takové zařízení všude, kde měli majetek.

Bohužel Dačice byly jedinou lokalitou v dalekém okolí, kterou vlastnili právě křižovníci, čímž se vymanily ze souvislého celku zdejší zeměpanské državy. Tímto se Dačice izolovaly od celého okolí. To pro ně ovšem nebylo zrovna výhodné postavení. V této době Dačice získávají statut *trhové vsi*, tedy místa, kde probíhala směna hlavně řemeslnických a zemědělských výrobků. Trh měl fungovat pro široké okolí, které ovšem po získání Dačic křižovníky patřilo jiným majitelům. Okolní obyvatelé se na trh dostávali s obtížemi, a to je velice odrazovalo. Bylo to způsobeno hlavně tím, že pokud pán vlastnil trhovou ves, kynuly mu z toho jisté příjmy, kterých se samozřejmě nechtěl vzdát a umožnit tak svým poddaným obchodovat na trhu cizím. To pro Dačice znamenalo velkou brzdu v ekonomickém vývoji. Snahy o zbudování trhové vsi proběhly již ve zmiňovaném Bílkově, ale také v blízkých vsích Cizkrajově a v Českém Rudolci. Podobně jako dačický trh stagnovala i dačická fara. Okolní vrchnost samozřejmě nechtěla, aby jejich lidé

¹⁰ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 36.

¹¹ Bistřický, Křižovníci v Dačicích, Jihočeský sborník historický,4, 1981, str.244.

odváděli církevní desátky a jiné poplatky na cizí panství. To zapříčinilo vznik dalších farních kostelů opět v Bílkově a Cizkrajově, v Českém Rudolci a také v Kostelním Vydří.

Ve 13. století se původní zeměpanský majetek v okolí Dačic začíná dostávat do soukromého vlastnictví. Mezi první patřil rod pánů z Říše (Staré), který zde vytvořil celkem rozsáhlé panství, skládající se z 11 vsí. Ovšem nejstaršími v okolí byly rody Markvartat a Vojslavů, kteří v roce 1211 měli založit původně ženský premonstrácký klášter v Nové Říši¹². Ovšem asi nejvíce konkurovala Dačicím ves Bílkov, kterou měl v držení rod Ranožirovců původně působící v oblasti Jemnice. Prvním majitelem Bílkova z tohoto rodu byl Smil pohybující se v okolí Václava I., jež mu pak Bílkov i s jinými osadami dal do soukromého vlastnictví. Smil se také stal bílkovským purkrabím, ale až v roce 1253, kdy už v Bílkově měl postavený hrad. V tomto roce byl hrad již obyvatelný a Smil učinil z Bílkova centrum svého panství. Právě za Smila se zde začal stavět kostel svatého Jana Křtitele, který se později stal konkurentem dačické fary. Smil patřil za vlády Přemysla Otakara II. k nejpřednějším šlechticům českého království a to panství jen prospívalo. Poslední zmínku o něm najdeme roku 1279, v roce 1303 se o něm píše jako již o mrtvém¹³. Po jeho smrti získal Bílkov jeho syn Ješek, který měl dceru Kláru z Bílkova. Klára se pak provdala za Oldřicha z Hradce¹⁴.

Samozřejmě Bílkov nebyl jediným konkurentem dačického trhu. Snahy o zbudování trhové osady byly vyvíjeny i v nedalekém Českém Rudolci. Tato vesnice ležela na území přiřazeném císařem Friedrichem I. Barbarossou k državě hradu Rakous (Raabs), na kterém proběhla německá kolonizace, vedená právě z Rakous. Pod správu českých šlechticů se území dostává až za Přemysla Otakara II., kdy území dostal lénem pan Vok z Rožmberka¹⁵. Další kolonizace proběhla po roce 1260, ale tentokrát byla řízena z moravské strany hranic¹⁶.

V druhé polovině 14. století se zeměpanská lokalita v okolí Dačic začíná rozpadat a kromě rodu Ranožirovců zde působilo několik méně významných šlechticů. Poslední zeměpanskou državou zůstalo panství Telč, které ovšem roku

¹² Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 38.

¹³ Bistřický, Poznámky ke středověké kolonizaci, ČMMZ, 70, 1983, str. 86.

¹⁴ Tamtéž, str. 86.

¹⁵ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 43.

¹⁶ Bistřický, Poznámky ke středověké kolonizaci, ČMMZ, 70, 1983, str. 94.

1339 získali páni z Hradce výměnou za hrad Bánov od Jana Lucemburského a jeho syna Karla jako moravského markraběte a nastoupili na jejich místo jako lenní páni¹⁷.

Od 13. století dačické panství začíná pomalu obklopovat panství pánů z Hradce. Kromě telčského panství páni z Hradce koupili nedaleké Slavonice a z další strany pak dotíralo panství landštejnské. Kruh se uzavřel ve chvíli, kdy si Oldřich III. z Hradce vzal za manželku Kláru z Bílkova, čímž získal věnem bílkovské panství, a když v roce 1339 koupil již zmíněné telčské panství. Starší nebezpečí představovali páni z Landštejna vedoucí spor o pravomoci dačické fary na úkor kostela v Liděřovicích, který na svém panství postavil Vilém z Landštejna. Naštěstí pro Dačice tento spor páni z Landštejna nevyhráli, a proto kostel v Liděřovicích nadále zůstal podřízen dačické faře. V tomto sporu byla napsána v roce 1335 listina, která je posledním dokladem toho, že dačické panství ještě vlastní křižovníci.

Jak již víme, Dačice byly nazývány trhovou vsí mající své centrum v okolí kostela svatého Vavřince (tento původně románský kostel z roku 1183 byl nejprve v 15. století goticky přestavěn, v 16. století k němu byla přistavěna renesanční věž a v 18. století byly loď a presbytář zbarokizovány)¹⁸. Hlavní ulice kopírovaly tehdejší cesty kupecké, první tzv. Humpoleckou cestu a druhá východozápadní kupeckou cestu. Hlavním náměstím bylo dnešní Vokáčovo ležící v bezprostřední blízkosti kostela. Na rozdíl od středověké osady se v této době domy rozkládaly jen po obvodu Vokáčova náměstí a nedalekém okolí.

3.3. Dačice ve vlastnictví pánů z Hradce

Jak jsem uvedl výše, tak poslední zmínka o vlastnictví Dačic křižovníky, byla listina z roku 1335. Novými vlastníky se stali páni z Hradce. Prvním dokladem, že páni z Hradce Dačice vlastní, je listina z roku 1364.

Historie pánů z Hradce se začíná psát někdy před rokem 1220, kdy získal Vítkovec Jindřich krajinu jižního výběžku Českomoravské vysočiny a zřídil si zde také své sídlo zvané Nový Hrad (Nova domus), česky Hradec, později pojmenován

¹⁷ Tamtéž, str. 95-97.

¹⁸ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 49.

Jindřichův po svém zakladateli¹⁹. Tímto se Jindřich stal zakladatelem nové větve pánů z Hradce (se zlatou růží v modrém poli ve znaku). Páni z Hradce své panství toužili dále rozšiřovat, ale ze severu a ze západu tomu bránila panství jiných větví Vítkovců a na jihu se rozkládal již zmiňovaný rakouský zábor. Jediný možný směr tedy zůstal ten východní, na který se páni z Hradce zaměřili.

Asi nejdůležitějším krokem k získání Dačic byl druhý sňatek Oldřicha III. z Hradce s Klárou z Bílkova, která věnem přinesla jak samotný hrad Bílkov, tak i celé bílkovské panství. V tuto dobu Dačice ještě zřejmě k panství pánů z Hradce nepatřily. Bohužel se nedochoval žádný doklad, a proto se vychází jen z odhadu²⁰. Dalším důležitým krokem bylo získání Telče, kterou Oldřich z Hradce směnil s Janem Lucemburským a s jeho synem Karlem za panství Bánov. Tímto se kruh okolo Dačic definitivně uzavřel (na jihu jim patřily Slavonice, na východě Bílkov, na severu Telč a na západě Jindřichův Hradec). Už bylo jen otázkou času, kdy jim případnou i Dačice.

Prvním dokladem o Dačicích jako vlastnictví pánů z Hradce je listina z roku 1364 o nárokování ve sporech mezi bratry Jindřichem, Oldřichem a Heřmanem z Hradce na jedné straně a bratry Jindřichem, Janem a Jiřím z Bítova na straně druhé. Hradečtí si dělali nárok na hrad Corštejn patřící Bítovským, a naopak Bítovští si dělali nárok na Dačice a statky kolem Telče. Smírcím soudem si pak obě strany ponechaly své původní panství a hrady²¹. Jsou známy i další dva starší doklady, ovšem ty jsou nepřímé.

Páni z Hradce ovšem koupili pouze ves, fara i nadále zůstává pod správou křižovníků. Jisté zprávy o tom, že fara patřila křižovníkům, máme z roku 1361, kdy byl do Dačic jmenován bratr Michal, který byl křižovníkem²². Další taková zpráva pochází z roku 1377, kdy probíhal spor mezi dačickým farářem Martinem a novými majiteli Liděřovic o nám dnes již neznámý les v okolí Toužína, který nakonec získala dačická fara. Při vrácení lesa faře zde figuruje dačický měšťan Jan, což je nejstarší doklad o tom, že se Dačice staly městem. Poslední zmínkou o křižovnících v Dačicích je listina z 16.července 1414 napsána místním farářem bratrem Mikulášem. Listina určovala, že Mikuláš bude za dvě kopy grošů ročně zpívat za

¹⁹ Tamtéž, str. 51.

²⁰ Tamtéž, str. 52.

²¹ Křížek, Dačický listnář, Dačice 1941, str. 13, č.6.

²² Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 54.

Ondřejovu duši vigilie a žalmy a nazítí sloužit mši²³ Protože po husitských nepokojích již vše naznačuje, že dačická fara náležela vrchnosti, předpokládá se, že křižovníci o zdejší faru přišli právě za husitských válek.

V druhé polovině 14. století patřily Dačice k panství Heřmana z Hradce. Protože jeho jediný syn Menhard zemřel v roce 1399, byl Heřman nucen vše odkázat své dceři Elišce, která byla provdána za Jana z Kravař a Moravského Krumlova. Dědictví dostal i její syn Benešek²⁴. Eliška v roce 1401 ovdověla a vdala se podruhé, a to za bitovského pána Jiřího z Lichtenburka, a Beneškův majetek přešel do poručenské správy jeho děda z otcovy strany, Lacka z Kravaře²⁵. Ostatní členové rodu nesli opravdu těžce to, že se rodové dědictví začalo dělit a poukazovali na majetkový spolek, který Heřman uzavřel se svým bratrem Oldřichem v roce 1358. Nakonec Oldřichovi synové, Oldřich starší Vavák a Jan starší z Hradce, bílkovské panství od Lichtenburků odkoupili ještě tentýž rok²⁶. Oldřich Vavák pak nechal majetek bratru Janovi a ten nakonec přešel na jeho syna Menharta. Proti němu ale s nároky vystoupila Anna z Hradce, dcera Oldřicha Vaváka mladšího z hlavní hradecské větve, a její manžel Hynek Ptáček z Pirkštejna, známý vůdce utrakvistické strany v pohusitských Čechách²⁷. Hynek nepatřil zrovna mezi velké diplomaty, ale spíše mezi muže činu. Když se spor stále nechýlil ke konci, tak v roce 1444 nočním přepadem dobyl a vypálil Bílkov a zmocnil se celého panství. Zničením hradu Bílkov se urychlil proces přesunu centra panství z Bílkova do Dačic.

Anna z Hradce vlastnila panství i po smrti svého manžela a nakonec ho odkázala svému dalšímu manželovi Janu z Michalovic. Spor trval i po roce 1452, kdy už byly obě strany po smrti. O sporu pak měl rozhodnout Ladislav Pohrobek. Císař Fridrich III. jako Pohrobkův poručník uznal nárok Anny z Hradce, a proto panství přešlo v tom samém roce na Albrechta a Jana z Lichtenburka. Pohrobek ho v téže roce daroval Heřmanovi a Jindřichovi z Hradce, sirotkům po Janu Telčském²⁸. V roce 1459 pak prodal dačické panství Zdeněk ze Šternberka,

²³ Tamtéž, str. 54.

²⁴ Bistrický, Přehled Dějin Dačic do 15. století, VVM, 35, 1983, str. 287.

²⁵ Křížek, Dačický listnář, Dačice 1941, str. 16, č.8.

²⁶ Tamtéž, Str. 17, č.9.

²⁷ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str.55.

²⁸ Bistrický, Přehled Dějin Dačic do 15. století, VVM, 35, 1983, str.288.

poručník hradeckých sirotků, pánu na Landštejně, Wolfgangovi Krajíři z Krajku, protože hradečtí byli velice zadluženi. Panství bylo prodáno za 10 800 uherských zlatých²⁹. Tímto končí další etapa v dějinách Dačic.

Za pánů z Hradce patřilo mezi nejvýznamnější změny přesunutí centra panství z Bílkova do Dačic. Přesun zapříčinilo vyplenění hradu Bílkov vojskem Hynka Ptáčka z Pirkštejna. Hrad už nebyl nikdy opravován. I když se i nadále panství nazývalo bílkovské, novým centrem se staly Dačice, ve kterých pobývala i Anna z Hradce. Z toho vyplývá, že v Dačicích muselo v této době být nějaké panské sídlo. Bohužel se do dnešní doby nepodařilo objevit jeho pozůstatky, ale předpokládá se, že mohlo ležet v některé doposud neprozkoumané části panského dvora, ležícího při cestě k Telči. Dosud podniknutý výzkum v této oblasti zatím potvrdil jen panské sídlo Krajířů z Krajku za sklonku 15. století³⁰.

Jak je známo, za křižovníků byly Dačice trhovou vsí, která se později z velké části izolovala od okolí. Způsobila to změna majitelů v celém regionu. Obrat přišel, když se Dačice začlenily do bílkovského panství. Protože Telč i Slavonice již městy byly, Heřmanovo panství nemohlo zůstat pozadu. Kupodivu si ale Heřman nevybral za centrum panství Bílkov, ale komunikačně přístupnější a lépe položené Dačice. Z Telče se stalo město někdy v letech 1354 – 1366, ze Slavonic asi krátce před rokem 1354³¹. Dačice se staly městem za pánů z Hradce, přibližně ve stejné době jako Slavonice a Telč. Pozůstatkem z této doby je erbovní znamení pánů z Hradce v dačickém městském znaku.

Jakmile se Dačice staly městem, končí původní vúdčí postavení osady u kostela svatého Vavřince. Vzniká nové centrum na dnešním Palackého náměstí. Zde ústily nejdůležitější kupecké cesty (mezi ně patřily hlavně cesty spojené s dalšími državami Hradeckých, s Telčí a se Slavonicemi). Samozřejmě se nové domy začaly stavět po obvodu nového náměstí a podél kupeckých cest, čímž se původní centrum pomalu stává spíše periferií města. Město samotné posléze bylo obeháno hradbami. Město je dále z východu chráněno řekou Dyjí. Podle cest vznikly tři nové městské brány (Jemnická, Telčská a Hradecká, která byla posunuta

²⁹ Křížek, Dačický listnář, Dačice 1941, str.23, č.15.

³⁰ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 59

³¹ Tamtéž, str. 60.

dále od centra). V té době vzniká panské sídlo, pravděpodobně již za pánů z Hradce umístěné naproti faře při telčské cestě.

V Dačicích se sice nezachovala většina starších domů, ale naproti tomu se nám zachoval půdorys původního města, parcelní členění a původní zahrady, které tvoří dodnes „plíce města“. Farním kostelem se stává kostel svatého Vavřince přestavěný v 15. století z původního románského na větší gotický, protože původní již nevyhovoval městským potřebám.

V listině faráře Mikuláše z roku 1414 se objevila první zmínka o městské správě, rychtáři, purkmistrovi a městské radě³². V roce 1454 už byl uveden jmenovitý seznam úřadující městské rady.

Ve 14., 15. a v 16. století byly Dačice poddanským městem, přiliš nepodporovaným pány z Hradce, až Krajíři z Krajku začali pečovat o rozvoj města. Proto až v polovině 15. století začínal zápas mezi městskou samosprávou a purkmistrem a městskou radou a rychtářem, zástupcem feudální vrchnosti, o rozhodující vliv ve městě.

V roce 1464 dal Jiří z Poděbrad na žádost vrchnosti právo výročního trhu, nebo-li jarmark o svatém Mikuláši. Dačice měly do té doby pouze jeden výroční trh, a to na svátek patrona farního kostela svatého Vavřince. Tento trh zcela jistě pocházel z hradeckých časů, nejspíše ale již z předhusitských dob. Také týdenní trh s obilím je jistě starší než první zmínka o něm z roku 1540³³. Sice nejsou doloženy žádné řemeslnické cechy, ale dá se s určitostí říci, že zde musely existovat, protože páni z Hradce tyto cechy měli krátce po husitských válkách v Jindřichově Hradci, v Telči kolem 15. století a ve Slavonicích dokonce už v roce 1401. První cechovní stanovy dostali roku 1526 řezníci, o nichž najdeme zmínku už roku 1487³⁴.

3.4. Dačice ve vlastnictví Krajířů z Krajku

Dačice se stávají centrem největšího panství právě za Krajířů z Krajku. Krajířové vlastnili Dačice od poloviny 15. století do počátku století 17. Celá tato doba znamenala pro české země jak pokrok, tak i značné obtíže. Nikdo asi nemůže

³² Tamtéž, str. 65.

³³ Křížek, Dačický listinář, Dačice 1941, str. 47, č. 27.

³⁴ Křížek, Dačický listinář, Dačice 1941, str. 42, č. 26.

popřít, že zde probíhal růst v oblasti politické, kulturní a samozřejmě také náboženské. Na druhé straně existovaly problémy. Mezi největší asi patřila válka s Turky zemi dosti finančně vyčerpávající. Na domácí půdě se zase vyhrcovaly letité spory náboženské. V té době dochází k pronikání renesančního slohu na naše území. Daný sloh se podepsal na vzhledu Dačic a to hlavně ve druhé polovině 16. století.

Jak v Čechách, tak i na Moravě se znovu ozvaly náboženské problémy. Nejprve to vypadalo, že po náboženských válkách jsou problémy zažehnány, ale situaci stěžovali i někteří panovníci, kteří sami byli proti novým proudům náboženství. Ovšem i přes toto všechno se u nás začala pomalu utvářet nábožensky tolerantní společnost až na menší výjimky, které ale byly spíše regionálního charakteru. Proto v českých zemích vedle sebe žili celkem v poklidu přívrženci římské církve, utrakvisté (kališníci), stoupenci jednoty bratrské, luteráni i novokřtění. V Dačicích se rozšiřuje hlavně jednota bratrská formující se v polovině 15. století a ve svých počátcích prosazující velice radikální názory, jako např. odmítání vojenské služby, zastávání světských úřadů atd. Dané názory se vymykaly tehdejšímu standardu, a tak proti jednotě bratrské vystoupil i Jiří z Poděbrad, který se obával rozšíření názorů mezi obyčejné lidi. V roce 1494 jednota ze svých radikálních názorů ustoupila, čímž si získala mnoho přívrženců i z řad měšťanů a šlechty. Jednota se rozšířila hlavně na Moravě, kde ji stavové bránili i proti králi Ludvíku Jagellonskému a později také proti Ferdinandu I. Tomu se podařilo jednotu bratrskou omezit v Čechách, ale na Moravě nikoliv. Mezi přední zastávce jednoty jak v Čechách, tak i na Moravě patřili právě Krajířové z Krajku podporující jednotu i na svém panství, a to hlavně v Dačicích. V této době dochází k rozkvětu obchodu, čímž se značně rozrůstá dačický trh i místní výroba.

Krajířové z Krajku patří v 15. a v 16. století k předním českým i moravským panským rodům. Původem byli z Kraňska, kde měli i svá rodová sídla Starý a Nový Kraig (Kraj), podle kterých byli nazváni³⁵. Do českého království se pak dostávají až ve 14. století. Prvním Krajířem u nás byl Konrád Krajíř z Krajku, který sem přišel koncem vlády Karla IV. Zde získal Lomnici nad Lužnicí, tu později vyměnil s králem za Landštejn a Novou Bystřici³⁶. V roce 1387 získal i Cickrajov.

³⁵ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 68.

³⁶ Tamtéž, str. 68.

Konrádův syn Lipolt proslul jako polní hejtman Albrechta Rakouského. Ve válkách se osvědčil i Lipoltův syn Konrád.

V průběhu 15. století se rod Krajířů z Krajku značně rozrostl, a proto se rozdělil na moravskou a českou větev. Česká větev působila hlavně v okolí Mladé Boleslavi a Brandýsa nad Labem. Ovšem nás zajímá spíše větev moravská.

Krajířové v Dačicích sídlí v 2.pol. 14.století, kdy koupili město a celé bílkovské panství od poručníka nedospělých sirotků, pánů z Hradce Zdeňka ze Šternberka. Panství koupil Wolfgang Krajíř z Krajku za 10 800 zlatých uherských³⁷. Listina ze 7. září 1459 se dochovala a podrobně uvádí, co vše do bílkovského panství patřilo. Jednalo se o vsi Lipolec, Hostkovice, Radlice, Volřířov, Hříšice, Chlumec, Hradištko, Borek, Toužín, Stáلكov atd. K tomu náležely rybníky, mlýny, řeky, potoky, lesy, louky a všechny naturální a peněžní dávky s tím spojené³⁸. V roce 1460 je Wolfgang uváděn jako majitel hradu Landštejn a Nové Bystřice. Za věrné služby Jiřímu z Poděbrad dostal hrad Cornštejn a pro Dačice vymohl konání druhého jarmarku na svatého Mikuláše. Se svojí manželkou Eliškou z Boskovic měl pět synů a šest dcer. V roce 1483 své statky rozdělil mezi syny. Lipolt s Jindřichem dostali Cornštejn a Jiří s Konrádem hrad Landštejn a bílkovské panství. Aby nedošlo k rozbrojům mezi bratry, rozhodl se, že si ponechá k doživotnímu užívání Bystřici a Dačice. Jinak měli synové spravovat své zděděné statky již za otcova života. Dalším moudrým krokem bylo, že kdyby se synové hádali o otcovy statky po jeho smrti, měl úředník z Bystřice rozdělit otcův majetek mezi všechny syny. Pokud zemře jeden z bratrů, připadne majetek druhému, se kterým je spoluvlastníkem, pokud zemřou oba, připadne majetek druhé dvojici. Každá z dcer měla dostat 600 zlatých uherských jako věno, tj. od otce dostane každá 200 zlatých a od každého bratra 100 zlatých.

Spolumajiteli Dačic se stali od roku 1489 bratři Lipolt a Jindřich. V roce 1489 bratři potvrdili a rozšířili dačickým právo odúmrti. Jindřich v roce 1526 udělil dačickým řezníkům cechovní artikule a v roce 1540 vymohl u krále Ferdinanda I. potvrzení práva vybírání halěře z každé měřice obilí prodané či koupené na zdejším trhu. Protože Lipolt neměl potomky, zdědily vše děti Jindřicha. V samotných

³⁷ Tamtéž, str. 70.

³⁸ Křížek, Dačický listinář, Dačice 1941, str. 23-26, č.15.

Dačicích byl ustanoven pánem Volf ml. poté, co od bratra Jana odkoupil dačickou tvrz.

Krátce poté ovšem Volf mladší Dačice vyměnil s bratrancem Volfem starším za Točník a Žebrák. Tak se stal pánem v Dačicích Volf starší. Od roku 1559 byl pánem zřejmě nejmladší syn Volfa staršího Albrecht, za něhož došlo k významnému hospodářskému i stavebnímu rozvoji města. Za tohoto pána Dačice dostávají renesanční vzhled od italských stavitelů, kteří se v Dačicích při této příležitosti usazují. V roce 1559 dokončili stavbu radnice a v letech 1572 – 1579 vzniká nové panské sídlo, renesanční palác, tzv. Starý zámek, odpovídající nárokům šlechty renesanční doby³⁹. Dodnes zde můžeme vidět erby Albrechta Krajíře a jeho manželky Magdalény z Vřesovic.

Za Albrechta vzniká od poloviny 16. století tzv. Nové město vystavované postupně západně od kostela. V roce 1562 dostaly Dačice na Albrechtovu přimluvu od krále Ferdinanda I. právo na konání třetího jarmarku, což potvrdil v roce 1565 císař Maxmilián II. a po něm v roce 1582 Rudolf II. už pro Albrechtova syna Oldřicha. Albrecht umírá mezi lety 1581 – 1587. Pochovali ho do hrobky ve farním kostele svatého Vavřince. Hrobka samotná byla objevena až při přestavbě kostela na konci 18. století. V hrobce našli dvě cínové rakve, druhá patřila jeho synovi Oldřichovi⁴⁰. Albrecht měl dva syny Oldřicha a Albrechta, který zemřel v dětství, a dcery Annu, Alžbětu a Kateřinu. Do historie Dačic výrazně zasáhli Oldřich a Kateřina.

Oldřich navázal na otcovu renesanční přestavbu Dačic. Nechal postavit renesanční věž dačického kostela a Nový zámek, uváděný k roku 1591 jako novostavba⁴¹. Oldřich byl nejen velice zdatným hospodářem, ale i úspěšným politikem. Nejen, že jeho statky dosahovaly značných výnosů, ale byl jmenován přísedícím zemského soudu Markrabství moravského (1584), byl císařským radou a v roce 1587 byl jmenován moravským zemským soudcem⁴².

Za Oldřicha Krajíře ztrácí v Dačicích podporu jednota bratrská působící zde již 100 let. Hlavním důvodem byla katolická víra. Naštěstí byl ale tolerantní, a tak

³⁹ Bisová, J.: Státní zámek Dačice, Dačice 2000, str. 1. (nepublikovaný průvodcovský text)

⁴⁰ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 73.

⁴¹ Bisová, J.: Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav, Dačický vlastivědný sborník, I., Dačice, 2001, str. 15.

⁴² Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 74.

mu jednota v Dačicích nevalila. Za Oldřicha dochází k dalšímu rozvoji řemeslné výroby a cechů. V roce 1585 dostali svůj cech kožešníci, v roce 1588 potvrdil Oldřich cech tkalcům a v roce 1592 udělil cechovní privilegia dačickým soukeníkům⁴³.

Bohužel Oldřich nečekaně a bez potomků umírá v roce 1600. Stalo se tak 15. července, v úterý, po Rozeslání svatých apoštolů. Protože byl považován za posledního mužského potomka rodu Krajířů z Krajku, nad jeho hrobem rozlomili rodový erb. V této době ovšem žili ještě dva muži z rodu Krajířů z Krajku. Jáchym, vnuk Volfa mladšího, patřící ke zchudlé české větvi a naživu byl i Julius z Krajku, syn Jiřího Volfa. Ovšem panství dačického se ujala Oldřichova sestra Kateřina, která se ale o dačické panství musela soudit v Brně se svým bratrancem Juliem. Kateřina se i přesto energicky zapojila do hospodaření na zděděných statcích. Kateřininým prvním manželem se stal Jan z Lipé, majitel rozsáhlého moravskokrumlovského panství. V roce 1598 Jan z Lipé umírá. Nedlouho po této události Kateřina chystá druhý sňatek a to ještě před smrtí svého bratra Oldřicha v roce 1600. Jako druhého pojala za manžela Vojtěcha Dětricha z Althanu.

I přesto, že Kateřina musela neustále řešit soudní rozepře s Juliem, nechala se nazývat dědičnou paní města Dačice a panství dačického⁴⁴. V roce 1601 potvrdila Dačicím všechna dosavadní privilegia a vydala řád pro vaření a čepování piva a pro šenkování vína. Listina s tímto potvrzením byla sepsána 17. listopadu 1601. Kateřina začala z nejasného důvodu v roce 1608 jednat o prodeji Dačic s rytířem Vilémem Dubským z Třebomyslic, které bylo ukončeno 3. srpna 1610 vkladem do zemských desek⁴⁵. Vilém Dubský z Třebomyslic koupil panství za 106 000 zlatých. Panství v té době zahrnovalo dva zámky, dvory, pivovar, městečko Lipolec a dalších asi dvacet vesnic. Jedním z důvodů prodeje panství bylo zakoupení panství Kateřinou na Znojemsku, které chtěla ucelit a hlavně přesunout blíže k významným centrům té doby (ke Znojmu a Brnu). Na tuto obchodní transakci s Dačicemi soudně zaútočil již zmiňovaný Jáchym Krajíř z Krajku zpochybňující právo na disponování s panstvím Dačice. Stížnost podal k brněnskému panskému soudu, který ovšem tuto žalobu zamítl.

⁴³ Křížek, Dačický listinář, Dačice 1941, str. 66 – 73, č.41.

⁴⁴ Křížek, Dačický listinář, Dačice 1941, str. 82, č.43.

⁴⁵ Bisová, J.: Státní zámek Dačice, Dačice 2000, str. 1. (nepublikovaný průvodcovský text).

3.5. Vzhled a hospodaření města v 15. a 16. století

V tomto období Dačice začínaly dostávat renesanční vzhled, který se bohužel kvůli pozdějším požárům do dnešní doby nedochoval. Renesanční podoba města je zachycena jen na některých městských vedutách ze 17. a 18. století. Do dnešních dnů se z renesančních Dačic zachovala pouze městská radnice, oba zámky a v neposlední řadě kostelní věž. S renesanční přestavbou souviselo další rozšiřování města všemi směry. Dodnes na toto období máme vzpomínku a to v názvech některých ulic. Jsou to např. ulice Krajířova, Bratrská apod. Na počátku 17. století se v Dačicích nacházelo asi 150 domů s rozdílnou cenou.

Jelikož si Krajířové vybrali Dačice jako své sídelní město, můžeme zde nalézt panské sídlo vystavěné nejpozději po roce 1489, kdy se v Dačicích usadil Jindřich Krajíř. Toto panské sídlo bylo postaveno při cestě směrem na Telč. Protože Krajířové koupili Dačice celkem nečekaně, musela v rychlosti proběhnout i stavba panského sídla. I přes všechny renovace, které toto sídlo prodělalo, nakonec přestalo vyhovovat. Proto se také Albrecht rozhodl postavit nové panské sídlo tzv. Starý zámek. Tato budova se typově podobá renesančním městským palácům severoitalského typu. Jedná se o dvoupatrovou stavbu s obdélníkovým půdorysem, zakončenou římsou a cimbuřím. Fasádu pokrývá sgrafitové kvádrování. Původní panské sídlo bylo přeměněno na hospodářské centrum dačického panství. Nedlouho po dokončení panského sídla začal Oldřich Krajíř z Krajku budovat tzv. Nový zámek. Se stavbou se muselo začít někdy ke konci 80. let 16. století. Předpokládá se, že stavitelem byl Francesco Garof de Bissone, protože ten navrhoval i věž kostela svatého Vavřince, která vznikala zhruba ve stejné době jako Nový zámek. Z tohoto důvodu se tedy předpokládá, že obě významné dačické stavby mají stejného architekta. První zmínka o Novém zámku se nachází v dačických zemských knihách, kde je uváděn již jako novostavba (1591). Za Oldřichova života bylo postaveno pouze dominantní severní křídlo, ve kterém se do dnešní doby zachovaly původní renesanční interiéry a nádvoří arkáda s toskánskými sloupy a hřebínkovou křížovou klenbou⁴⁶. V této době vznikla nová městská radnice s věží, která byla dokončena v roce 1559. Věž kostela svatého Vavřince byla postavena na návrh již zmiňovaného Francesca Garof de Bisona v letech 1586 – 1592. Na

⁴⁶ Bisová, J.: Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav, Dačický vlastivědný sborník, I., Dačice, 2001.

stavebních nákladech se podílel jak pán Oldřich Krajíř, tak i samotná městská obec. Věž se sedmi patry je 48 metrů vysoká.

Jak již bylo výše uvedeno, v této době se Dačice stávají centrem největšího panství během celé své existence. V centru poté byla umístěna správa celého panství. Sídliili zde představitelé městské samosprávy (purkmistr a konšelé), vrchnostenští úředníci mající na starost hlavně hospodaření velkostatku a dohlížení na dodržování poddanských povinností občanů Dačic. Za nepřítomnosti pána ho také zastupovali. Další důležitou osobou byl rychtář, který rozhodoval o soudních věcech.

V 15. a 16. století se šlechta zabývala oborem rybníkářství, který se v této době stal velice moderním fenoménem. V cizině byl velký zájem o ryby z českých a moravských rybníků, a proto do tohoto oboru vstoupili i Krajířové. Na Dačicku mělo rybníkářství dlouhou tradici. Kaskádu rybníků nechali vybudovat již páni z Hradce a Krajířové na tuto činnost pouze navázali.

Dalším významným odvětvím byl chov ovcí. Na dačickém panství se chov ovcí nejvíce rozšiřuje na konci 16. století za vlády Oldřicha Krajíře z Krajku, kdy na tomto panství razantně stoupá produkce ovčí vlny. K roku 1535 se v dačickém panství uvádělo 27 vsí, 2 dvory, 4 mlýny, 116 lánů, 10 půllánů, 17 čtvrlánů a 12 podsedků⁴⁷.

Na panství probíhala vrchnostenská správa přes rychtáře, často šlo o funkci dědičnou, a skrze úředníky, kteří často pocházeli z řad nižší šlechty. Často docházelo k rozbrojům právě mezi rychtářem a purkmistrem a městskou radou o rozhodující vliv ve městě. Tento spor v Dačicích několikrát probíhal a to i na počátku vlády právě Krajířů z Krajku⁴⁸. Podle listin lze usuzovat, že rychtář postupně přicházel o svůj vliv a vytlačovali ho úředníci.

Vrchnostenští úředníci se pak starali hlavně o dodržování poddanských povinností, o vybírání poplatků, ale také zasahovali do správy samotného města. Mezi tyto urozené úředníky v Dačicích za Krajířů z Krajku patřili např. Jan Věžník z Věžníku, Jan Švik starší z Lukosan, Jindřich Boštěchovský z Boštěchova, David Udínek z Rozseče. Nejúspěšnějším z nich byl asi Pavel Katarýn z Kataru, který se

⁴⁷ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 86.

⁴⁸ Bistrický, Přehled Dějin Dačic do 15. století, VVM, 35, 1983, str. 289.

1584 stal nejvyšším písařem Markrabství moravského, později i zemským purkrabím⁴⁹.

Hlavními představiteli městské samosprávy byli purkmistr a konšelé. Bohužel se nedochovaly žádné zprávy o počtu zasedající konšelů v městské radě během 15. a 16. století. Pravděpodobně jich bylo 12 včetně purkmistra jako v době pozdější. Ze svého středu si pak konšelé volili primátora, který se staral hlavně o hospodaření města. Se samosprávou souvisela také dačická pečeť, objevující se poprvé na listině z roku 1584. Má průměr 26 mm, v jejímž pečetním poli je na štítě pětিলistá růže s jádrem a nad štítem písmeno M mezi dvěma body a nad ním je koruna. Další dačická pečeť je z roku 1586, má už průměr 30 mm a v pečetním poli je štít se stejným znamením jako na starší pečetě, nad štítem je opět písmeno M pod pětícípou korunou a vpravo i vlevo od M je rozdělený letopočet 15 – 86. To, že je na pečetě znak pánů z Hradce, nasvědčuje, že pečeť se v Dačicích používala o mnoho dříve, než v roce 1584, kdy se nám dochovala první.

V této době měly Dačice velké množství práv a povinností. Mezi práva patřilo hlavně městské soudnictví a právo odúmrtí, mezi povinnosti pak péče o sirotky, nemocné, staré a chudé obyvatele města. 31. prosince 1582 udělil císař Rudolf II. Dačicím privilegium týkající se soudu a potvrdil trhová privilegia. V této listině je napsáno, že Dačice mohou soudit a odsuzovat jako jiná města Markrabství moravského každého, kdo před tento soud předstoupí⁵⁰. Důležité bylo, že od dačického soudu se nikdo nemohl odvolat, jedině k samotnému králi nebo ke královské radě. Pokud někdo toto nařízení porušil a odvolal se jinam, měl zaplatit náležitou peněžní pokutu. Tomuto soudu předsedal již zmiňovaný rychtář rozhodující společně se sborem starších o rozsudku. Postupem času však všechny tyto funkce začíná přebírat purkmistr a konšelé a v 16. století se rychtář na listinách objevuje jen zcela sporadicky. Stal se spíše výkonným policejním orgánem dohlížejícím na pořádek ve městě. V době Rudolfova privilegia, tedy v roce 1582, měl už rychtář spíše funkci výkonnou, a proto bylo toto privilegium adresováno přímo purkmistrovi konšelům. Od roku 1561 v Dačicích existovala zvláštní kniha, do které se zapisovaly především závažnější spory a provinění. Podle této knihy si pak můžeme vytvořit vlastní představu o případech, které soud projednával.

⁴⁹ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 88.

⁵⁰ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 95.

Většinou to byly spory majetkové, ale v některých případech šlo třeba o ublížení na zdraví nebo dokonce o vraždu.

Již první majitel Dačic z řad Krajířů z Krajku Wolfgang udělil svým poddaným právo odúmrti, tedy právo odkazování majetku. 27. února 1498 jeho synové Lipolt a Jindřich právo znovu potvrzují a dále rozšiřují⁵¹.

V Dačicích na levém břehu řeky Dyje byl vybudován špitál, který se staral o raněné. Špitál v Dačicích existoval pravděpodobně od 14. století. Tato budova neměla pouze funkci nemocnice, ale i starobince. Na tento špitál často mysleli dačičtí občané ve svých závětech.

Větší množství zpráv o působení řemeslníků a cechů v Dačicích pochází z 16. století. Provozovala se zde základní řemesla jako řezníci, pekaři, hrnčíři, cihláři, truhláři, tesaři, nožíři, kováři, bednáři, zámečníci, soukeníci a tkalci, ale i barvíři a kožešníci, písaři, měčíři, provazníci, punčocháři, malíř a knihař. První cechovní artikule dostali v Dačicích řezníci a to v roce 1528 od Jindřicha Krajíře. Tyto artikule obsahují 13 článků. Řezníci si měli zvolit dva cechmistry, kteří měli na ostatní dohlížet, popřípadě řešit spory mezi členy cechu, pokud ovšem nějaké vznikly. V roce 1601 vlastnil dačický cech řezníků také své pečetidlo.

Mezi další hojně využívaná řemesla patřili pekaři, tkalci, soukeníci a ševci. 27. června 1592 udělil Oldřich Krajíř cechovní artikule dačickým soukeníkům. Tento cech postupem času nabýval na vážnosti a za třicetileté války byl členem tohoto cechu Matěj Jiří Kapeta, jeden z nejváženějších občanů Dačic své doby (dokázal využít poptávky po látkách pro armádu). Díky němu dnes v Dačicích stojí kostel svatého Antonína Paduánského. Posléze vzniklo mnoho dalších cechů, ale až v době pozdější.

V roce 1483 byly v celém bílkovském panství dvě fary. Od století 15. se na panství vyskytovali utrakvisté mající koncem století nad katolíky značnou převahu. Měli dohled nad kostelem i nad farou a dokonce zasedali v městské radě.

Před rokem 1585 vzniká při dačickém kostele literární bratrstvo⁵². Toto bratrstvo bylo založeno na cechovním principu a řídilo se stanovami, kde byly zakotveny především povinnosti členů jako účast na bohoslužbách a církevních slavnostech, zpěv ve sboru, který byl jejich hlavním posláním, a další činnost

⁵¹ Tamtéž, str. 97.

⁵² Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 108.

spojená s řádným zbožným životem. Tato bratrstva zakládali utrakvisté i katolíci. Protože literární bratrstvo pěstovalo především zpěv, jeho členové si nechali zhotovit tzv. graduál, tedy velkou a krásně zdobenou knihu obsahující náboženské písně zpívané při mši v pořadí církevního roku. První podnět ke zhotovení dal Petr Čundlík⁵³. Tato kniha opravdu vznikla, a to v letech 1586 – 1587. Autorem byl Jan Lucián, zvaný Voják. Kniha obsahuje 510 papírových listů a 3 pergamenové. Bohužel tato kniha byla v 17. století poškozena vyříznutím stránek písní o Janu Husovi (např. 380 – 393). Graduál obsahuje i důležité poznámky o svém vzniku a od poloviny 17. století sloužil pro zapisování kronikářských zpráv. Dodnes je tato vzácná kniha uložena v archivu místního muzea.

Z roku 1507 pochází první zmínka o působení jednoty bratrské v Dačicích. Krajířové byli jejími stoupenci, a proto jednotu na Dačicku velice podporovali. Jindřich Krajíř jednotě daroval několik domů a ta se začala v Dačicích pohodlně usazovat.

Konec podpory jednoty bratrské přišel za Oldřicha Krajíře, protože byl Oldřich na rozdíl od svých předchůdců katolíkem. V této době ale byla společnost dosti nábožensky tolerantní, a tak Oldřich jednotu i nadále trpěl. Poslední zmínka o jednotě bratrské v Dačicích je z let 1612 – 1615. Od roku 1623 už užívá budovu bratrského sboru katolická fara.

3.6. Dačice ve vlastnictví Viléma Dubského z Třebomyslic

V roce 1610 byly Dačice prodány rytíři Vilému Dubskému z Třebomyslic, který koupil celé panství za 106 000 zlatých moravských. Tato obchodní transakce proběhla 3. srpna 1610⁵⁴.

Vilém pocházel z velice staré rytířské rodiny. Po boku Viléma z Rožmberka navštívil Polsko, Francii, dnešní Německo, Španělsko a Nizozemí. Známe byl i jako schopný hospodář. Vyženil statek Ratibořice na Moravě, který později prodal, dále koupil panství Nové Město na Moravě, panství Jimramov, Řečkovice u Brna a pak Dačice. Je nutno podotknout, že Dačice byly jeho nejcennějším majetkem.

⁵³ Tamtéž, str. 109.

⁵⁴ Bisová, J.: Státní zámek Dačice, Dačice 2000, str. 1. (nepublikovaný průvodcovský text).

Pak ovšem vypuklo české stavovské povstání ukončené bitvou na Bílé Hoře 8. listopadu 1620. Vítězná císařská strana se po bitvě začal mstít vzbouřencům. Na Moravě sice nedocházelo přímo k hrdelním trestům jako v Čechách, ale rozsáhlé konfiskace proběhly i zde. Mezi ty, co přišli o svůj majetek, patřil i Vilém Dubský z Třebomyslic. Na počátku povstání se sice účastnil všech důležitých jednání, ale vždy si hlavně hlídal své statky. Později dokonce začal vyjednávat i s císařskou stranou.

I proto se zdálo, že jeho osobu konfiskace nikterak nepostihnou. Měl ovšem velkou smůlu, protože na jeho panství Dačice si dělal zálsuk Lev Burian Berka z Dubé a Lipého, zástupce gubernátora Moravy. Proti těmto pánům už nic nezmohl, zvláště když byl znám tím, že mluvil proti papeži i císaři. Všechny majetek byl Vilémovi zabaven brzy po Bílé hoře, ale u soudu se ocitl až 28. března 1624. Ještě v roce 1626 se stále nevzdával a snažil se dostat svá panství nazpět. Hájil se tím, že byl donucen povstalecké armádě dodávat proviant, což také byla pravda, a stěžoval si, že samotné povstalecké vojsko se na jeho statcích chovalo velice násilnicky, čímž jemu samotnému vznikly nemalé škody. Ale v této době již nebyl vyslyšen, protože i císař Ferdinand II., kterému konfiskací Dačice připadly, měl s tímto bohatým panstvím své vlastní plány. Panství nakonec prodal 8. listopadu 1623 za 105 000 zlatých moravských největšímu zájemci Lvovi Burianu Berkovi z Dubé a Lipého.

I za Viléma Dubského z Třebomyslic si Dačice ponechávají svůj renesanční vzhled. Město samotné se stále rozšiřuje, a to hlavně západním směrem k Jindřichově Hradci. Měšťanské domy obklopovaly dvě náměstí (Dolní – dnes Palackého a také Horní - dnes Havlíčkovo).

3.7. Dačice v 17. století

Dačice od roku 1623 vlastnil příznivec císařské strany, i tak se město nevyhnulo průchodům vojsk. Rozdíl byl jen v tom, že místo vojsk stavovských procházela vojska císařská nechávající za sebou nemalé škody. Dokonce byla ustanovena stálá císařská posádka občany jen obtěžující. Sám Lev Burian byl v této době jako přívrženec trůnu povýšen do hraběcího stavu. S touto poctou souvisela i jeho katolická víra, kvůli které z města na dobro vypověděl jednotu bratrskou a z Dačic udělal čistě katolické město.

Po smrti Lva Buriana zůstává panství bez majitele (jeho syn Matyáš ještě nebyl plnoletý). Lev sice napsal závěť, ale protože byla vytvořena podle českého práva, byla na Moravě téměř bezcenná, alespoň podle gubernátora Moravy kardinála Ditrichštejna, který o panství dále pečoval sám, až do plnoletosti Matyáše Ferdinanda⁵⁵. Po dosáhnutí plnoletosti se Matyáš bez větších problémů okamžitě zapojuje do hospodaření na svých panstvích. Naštěstí si ponechal Dačice jako své sídelní město, a proto máme mnoho zpráv o Matyášově chatrném zdraví. Autorem těchto zpráv je Jiří Kroužek, dačický úředník, píšící Matyášově matce. Jiří Kroužek byl znamenitým diplomatem a hospodářem, o čemž svědčí fakt, že i za války dokázal udržet Dačice v relativním klidu a prosperitě. Dokonce v této nejisté době pro panství přikupuje některé okolní statky. Pro svůj špatný zdravotní stav Matyáš hodně cestoval po různých lázních a léčebných zařízeních. Z toho důvodu měl Kroužek pro hospodaření v Dačicích téměř volné ruce. V roce 1644 se ale Matyáš na trvalo vrátil a plánoval na panství mnoho změn. Kvůli zdravotním problémům Matyáš zemřel již 20. srpna 1644, a protože nezanechal žádného dědice, začíná vleklý soudní spor mezi Berky a Fürstenberky o berkovské statky. Ten nakonec vyhrávají Berkové a manželka posledního člena rodu vše převádí roku 1714 na svého nevlastního bratra Václava Albrechta z Vrbna a Bruntálu vlastníci panství do roku 1728⁵⁶.

Václav Albrech z Vrbna a Bruntálu patřil po dlouhé době mezi pány nesídlící v Dačicích, neboť byl vázán ve Slezsku. Nicméně se do chodu svého panství hodně zapojoval. Začal nově dláždit ulice a stavět nové domy. Později byl ve Slezsku zaměstnáván natolik, že na dohled nad hospodařením v Dačicích mu již žádný čas nezbýval. Panství tedy prodává v roce 1728 Heinrichu Karlu von Ostein.

3.8. Dačice ve vlastnictví Osteinů

Osteinové patřili mezi německou říšskou šlechtu a většinu svých statků měli v Alsasku na neklidném francouzsko – německém pomezí. I z tohoto důvodu koupili panství Dačice, aby měli nějaký majetek, který nebude ve stálém ohrožení. V roce 1710 získali inkolát v zemích Koruny české a téhož roku zakoupili

⁵⁵ Šilhan, Počátky sporu o Dačice, VVM, 21, 1970, str.81.

⁵⁶ Šilhan, Počátky sporu o Dačice, VVM, 21, 1970, s.92

v Čechách panství Malešov u Kutné Hory⁵⁷. Roku 1712 pak byli Osteinové povýšeni do stavu říšských hrabat. Roku 1728 Heinrich Karl von Ostein (1693 – 1742) rozšířil svůj majetek na Moravu, kde přikoupil právě panství Dačice. Heinrich v Dačicích nechal přestavět zámek, ale na panství se mnoho nezdržoval, a to hlavně kvůli svým pracovním povinnostem. Zastupoval několik velice vážených úřadů jako například císařský komoří, říšský dvorní rada, byl také vyslancem císaře Karla VI. na ruském dvoře v Petrohradě. V Rusku se mu narodil budoucí dědic Johann Friedrich. Po roce 1739 se Heinrich přesouvá jako vyslanec do Anglie, ale už roku 1742 umírá. Po smrti Heinricha se správy všech panství ujalo několik poručníků, protože Johann byl ještě nezletilý. Plnoletosti dosáhl až v roce 1766. Johann později zdědil ještě statky po svém nevlastním bratru, ale především po svém strýci Johannu Friedrichu Karlu von Ostein kurfiřtovi a arcibiskupovi v Mohuči. Pod Johannem se tedy shromáždil všechen majetek rodu Osteinů. V roce 1759 pojal za manželku Marii Annu Luisu, svobodnou paní Dalbergovou. Po úmrtí dcery zůstalo jejich manželství bezdětné, rozhodli se adoptovat svého synovce Friedricha Karla Antona von Dalberg, který časem zdědil všechen majetek⁵⁸.

V této době se Dačice velice hospodářsky vzchopily. Oba členové rodu Ostein působili jako výborní správci a uměli velice dobře hospodařit. Městu byla potvrzena všechna předešlá privilegia (např. soudnictví, soukenictví, čtyři výroční trhy a dokonce také týdenní trh, který udělovala osobně Marie Terezie). Dačic se také dotkly události ovlivňující v té době celou habsburskou monarchii. Byl to v první řadě nástup Marie Terezie na trůn a následný válečný konflikt s Pruskem. Panstvím procházely vojenské oddíly jak spojenců, tak i nepřátel. Tak či onak, obě armády si vyžádaly nemalé výdaje z dačické pokladny. Ovšem válečným výdajům z období třicetileté války se to zdaleka nevyrovnalo.

3.9. Dačice ve vlastnictví Dalbergů

Za to, že se Dačice nemohou pochlubit stejným renesančním náměstím jako třeba Telč nebo Slavonice, může několik požárů, které postihly Horní i Dolní

⁵⁷ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 174.

⁵⁸ Bisová, J.: Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav, Dačický vlastivědný sborník, I., Dačice, 2001, str. 22.

náměstí. Tyto požáry markantně zasáhly do vzhledu města. Po napoleonských válkách se město jen s obtížemi opět obnovovalo. Jak opravy domů, tak i např. dláždění ulic šlo velice pomalu. Jedinou novou budovou byla rafinerie na zpracování cukru postavená roku 1842.

Po smrti posledního Osteina (1809) se Dačice dostávají pod správu rodu Dalbergů. Prvním majitelem se stal adoptivní syn Johanna Osteina Friedrich Karl Anton Ostein – Dalberg, který ale brzy umírá v napoleonských válkách v roce 1814, a tak všechn majetek definitivně přechází do rukou rodu Dalbergů, jmenovitě na Karla Antona Maxmiliána von Dalberg⁵⁹. I tento muž byl velice schopným hospodářem. Především díky němu se Dačice mohou pochlubit první kostkou cukru na světě vyrobenou v Dačicích roku 1843.

V období napoleonských válek se zvyšovala obliba pití čaje a kávy, tím také stoupla poptávka po cukru. Francouzské cukrovarnictví mělo tehdy ohromný úspěch, a proto ani habsburská monarchie nechtěla zůstat pozadu. První cukrovar v habsburské monarchii byl na panství svobodného pána Karla Antona Maxmiliána von Dalberg v Kostelním Vydří (přibližně 3 km od Dačic). Cukrovar založili bratři František a Tomáš Grebnerovi. Oba pánové pocházeli z Württenberska a pracovali na dačickém panství. Starší František byl ekonom a seznámil se s cukrovarnictvím právě ve Francii. Viděl, že tento obor velice prosperuje, a pro svůj nápad založit vlastní cukrovar získal jak svého zaměstnavatele, tak i svého bratra Tomáše, který vystudoval chemii. Nakonec se ale ukázalo, že podnebí a půdní vlastnosti v dačickém regionu nejsou pro pěstování cukrové řepy příznivé. Proto také cukrovar v Kostelním Vydří vydržel jen do roku 1832. Zánikem cukrovaru ale historie cukrovarnictví v Dačicích nekončí. Vzápětí po zrušení cukrovaru František Grebner zakládá rafinerii na zpracování cukru přímo v Dačicích. Ředitelem se stává Jakub Kryštof Rad, rodák ze švýcarského Rheinfeldenu⁶⁰, který na panství přišel v době fungování rafinerie. V rafinerii se zpracovávaly už jen polotovary dovezené z oblastí vhodnějších pro pěstování cukrové řepy. Jakub Kryštof Rad byl také pozdějším vynálezcem kostky cukru. Cukr se prodával hlavně ve tvaru homolí. K vynálezu kostky podle pověsti přinutila manželka, když se jednou při sekání

⁵⁹ Balcárek, P.: Rodinný archiv Dalbergů – Osteinů. ČMM, 108, 1989, str. 275 – 285.

⁶⁰ Smutný, B.: Jakub Kryštof Rad (1799-1871), podnikatel v cukrovarnictví v Čechách, na Moravě a v Rakousku. FF OU Ostrava, Ostrava, 1994, str. 82 – 88.

homole zranila. Jestli to byl popud manželky nebo iniciativa samotného Rada se už asi nikdy nedozvíme, ale jisté je, že Rad se tímto problémem zabýval a nakonec stroj na kostky cukru zhotovil. Patent obdržel 23. ledna 1843. V této době ale také sláva dačického cukrovarnictví končí, začíná pomalu upadat, až nakonec z Dačic mizí úplně.

Samotné město se pochopitelně rozvíjelo dál a Dalbergové se o to také zasloužili. Rod Dalbergů vlastnil Dačice do roku 1940, kdy vymírá. Po Karlu nastoupil Friedrich Ferdinand, významný politik a přírodovědec, pak jeho syn Friedrich Egbert a posledním byl Johann von Dalberg. Po vyměření rodu panství vlastnil do konce druhé světové války rod Salm – Salm. Vlivem benešových dekretů byl Salmům v roce 1945 všechen majetek zkonfiskován. Od této doby už Dačice feudálního pána neměly.

Panství začínalo přecházet z manufakturní na tovární výrobu. Sice zde převažovali drobní řemeslníci a zemědělci, ale stála zde i jedna velká továrna. Tu založil Jan Klang se synem a zaměstnával několik desítek dělníků. Byla to asi nejvýznamnější továrna v Dačicích do začátku 20. století. Tovární výroba se zaměřila na výrobu zemědělských strojů. V roce 1893 byl sestrojen projekt na zhotovení železničního spojení mezi Rakouskem a Jihlavou vedoucí přes Dačice. Do Rakouska sice koleje nikdy dostavěny nebyly, ale trasa Jihlava – Třešť – Telč – Dačice – Slavonice existuje dodnes. První vlak do města přijel 7. září 1902⁶¹.

3.10. Dačice ve 20. století

První světová válka postihla celé Rakousko – Uhersko, tedy i Dačice. Nejen že spousta občanů musela do války, ale už v roce 1915 do Dačic přijíždí vlak plný italských uprchlíků, o které bylo třeba se postarat. Všeobecně tento válečný konflikt znamenal úpadek hospodářství. V Dačicích zaniká výše jmenovaná Klangova továrna, mnoho lidí přichází o práci a začíná být nedostatek potravin. V dačickém klášteře byl otevřen roku 1919 lazaret jako pomocná nemocnice červeného kříže pod patronátem baronky Dalbergové. Samotní občané s válkou nesouhlasili, proto zcela logicky uvítali její konec a začali s podporou vzniku samostatného státu. Ihned po vzniku samostatného Československa se ustanovila revize na hospodaření

⁶¹ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str.248.

za války, která měla prověřit městskou pokladnu a hlavně ji připravit do budoucna. Také vznikl pomník obětem války stojící v Kancířově sadě dodnes. Pomník byl pro veřejnost odhalen v roce 1935.

Vznik nového státu a nové vlády přinesl nové uspořádání krajů a okresů. Dačice se staly okresním městem, ale po válce byly příliš finančně vyčerpány na to, aby mohly vůbec něco spravovat. V dalších letech město hodně ovlivnila jeho poloha v pohraničí. Stále se zde střídaly vojenské posádky, a to hlavně kvůli sousednímu městu Slavonice, kde větší část obyvatel tvořili přívrženci Konráda Henleina. Jak v celé republice, tak i v Dačicích vznikají různé politické i zájmové spolky. Mezi nejvýznamnější patřil Sokol a politická strana KSČ, jejíž členové se hodně angažovali v odboji za druhé světové války. Postupně se město opět začalo opravovat a už vypadalo, že se vše vrací k normálu, nebýt toho, že se blížilo září 1938.

Po začlenění Čech a Moravy do Velkoněmecké říše jako Protektorát Böhmen und Mähren byly Dačice obsazeny německou armádou již 15. března 1939 v 6 hodin ráno, protože se nacházely hned u hranic se Sudety⁶². Německá vojska do města přijela od Slavonic a od Starého Hobzí. Hned po příjezdu musela dačická posádka odevzdat zbraně a v celém městě byly umístěny německé nápisy. Vojska okupantů ve městě zůstala do 2. dubna 1939. Sídlo okresního úřadu bylo přeloženo do blízké Telče.

Byly rozpuštěny všechny politické strany, zakázány tělovýchovné organizace (Sokol, Orel, DTJ) a všechny vlastenecké a zájmové spolky. Tento čin ovšem nezůstal bez odezvy. Do ilegality vstoupila KSČ, Sokol vytvořil odbojovou organizaci „Jindra“ a vznikla „Obrana národa“, skládající se z bývalých vojáků, a to jak aktivních, tak i záložních.

Po vypuknutí války přepadením Polska 1. září 1939 začalo hromadné zatýkání dačických občanů. Ve městě byli zatčeni Jan Brázda (KSČ), Ing. Karel Marek (starosta Sokola), Josef Makový (jednatel Československé obce legionářské) a Karel Vymětal (přednosta železniční stanice)⁶³. Od prosince 1940 byli zatýkáni členové Obrany národa. Na jaře 1941 pak došlo k hromadnému zatýkání členů KSČ

⁶² Tamtéž, str. 321.

⁶³ Liška ,A.: Dačice ve 2. odboji, Jindřichův Hradec 1993, str.27.

a od října do listopadu byli zatýkáni členové Sokola. Tímto se potvrdilo proniknutí gestapa do odbojových organizací v regionu.

Městu se nevyhnula ani rasová persekuce. V dubnu 1941 bylo odvezeno 35 občanů romské národnosti z nynějšího Bohosoudova u Knínic, v květnu 1942 pak 31 dačických občanů židovské národnosti do koncentračních táborů (přežily jen dvě ženy)⁶⁴. Dačic se dotkl i atentát na říšského protektora R. Heydricha. Byl prohledán dům od domu a proběhlo zatýkání jednotlivců za provedené sabotáže. Mezi zatčené patřil městský strážník František Janků a starosta města Josef Codr, dále byla zatčena skupina radioamatérů pro podezření z držení vysílačky. Josef Augustín založil partyzánské družstvo (říjen 1944) navazující na partyzánskou skupinu „Lenka – Jih“ působící na Želetavsku. Hlavní osobou v této spolupráci dvou partizánských skupin se stal účetní na velkostatku v Šašovicích, Augustin Mrvka, který byl Němci zastřelen při destrukci vojenského vlaku pod Hradišťkem u Dačic⁶⁵.

I v Dačicích povstali občané 5. května 1945 proti ustupujícím Němcům, když veřejně vystoupil národní výbor, avšak tento akt po třech dnech potlačil německý hejtman Zielke. Poslední Němci opustili Dačice 8. května 1945 a utíkali směrem na Jindřichův Hradec. Dne 9. května 1945 přijela do města Sovětská armáda⁶⁶.

Řešení židovské otázky zasáhlo také Dačice. Po příchodu zastupujícího říšského protektora R. Heydricha skončila éra menších zákazů, podle nichž lidé židovského původu nesměli např. chodit do parku, kupovat noviny nebo česnek, telefonovat z veřejných automatů, sedět v nádražních čekárnách, mít doma rádio, vlastnit psa nebo kočku, navštěvovat muzea, divadla, restaurace, čítárny, jezdit autobusem atd.

Podle předem vypracovaných seznamů začalo probíhat zabavování židovského majetku ve prospěch nacistů. Začaly hromadné deportace do vyhlazovacích táborů. 31 občanů židovské národnosti bylo z Dačic deportováno do koncentračního tábora na trase Terezín - Lublin. Tuto deportaci přežily pouze sestry Olga a Marta Zimmerovy.

⁶⁴ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 333.

⁶⁵ Liška, A.: Dačice ve 2. odboji, Jindřichův Hradec 1993, str. 15.

⁶⁶ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Městské muzeum a galerie Dačice, Dačice 2002, str. 330.

Podobné osudy jako Židé měli v této pohnuté době také Romové. Protože nacismus neuznával neárijskou rasu, došlo k hromadnému zatýkání v rómské osadě Osoudov (nyní Bohosoudov u Knínic). Při sčítání lidu v roce 1930 bylo nahlášeno v této rómské osadě 11 domů obydlených 14 rodinami, celkem asi 50 lidí. V dubnu 1941 obklíčilo tuto vesnici gestapo, všichni byli zatčeni a odvezeni do koncentračních táborů.

Ihned po ukončení druhé světové války se Dačice opět vrátily ke svému statutu okresního města. Protože Dačice patří do zemědělské oblasti, hned po válce zde nastala nadvláda komunistické strany. Svou úlohu sehrála i památka po J. Vokáčovi, který byl zdejší komunistickou stranou oslavován jako hrdina⁶⁷. V městském zastupitelstvu byl poměr sil strany komunistické a stran nekomunistických přesně 1:1. I tento fakt mohl za raritu při volbě předsedy okresního národního výboru, který musel být nakonec volen losem, protože oba kandidáti získali přesně poloviny hlasů. Jen pro upřesnění, nakonec vyhrál kandidát komunistické strany Josef Codr.

Také začala obnova a rekonstrukce celého města. Začíná se projektovat nemocnice, nové vodovody atd. Stavěly se nové domy, kasárna, nová budova měšťanské školy. Finance město získalo hlavně díky konfiskacím zapříčiněných „Benešovými dekrety“. Konfiskací některého majetku se uvolnily prostory pro městské úřady a úředníky (Starý a Nový zámek).

S příchodem komunistické nadvlády se tvář města opět mění. Dačice ztrácí svůj statut okresního města, pomalu zanikají soukromé podniky a i v Dačicích jako všude jinde probíhá znárodnění. Na druhou stranu začaly vznikat větší, ale již státní podniky např. podnik na výrobu psacích potřeb (dnešní Centropen) či továrna na výrobu zemědělských strojů. I církve v regionu zažila dost změn. Františkáni museli opustit místní kostel s klášterem a situace se vyhrotila až do té míry, že dokonce místní farář Jaroslav Janda v roce 1950 emigroval. Majetek církve byl znárodněn a zpět ho církve dostala až v 90. letech 20. století, tedy v době, kdy už byla vláda komunistického režimu jenom minulostí.

⁶⁷ Jan Vokáč byl jedním z hlavních iniciátorů vstupu dačické KSČ do ilegality. Během druhé světové války byl zatčen a odvezen do koncentračního tábora, ze kterého se už nevrátil..

3.11. Významné osobnosti Dačic

3.11.1. Matěj Jiří Kapeta

(primátor, soukeník, obchodník)

Narodil se zřejmě v roce 1598 v Dačicích. Svým původem Matěj pocházel z Itálie, jeho rodina se v Dačicích usadila v 16. století. Již jeho otec byl soukeníkem a tomuto řemeslu vyučil i svého syna. Matěj byl přijat do místního soukenického cechu roku 1618. Velice zbohatl při dodávkách sukna bojujícím armádám za třicetileté války. Vytvořil obchodní společnost ovládající soukenický trh v širokém okolí. Své výrobky prezentoval i v zahraničí. Matěj pětkrát zastupoval funkci primátora města. Své jmění, které nabyl za třicetileté války, začal s úrokem půjčovat, takže se stal věřitelem dokonce i okolní šlechty. Díky němu se také Dačice mohou pochlubit kostelem sv. Antonína Paduánského, jehož stavbu sponzoroval a díky němuž do Dačic přišli františkáni. Tímto činem se pro dačické občany stal „nesmrtelným“. Zemřel 14. dubna 1672 v Dačicích⁶⁸.

3.11.2. Jakub Kryštof Rad

(vynálezce, podnikatel)

Jakub Kryštof Rad se narodil 25. března 1799 v Rheinfeldenu ve Švýcarsku v rodině vojenského zásobovatele. Ve Vídni chodil do školy a učil se v obchodě s drogistickým zbožím. V mládí zřejmě hodně cestoval, protože zpráv o tomto období není mnoho. Roku 1836 se obrátil na císaře s vynálezem optického telegrafu. Roku 1840 se přestěhoval do Dačic, kde se stal ředitelem rafinerie cukru, založené roku 1833⁶⁹. Známostí se stal svým vynálezem kostky cukru místo tehdejších nepraktických homolí. První kostky byly vyrobeny již v roce 1841. 31. března 1843 dostal na výrobu kostek dvorské privilegium. Po špatných výsledcích rafinerie odešel roku 1846 z Dačic. Od roku 1849 působí jako inspektor pro státní telegraf v Terstu. Zemřel 13. října 1871 ve Vídni.

⁶⁸ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Dačice 2002, str. 162-163.

⁶⁹ Smutný, B.: Jakub Kryštof Rad (1799 – 1871), podnikatel v cukrovarnictví v Čechách, na Moravě a v Rakousku. In: Podnikatelstvo jako předmět historického výzkumu. FF OU Ostrava, Ostrava 1994, str. 82-89.

3.11.3. Vilém Göth

(stíhací letec)

Narodil se 22. dubna 1915 v Brně. Do Dačic začal jezdit v dětství za svými prarodiči. Vilém navštěvoval střední školu v Brně a později reálku v nedaleké Telči. Čtrnáct dní po maturitě nastoupil k dobrovolnému odvodu do Československé armády. Prezenční službu vykonal v Olomouci, pak sloužil u 5. letky v Brně. 1. srpna 1937 absolvoval vojenskou akademii a stal se poručíkem letectva s umístěnkou v Prostějově. Po okupaci odešel v červenci 1939 do emigrace. Do Polska se dostal vlakem zahrabán v uhlí. Poté zamířil do Francie, kde vstoupil do cizinecké legie. Ve Francii působil ve skupině Groupe de chasse de Chartres a po kapitulaci Francie přeplul do Anglie. Zde byl zařazen jako stíhací pilot 310. československé stíhací perutě na základně Duxford u Cambridge. První bojová zkušenost nad Anglií přišla 17. srpna 1940. Dne 7. září 1940 bojoval nad Londýnem a sestřelil dva nepřátelské letouny. V říjnu 1940 byl Vilém převelen k 501. britské stíhací peruti. Dne 25. října se při letecké bitvě v prostoru nad Brentchley srazil s dalším strojem 501. perutě a tato nehoda se Vilémovi stala osudnou. Jeho letoun se zřítil do sadu v Manor Farm a pilot na místě zemřel. Vilém Göth se stal šestou obětí z řad československých stíhačů.

3.11.4. PhDr. František Křížek, CSc.

(historik, archeolog, numismatik)

Narodil se 6. března 1909 v Dačicích v klempířské rodině. V mládí odešel do Brna, kde vystudoval klasické gymnázium a později také Filosofickou fakultu Masarykovy university. V roce 1932 se stal prvním doktorem filosofie na této fakultě. Od 4. září 1945 působil jako přednosta numismatického oddělení zemského muzea v Brně. Na jeho návrh byla v muzeu zřízena samostatná antická sbírka, jejímž vedením byl sám pověřen. Po roce 1948 z politických důvodů působil opět v Dačicích, kde byl jmenován vedoucím městského, později okresního archivu. V roce 1964 mu byla udělena hodnost kandidáta věd na základě práce „K počátkům římského mincovnictví“. Také patřil mezi nejpřednější znalce římské keramiky, o které vydal celou studii. Účastnil se řady mezinárodních kongresů, zabývajících

se touto problematikou. Z jeho popudu byla v roce 1957 založena Mezinárodní společnost badatelů o římské keramice a byl zvolen sekretářem pro Československo. Od roku 1958 byl členem Mezinárodní asociace klasické archeologie v Římě. Za své zásluhy byl dokonce zvolen v roce 1968 dopisujícím členem Německého archeologického ústavu. Za svůj život napsal přes 200 titulů zabývajících se především archeologií, obecnými dějinami, antikou, muzejnictvím a podobně. Zemřel 24. dubna 1993 v Brně⁷⁰.

3.11.5. Vladimír Fuka

(hudební skladatel)

Narodil se 25. května 1920 v dačické rodině řemeslníka. Otec byl jedním z prvních absolventů keramické školy v Bechyni. Rodiče již v dětství přišli na to, že má mladý Vladimír hudební nadání, a proto ho v tom začali intenzivně podporovat. Začal se učit hře na housle a klavír u dačického učitele. Již ve 14 letech začal skládat své první písničky. Dále se vzdělával na Učitelském ústavu ve Znojmě, kde v roce 1939 maturoval. Už v době studií působil ve znojenské filharmonii. Studium na brněnské konzervatoři ovšem nedokončil, protože byl za druhé světové války totálně nasazen v Německu. I v Německu hrál, a to ve Farkašově orchestru. Po válce nastoupil jako učitel do obce Písečné nad Dyjí. Od roku 1948 učil ve Slavonicích a od září 1955 v rodných Dačicích. Už v roce 1939 mu vyšla první skladba zábavné hudby. Věnoval se hlavně lidové dechové hudbě a vzorem mu byl Karel Vacek. Jako dirigent se často setkával s dalšími známými skladateli. Řadu let také spolupracoval s rozhlasem a televizí, kde se účastnil pořadů o lidové hudbě. Jeho písně znají lidé nejen u nás, ale i v zahraničí. Pan Fuka ovšem nebyl jen hudebním skladatelem. Po celý život se věnoval své původní profesi učitele hudební výchovy, češtiny a němčiny. Pětatřicet let řídil Dačický dětský pěvecký sbor i Soubor dačických učitelů. Vladimír Fuka složil na sto lidových písní, operety, orchestrální skladby, znělky i hudby k dětským hrám. Zemřel 22. listopadu 1996 v Dačicích.

⁷⁰ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Dačice 2002, str. 416.

3.12. Významné památky Dačic

3.12.1. Kostel sv. Vavřince

Tento kostel byl postaven v roce 1183 v románském slohu. V 15. století proběhla gotická přestavba a v 16. století byla ke kostelu přistavena čtyřicetimetrová renesanční věž, do dnešní doby dominanta Dačic. Tato věž měla stejného architekta jako dačický nový zámek (Francesco Garof de Bison). V 18. století Michael Kirchmayer přestavěl hlavní loď v barokním slohu. Díky tomuto staviteli známe i gotický půdorys samotného kostela, protože ho zakreslil právě před barokní přestavbou. Barokní vzhled kostela s renesanční věží se zachoval do současnosti. Nejstarší zvon této věže, Vavřinec, byl ulit v roce 1483⁷¹.

Dnes je kostel majetkem římskokatolické církve. Kostel nemá význam pouze náboženský, ale také historický. Pod kostelem byly v 50. letech 20. století nalezeny hrobky některých členů rodů pánů z Hradce a Krajířů z Krajku.

3.12.2. Kostel sv. Antonína Paduánského s klášteřem

Nápad postavit kostel svatého Antonína Paduánského s klášteřem dostal nejbohatší dačický měšťan své doby, Matěj Jiří Kapeta. Ke stavbě ovšem potřeboval souhlas nejen majitele panství hraběte Maxmiliána Františka Fürstenberka, který mu jej dne 9. června 1660 udělil, ale také od vrchnosti duchovní, tedy olomoucké biskupské konzistoře. Provizorní souhlas byl vydán 12. července 1660, definitivní měl být udělen až po předložení zakládající listiny.⁷²

Františkáni, pro které byl klášter stavěn, se na realizaci podíleli ihned od založení stavby. V průběhu stavby byli ubytováni ve špitále svaté Anny stojícím nedaleko. Základní kámen stavby byl položen 23. července 1660, samotná stavba byla dokončena v roce 1664.

Ve druhé etapě stavby byl ke klášteru přistavěn kostel svatého Antonína Paduánského v letech 1672 – 1677, tedy již po smrti mecenáše M. J. Kapety. Na vybavení kostela se finančně podílel i nový majitel Dačic, hrabě František Antonín Berka.

⁷¹ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Dačice 2002, str. 63.

⁷² Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Dačice 2002, str. 164.

Obě raně barokní stavby jsou v duchu chudého františkánského řádu velmi prosté. Klášter tvoří jednopatrová budova hladkých průčelí. Přiléhá ke kostelu na severní straně a tvoří kvadraturu s ambitem a s rajským dvorem. Na budově je neozdoben vnějšek stejně jako vnitřek.

3.12.3. Starý zámek

Tato budova byla postavena v letech 1572 – 1579 za Albrechta Krajíře z Krajku a jeho manželky Magdaleny z Vřesovic. Ke konci 15. století si Krajířové Dačice zvolili za své sídelní město. Začali stavět panské sídlo, které ale i přes mnohé úpravy postupem času přestalo vyhovovat, a proto byl o pár desítek metrů blíže k náměstí později postaven tzv. Starý zámek. Budova typově odpovídá renesančním městským palácům severoitalského typu. Jedná se o blokovou dvoupatrovou budovu s pravidelným obdélníkovým půdorysem a s vysokou atikou ukončenou římsou a cimbuřím. Fasáda je pokryta sgrafitovým kvádrováním. Nad hlavním půlkruhovým portálem zdobeným růžicemi a reliéfem ženské hlavy, jsou umístěny erby obou manželů s nápisem: *Albrecht Krajíř z Krajku a na Dačicích – Mandalina Krajířova z Vřesovic a na Dačicích – 1579.*⁷³ Tento tzv. Starý zámek ovšem jako panské sídlo dlouho nezůstal, protože již několik let nato začal Albrechtův syn Oldřich stavět tzv. Nový zámek.

3.12.4. Nový zámek

Zámek nechal postavit Oldřich Krajíř z Krajku. Jeho stavitelem se stal Ital Francesco Garof de Bison vycházející při stavbě zámku z typu severoitalských městských paláců se čtyřkřídlou dispozicí kolem čtvercového dvora. Význam severního křídla je zdůrazněn jeho přesahem na obou stranách a patrovou arkádovou lodžií, orientovanou na nádvoří. Nejstarší zmínkou o novém zámku je zápis v dačických zemských knihách z roku 1591 uvádějící zámek již jako novostavbu⁷⁴. V letech 1670 a 1721 postihly zámek velké požáry, proto nechal další

⁷³ Beringer – Janoušek, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893, str. 200.

⁷⁴ Bisová, J.: *Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav*. Dačický vlastivědný sborník, I., Dačice 2001, str. 15.

majitel panství Heinrich Karl von Ostein v letech 1732 – 1733 zámek přestavět v barokním slohu. Tato přestavba se týkala především interiérů, věže, bočních křídel a zejména nádvoří, ve kterém byly zazděny sloupy a oblouky arkád. Architektem barokní přestavby byl Francesco Camelli. Další významný zásah do vnějšího vzhledu zámku učinil úpravou severního křídla ve stylu empíru vídeňský architekt Riedl v roce 1816. V letech 1831 – 1833 přizpůsobil vídeňský architekt Josef Schleps interiéry zámku. Úpravy již byly spojeny se jménem posledních významných majitelů – Dalbergů. Empírová podoba zámku se nám dochovala do současnosti. Z původní renesanční stavby zůstaly pouze interiéry v přízemí severního křídla.

Samotný zámek byl trvale obýván od počátku 20. století, kdy proběhly poslední úpravy pro celoroční obývání. Úpravy probíhaly ve stylu pozdní secese a novobaroka. Ve středu jižního křídla zámku ještě byla přistavěna v roce 1910 novobarokní kaple⁷⁵. Po konfiskaci v roce 1945 se v zámku usidluje několik spolků (pionýr, hudební škola atd.). V 50. letech byla otevřena první prohlídková trasa, kterou si lze projít i dnes.

3.12.5. Rafinerie a kostkový cukr

Cukrovarnictví na Dačicku souvisí se založením cukrovaru v blízké vesnici Kostelním Vydří roku 1829. Cukrovar zakládají se svolením pána Karla Antonína Maxmiliána Dalberga bratři František a Tomáš Grebnerové. S touto myšlenkou do Dačic přišel starší z bratrů František, který se s velice prosperujícím cukrovarnictvím setkal ve Francii a rozhodl se podobný podnik založit i v habsburské monarchii. Bohužel se půdy společně s podnebím ukázaly pro pěstování cukrové řepy jako nevyhovující, a proto byla část zařízení cukrovaru přestěhována do Suchdolu na další Dalbergovo panství Malešov u Kutné Hory. Zde bratři Grebnerové založili na podzim 1832 další cukrovar⁷⁶.

Na cukrovarnictví v Kostelním Vydří navázala rafinerie cukru, založená roku 1833 Františkem Grebnerem přímo v Dačicích. Tato rafinerie zpracovávala

⁷⁵ Bisová, J.: Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav, Dačický vlastivědný sborník, I., Dačice, 2001, str. 18.

⁷⁶ Kol. autorů.: Dějiny Dačic, Dačice 2002, str. 208.

surový třtinový cukr dovážený převážně z Vídně. Na počátku výroby přinesla rafinerie do města značné obchodní oživení. Ale již koncem 30. let se rafinerie dostává do finančních potíží. Grebner se vzdal vedení podniku a na jeho místo přichází na jaře roku 1840 Jakub Kryštof Rad⁷⁷, o němž se zmiňuji výše. Po příchodu nového ředitele byla rafinerie rozšířena o sousední budovu a vybavena řadou nových strojů. Cukrem z Dačic byla zásobována hlavně města na Moravě a v rakouském pohraničí. K této výrobě Rad ještě přidal výrobu cukrovinek, kandovaného ovoce a čokolády. V roce 1841 byly v Dačicích vyrobeny první kostky cukru na světě a lis na výrobu si nechal J. K. Rad 23. ledna 1843 patentovat. Ve větším množství se kostkový cukr začal vyrábět již v listopadu téhož roku. Ovšem od roku 1845 se finanční situace rafinerie opět začínala zhoršovat a J. K. Rad byl nucen na své místo rezignovat. I z tohoto důvodu v srpnu 1846 s rodinou Dačice opustil. Po Radově odchodu podnik často měnil majitele a výroba nabrala sestupnou tendenci. Nakonec byla výroba zcela zastavena v roce 1852, jen výrobu cukrovinek nový majitel přestěhoval do Znojma mající pro tento druh podnikání příznivější polohu⁷⁸.

3.12.6. Pomník padlých

21. července 1935 dobrovolný hasičský sbor, místní družina válečných poškozců a Jednota legionářů v Dačicích pod dohledem okresního hejtmána a městské rady uspořádaly slavnost na odhalení pomníku občanům padlých v první světové válce. Pomník byl dílem akademického sochaře J. V. Duška z Tábora a byl postaven na Palackého náměstí v Kancnýřově sadě. Náklady na pomník byly z velké části uhrazeny veřejnou sbírkou, zbytek pak doplatila městská radnice.

28. října 1945 byla na pomníku odhalena pamětní deska obětem nacismu. Tato bronzová deska je opět dílem akademického sochaře J. V. Duška.

V současnosti je na pomníku díky iniciativě doc. Michala Stehlíka také pamětní deska dačických židovských obětí druhé světové války.

⁷⁷ Smutný, B.: Jakub Kryštof Rad (1799 – 1871), podnikatel v cukrovarnictví v Čechách, na Moravě a v Rakousku. In: Podnikatelstvo jako předmět historického výzkumu. FF OU Ostrava, Ostrava 1994, str. 82-89.

⁷⁸ Smutný, B.: Výroba cukrovinek a čokolády v Dačicích, VVM, 36, 1984, str. 199 – 200.

4. Regionalistika, region a regionální dějiny

4.1. Úvod

Slovní spojení historická regionalistika není příliš starým výrazem. Jeho vznik můžeme datovat zhruba do 60. a 70. let 20. století. Jedná se o vědní obor zabývající se výzkumem dějin malých územních celků a jejich propojením s dějinami obecnými. Jedná se například o dějiny – města, obce, kraje nebo farnosti.

Zájem o tyto dějiny však nevznikl ve výše uvedeném období. Historický místopis nebo chcete-li historická vlastivěda jsou pojmy poměrně starými a rozvoj těchto vědních disciplín můžeme spojovat s obdobím národního obrození, které často využívalo výzkumu regionálních dějin jako politické zbraně v soupeření mezi Čechy a Němci. Je ale nutno zdůraznit, že již středověcí kronikáři věnovali značnou pozornost místům, s nimiž byli bezprostředně spjatí. Vzniká tak celá řada kronik popisující dějiny klášterů či měst a používaná dnes jako pramenná základna pro výzkum dějin jednotlivých oblastí.

Zájem, který věnovalo dějinám regionu národní obrození, byl do značné míry inspirován vlivy romantismu, jeho zájmem o přírodu, staré hrady a nejrůznější místa opředená tajemnými pověstmi. 19. století přináší nejrůznější formy rozvoje zájmu o region a jeho dějiny. Kromě zájmu ryze vědeckého vrcholícím v pracích našich předních historiků, se objevuje zájem i ryze laický. Ten můžeme dobře pozorovat v zakladatelské a později pracovní činnosti nejrůznějších spolků. K jejich náplni patřila péče o památky. Zde můžeme jako jeden z mnoha příkladů uvést hrad Kašperk, který byl renovován na náklady města Kašperské Hory, nebo udržování nejrůznějších pomníků slavných bitev a podobně.

Nejúčinnější formou udržování kontaktů s dějinami regionu byly výlety na památná místa našich dějin apod. Zde sehráli nemalou úlohu Sokolové nebo později Klub českých turistů, který na vlastní náklady nechal budovat celou síť stezek a nejrůznějších turistických staveb. Jedním z hlavních pilířů výzkumu regionálních dějin byli i učitelé zajímající se intenzivně o dějiny místa svého působení a často stojící u vzniku nejrůznějších lokálních časopisů či sborníků. Z jejich popudu docházelo později ke vzniku místních muzeí, která spolu s archivy patří k základním badatelské činnosti v oblasti regionálních dějin. Za všechny zde zmiňme například Jihočeské muzeum v Táboře.

Dnes má, dle mého názoru, Česká republika jednu z nejlepších sítí těchto pracovišť v Evropě a celá řada regionálních sborníků a konferencí dokládá nejlépe význam, který je místním dějinám určován. I díky těmto skutečnostem je práce učitele v představení daného regionu žákům velmi usnadněna a může být doplněna řadou názorných pomůcek.

Každý učitel by měl ve svých žácích pěstovat vztah k místu, odkud pochází, a jistou formu lokálního patriotizmu. Jednou z forem, jak lze tohoto dosáhnout, je i upozorňování na dějiny patřičného regionu a jejich včlenění do velkých historických celků, aby si žák uvědomil, že jeho region není izolovaný a má své pevné místo v dějinách, a to nejenom státu, ale mnohdy i kontinentu.

Jako nejlepší příklad lze uvést místa památných bitev. Zde se právě jednalo o křižovatky nejen dějin zemských, ale mnohdy i světových. Učitel pak snadno zakomponuje dějiny regionu do dějin obecných. Navíc může, je-li to možné, použít i místní kroniky dokreslující vliv vojenských tažení na místní obyvatelstvo.

Nejvhodnější jsou pro tuto příležitost výlety přímo na bitevní pole, spojené se zadáním referátů, a to tak, aby každý žák popsal jednu situaci nebo věc spojenou s daným válečným konfliktem. Již samotná návštěva místa bitvy může na studenty zapůsobit velmi silně a trvale se jim tak vrýt do paměti.

Klasickým příkladem jsou známé školní výlety na blízký hrad či zámek, na které nezapomene řada z nás a které byly a jsou spojeny s koncem školního roku.

Učitel však ale nemusí ani opustit třídu, aby vyvolal v žácích zájem o dějiny regionu. Přímo ve škole lze využít formy projektového vyučování. Každou třídu je možno rozdělit do skupin a zadat výzkum libovolné památky v daném městě. Jednotliví členové skupiny pak pracují na samostatném úkolu, z něhož po spojení vzniká celý projekt.

Vhodnou formou je i představování daného města nebo regionu fiktivnímu cizinci, tj. hra na průvodce, ve které je zajímavé pozorovat rozdílný pohled jednotlivců na stejnou věc – město, obec nebo region.

Zcela atypická je pak výuka regionálních ději a práce s žáky na tomto problému v příhraničních oblastech. Jak jsem již uvedl výše, sloužily regionální dějiny často jako zbraň v národnostních třenicích – v českých zemích zejména mezi etnikem českým a německým, ale i českým a polským. A právě nezkráslý pohled na dějiny dané oblasti může pomoci napravit některá historická nedorozumění. Hraniční oblasti jsou v tomto smyslu dobré i pro překonávání jazykových bariér,

kde by škola měla hrát významnou roli. Vzájemným setkáváním studentů a žáků z obou stran hranice mohou být smazány rozdíly a bariéry neexistující mnohdy až do roku 1938.

Podobnou společnou výukou a setkáváním můžeme zabránit vznikajícím problémům negativně ovlivňujícím dvacáté století. Děti lze v těchto oblastech zapojit do celé řady atraktivních programů vzniklých v rámci podpory regionů a financovaných Evropskou unií.

Jiným specifickým typem prostředí, v němž lze využít výuku regionálních dějin, jsou města a zvláště ta hlavní. Zde je nejlepší příležitost propojení dějin místních s dějinami velkých územních celků. Jako nejvhodnější příklad pro naše poměry je možno použít dějiny Prahy. Na nich lze studentům a žákům vylíčit vznik a vývoj městského celku, regionální vazby s okolními obcemi, ale i roli města v dějinách Evropy. Je možné ukázat i vnitřní strukturu celé země, a to například na postavení Prahy mezi ostatními městy, vykreslit správní rozložení státu a územní reformy a v neposlední řadě stavovské problémy českého státu, v nichž města sehrála svou roli. Inspirativním pramenem mohou být učitelé práce Z. Wintera, a to hlavně Zlatá doba měst českých. V této práci Winter plastickým způsobem popisuje město od jeho založení, přes růst, rozložení staveb až po detailní popis kostelního oltáře.

V souvislosti s výukou regionálních dějin v oblastech měst se velmi naléhavě nabízí otázka mezipředmětových vztahů regionalistiky jako jedné z pomocných věd historických a dalších vědních disciplín. Jako první můžeme uvést využití heraldiky v souvislosti s výukou regionálních dějin. Studentům je možné například představit na erbu příběh šlechtického rodu, kterému daná oblast patřila, a popsat základní pojmy z oblasti heraldiky a jak a proč tato vědní disciplína vznikla. Jinou pomocnou vědou, kterou lze využít, je numismatika. Každá oblast se mnohdy odlišovala používáním mincí jiného typu, často se také objevují nálezy hmotných pozůstatků nejrůznějšího množství mincí uložené lidmi v průběhu staletí. Nálezy žákům představíme v muzeích a na nich popsat ekonomický vývoj země nebo dané oblasti. Nezbytnou součástí výuky regionálních dějin je samozřejmě literatura, často lze tímto způsobem spojit výuku českého jazyka a dějepisu v jeden předmětový blok. Česká země, Morava i Slezsko tvoří bohatou zásobárnu lokálních autorů píšících ve svých dílech nejen o svém rodném kraji, ale i o jeho historii. Navíc se s podobnou tendencí setkáme i v některých dílech našich předních

historiků. Na svůj rodný kraj tak vzpomínali například Josef Pekař či Josef Šusta. Z beletristů do této skupiny patří Karel Klosterman zachycující nejen dějiny Šumavy, ale i popisující národnostní složení oblasti a vztahy, které zde mezi Čechy a Němci panovaly.

Vhodným zpestřením výuky mohou být nejen ukázky z prací místních autorů, ale i návštěva jejich muzea či rodného domu. Literatura by pak měla tvořit součást výuky dějepisu a každý učitel by měl svým žákům doporučit seznam literatury umožňující doplnit vykládanou látku. Stejným způsobem můžeme postupovat při propojení výuky dějepisu a hudební výchovy či dějin hudby. Ne nadarmo se říká: „Co Čech, to muzikant.“. Ke každému regionu naší země patří alespoň trochu známý hudební skladatel, dirigent nebo hudebník, jehož lze žákům nenásilnou formou přiblížit doslova v terénu. V případě slavných rodáků lze tak propojit výuku dějepisu prakticky se všemi vyučovanými předměty.

Nejúčinnější formou takového propojení je školní výlet nebo exkurze. Můžeme je pojmut jak způsobem historickým, tak způsobem přibližujícím žákům současnost jejich regionu. U exkurzí se dodržuje několik základních pravidel. Především se jedná o stanovení cíle a náplně exkurze, aby si žáci i učitel z daného podniku něco odnesli a mohli případně provést jeho zpětné hodnocení po návratu do školy a získané vědomosti včlenit do výuky daného předmětu. Nejlepší je proto zadat studentům před exkurzí konkrétní úkoly. K tomu můžeme využít předem připravené didaktické listy. Pro zdárný průběh exkurze je nezbytně nutný pevný časový itinerář, od něhož by se účastníci měli odchylovat jen minimálně. Exkurze lze pojmut nejrůznějšími formami, buď jen jako krátkou vycházku, nebo jako celodenní výlet, a nebo jako tematický pobyt na více dní. Rozsah plněných úkolů závisí na rozsahu exkurze.

Kromě exkurzí lze využít i jiné formy pro zpestření výuky regionálních dějin. V posledních letech se takto začal klást důraz na vzpomínky pamětníků, tzv. „oral history“. Vzpomínky jsou sice zatíženy subjektivními vjemy, ale žákům může beseda s pamětníky pomoci v překonání mezigeneračních bariér a mnohdy jsou tito lidé svým vystoupením vítaným oživením. V této souvislosti je nutno zmínit asi nejznámější projekt realizovaný v regionech „Zmizelí sousedé“ zaměřený na osudy místních židovských komunit. Mnohdy se studentům podařilo najít přeživší oběti holocaustu a natočit s nimi několik rozhovorů, které byly publikovány ve spolupráci s Českým rozhlasem. Tento projekt mě osobně zaujal tím, že žáci pomocí

moderních technologií komunikovali často s lidmi žijícími na druhém konci světa, kteří již řadu desetiletí vůbec ani rodnou mateřtinou nemluvili a sami byli tímto zájmem překvapeni. Projektem podobného formátu bylo objevování zaniklých vesnic v našem pohraničí. V případě výuky regionálních dějin existuje možnost pozvání historiků zabývajících se přímo výzkumem dějin daného regionu, nebo spojení besedy s návštěvou nejrůznějších historických pracovišť – archivů, muzea.

4.2. Region, regionalistika a její význam pro školní výuku

Česká republika není jako stát osamělým ostrovem v evropském moři. Byla, je a bude součástí většího územního celku, který tvoří část našeho kontinentu. V našem případě se jedná o středoevropský region. Země sdružené v tomto regionu, spojují a spojovaly podobné politické zájmy, historické zkušenosti a společné kulturní a společenské dědictví. Vymezení našeho středoevropského prostoru je více než problematické a pokusila se o něj již celá řada historiků, politologů nebo sociologů. Jinak vidí náš region odborníci, kteří se zde narodili a vystudovali, a jinak například Angličan nebo Francouz. Ten by nás již zařadil do Evropy východní, což by nevyvolalo v řadách našeho obyvatelstva příliš kladnou odezvu. Čech sám sebe považuje za Středoevropana a je se svým regionem silně svázán. V pohledu Čechů, Moravanů a Slezanů je pojem střední Evropy často spojen se zeměmi bývalého Rakouska-Uherska a dá se říci, že tato definice je nejpresnější. Budeme-li ji chtít s nadsázkou doplnit, můžeme říci, že střední Evropu poznáme nejlépe podle starých rakouských nádraží. Ta svým unifikovaným, nicméně malebným stavebním slohem nenechají nikoho na pochybách, v jaké části Evropy se zrovna nachází. Podle tohoto ukazatele poznáme nejlépe rozhraní regionů v dnešním Polsku, kde právě nádražní budovy jasně vyznačují hranice mezi bývalými zábory.

Co se týče střední Evropy, je patrné, že existují a existovaly snahy region sjednotit v jeho hranicích s cílem usnadnění pohybu obyvatelstva, pracovní síly i vzájemné obchodní a kulturní výměny mezi státy oblasti. Toto zlehčení splňovalo dnes již zaniklé Rakousko-Uhersko a ihned po jeho rozpadu se začaly objevovat snahy o jakési překonání vzniklého vakua. Politická situace v našem regionu však ani v meziválečném období a ani po skončení druhé světové války sjednocení střední Evropy nepřála, a tak k němu dochází až po roce 1990. Objevují se nové

snahy o definici pojmu střední Evropa, nově se navazují vzájemné vztahy mezi jejími národy a obnovovány jsou již zmíněné cesty obchodní a kulturní výměny. Vně tohoto zeměpisného celku vzniká celá řada regionů menších, tzv. mikroregionů. Lidé si začali více uvědomovat svou příslušnost k místu svého narození nebo k místu bydliště. Dnes regionální politika patří k velmi intenzivně se rozvíjejícím oblastem lidské činnosti. Důraz je kladen na prezentaci regionu a jeho propojení s okolním světem, což je i jedna z hlavních strategií interní politiky EU. Právě Evropská unie investuje rok co rok do rozvoje regionů nemalé finanční prostředky, i když tyto snahy ostře kontrastují se záměrem vytvořit jeden evropský superstát. Zde je nutno zmínit skutečnost, že region a jeho problémy stály vlastně i u vzniku Unie samotné. Nejprve vznikla jako ekonomické společenství, které mělo konsolidovat a sjednotit hospodářskou politiku v průmyslovém trojúhelníku mezi Belgií, Francií a Německem, aby se tyto tři státy vzájemně neohrožovaly ve své výrobě.

Náš region v současné době asi nejvýrazněji charakterizuje uskupení čtyř bývalých postkomunistických zemí známé jako Vyšegrádská čtyřka. Dané uskupení se s většími či menšími úspěchy snaží řešit problémy zúčastněných zemí a dbát o zájmy střední Evropy v celoevropském měřítku.

Také v naší zemi se problematika regionů dostala po roce 1989 do popředí, a to v souvislosti s procesem decentralizace státní moci a postupného přenášení odpovědnosti z centra na jednotlivé správní celky. Navíc se od základu změnil model státní správy, a to hned několikrát. Asi nejzásadnějším momentem byl v této souvislosti rozpad Československa a vznik nového státního subjektu – České republiky. V rámci nového státu reforma státní správy i nadále pokračovala a v poslední době se setkáváme s novými, dosud neznámými pojmy. Jedním z nich je i pojem mikroregion, kam můžeme zařadit i Dačicko s městem Dačice jako správním střediskem. Tento mikroregion patří mezi specifické svou příhraniční polohou a možnostmi spolupráce nejen se sousedními oblastmi České republiky, ale i s nedalekým Rakouskem a přilehlými spolkovými zeměmi. Záleží jen na místních zastupitelích, jak dané možnosti využijí.

O regionální politice, vzniku regionu a jeho významu zde bylo řečeno již poměrně dost, je ale nezbytné si položit otázku, proč vlastně regiony vznikaly. V současné době se běžný občan setká s tímto pojmem zejména ve dvou oblastech. V oblasti územněsprávní a v oblasti turistiky. Územněsprávní členění je hlavním

důvodem vzniku regionu, přenesení administrativy na menší celky usnadňuje život občanů regionu a dává místním úředníkům větší možnost vzhledu do lokálních problémů. Vzniká ovšem problém potřeby většího množství státních úředníků, kteří jsou pro dané území nemalou finanční zátěží. V rámci přenesení pravomocí státní správy na region je rovněž důležitou otázkou efektivita přerozdělování státních financí. Místní úředníci znají mnohem lépe potřeby svého regionu a měli by umět lépe hospodařit se svěřenými penězi. Mnohdy se ovšem takto neděje, jak můžeme vidět na příkladu megalomanských plánů budov místních hejtmanských úřadů a neefektivního financování regionální dopravní infrastruktury. Ta je ovšem pro existenci regionu nejdůležitější, protože špatná dopravní obslužnost vede mnohdy k úpadku nebo dokonce rozpadu regionu samotného.

Zmínil jsem se zde o turistickém ruchu. Ten bývá nejvhodnější formou propagace dané oblasti a také vítaným zdrojem příjmů místního obyvatelstva, ale i regionální pokladny. Bohužel Česká republika i přes zesílené aktivity zejména v posledních několika letech poměrně výrazně zaostává za západní, ale mnohdy i za okolní střední Evropou. V této souvislosti může v rámci regionu výrazným způsobem posloužit propagace regionální historie a místních historických památek. Tady narážíme na využití výuky regionálních dějin v praxi. Úředník, který rozhoduje na příslušné pozici o propagaci dané oblasti a byl ve škole seznámen v hodinách dějepisu s její historií, může pracovat mnohem efektivněji a účinněji než ten, který tuto možnost neměl.

Abychom lépe pochopili význam regionu, smysl jeho vzniku a užitek, je třeba se alespoň v krátkosti podívat na vývoj státní správy. Její základy sahají již do doby, kdy na našem území začaly vznikat první státní útvary. Ani první vládcové Velké Moravy nebo středověkých Čech neovládali svá panství sami, ale obklopovali se družinou věrných, jimž svěřovali jednotlivé úřední úkoly a ti budovali svá sídla. Takto dochází ke vzniku hradecké soustavy, první formy státní správy. Panovník tyto správní celky objížděl a sám zde vykonával úřední úkony náležící pouze do jeho moci. Z místních kastelánů, jak byli lokální správci zvaní, vzniká v průběhu středověku aristokracie přebírající později plně do svých rukou správu svých panství – nižších regionálních celků. Zde se objevují pojmy, které podle důležitosti a velikosti panství označují jednotlivé správce. Dodnes se nám zachovala slova jako vévoda, baron, hrabě nebo kníže.

V době pozdního středověku a sílicího stavovského uspořádání dochází

v oblasti regionů k dělbě moci, kdy slábne moc královská a naopak sílí moc šlechtická a hlavně moc měst, důležitého činitele místní politiky. Města počala disponovat rozsáhlými pravomocemi často vedoucími ke konfliktu s místní šlechtou. Nástup Habsburků na český trůn a jejich snaha vytvořit silnou centrální a absolutistickou monarchii učinil stavovskému státu konec. Definitivní tečku za stavy a jejich zlatou éru způsobila bělohorská porážka a přechod k absolutismu. Moc měst byla zlomena již za vlády Ferdinanda I. Zvratem ve státní správě je nástup osvěcenského absolutismu a období vlády Josefa II. Josef II. s cílem vytvořit dobře fungující stát položil základ rozsáhlého úřednického aparátu a sám se stylizoval do role prvního úředníka státu. V průběhu 19. století byrokracie narostla do rozměrů v pravdě obřích a tento stav trvá dodnes. Důležité správní reformy proběhly právě v průběhu 19. století a s každým novým státním útvarem se hranice jednotlivých krajů měnily. Pro Dačicko bylo důležité 20. století. Vznik samostatného Československa a zejména rok 1945. Odsunem Němců a příchodem nového obyvatelstva dostaly pohraniční regiony zcela novou tvář. Hermetické uzavření naší země za železnou oponou navíc úplně přerušilo kontakty s okolím, které byly pro vývoj takových regionů, jakým je třeba zrovna Dačicko, velmi důležité. Význam vazeb si plně uvědomujeme až nyní, kdy procházíme opuštěným pohraničím a znovu se tyto vztahy pokoušíme obnovit. I zde má výuka regionálních dějin důležitou roli.

Ve školní výuce by hlavní roli v seznamování žáků s jejich regionem měly hrát tři předměty – dějepis, zeměpis a občanská výchova. Zatímco dějepis seznamuje žáka s historií rodného kraje, zeměpis má na starosti kartografickou část a občanská výchova část politickou. My se tedy věnujme roli, kterou hraje samotný dějepis, i když regionalistikou se může zabývat i literatura nebo hudební výchova.

V současné době, jak jsem mohl vypořádat z praxe, se výuce historie nevěnuje taková pozornost, jakou by si tento předmět zasloužil. Je to dáno trendy dnešní doby, která klade důraz spíše na výuku věd přírodních. Nechtěl bych tvrdit, že dějepis patří ve školní výuce zrovna mezi hlavní předměty, domnívám se však, že jeho upořádáním naše ale i evropské školství výrazně ztrácí. V minulosti nepatřil tento předmět zrovna k oblíbeným a to zejména díky vyučovacímu stylu spočívajícím hlavně na memorování letopočtů. Naštěstí se však doba změnila a mění se i styl výuky. Učitel má dnes k dispozici celou řadu pomůcek, kterými může při správném využití výuku ozvláštnit. Bohužel i ve výuce dějepisu se v současnosti

setkáváme s celou řadou negativních jevů způsobených neodbornými zásahy pseudoreformátorů našeho školství. Jedním z nich je například tendence spojování výuky dějin s výukou občanské výchovy. Ta sice s výukou historie a zejména té moderní úzce souvisí, ale k úplnému prolnutí zde nedochází. I proto by oba předměty měly zůstat odděleny. Dalším dlouhodobým problémem, s nímž se setkáváme při výuce dějepisu, jsou používané učebnice. V řadě z nich se opět setkáváme se zkreslováním dějin, jejich nepřesnou interpretací nebo dokonce se zamlčováním daných historických faktů.

Nemohu si zde odpustit jeden z příkladů, jež se týká novodobých dějin. Tím je vykreslení postavy britského premiéra Winstona Churchilla. V současných učebnicích je tento pán vykreslován jako geniální vojevůdce, hrdina a zachránce světového míru. Úplně opomenuta je druhá stránka jeho osobnosti. W. Churchill bojoval zejména za britské zájmy, šlo mu pouze o prospěch vlastní země a osudy lidí ve střední a jihovýchodní Evropě, se kterými sehrál pouze hru, mu byly naprosto lhostejné. Churchill přistoupil na Stalinovu hru, posouval hranice, jak se mu zrovna hodilo, a osudy milionů nevinných lidí viděl pouze jako procenta. Toto je však dnešním studentům zamlčováno přesně podle hesla : „Dějiny píší vítězové.“. Ve výuce dějepisu by toto nikdy platit nemělo a výklad dějin by měl být pokud možno co nejobjektivnější. K tomu máme však ještě hodně daleko. Jiným nesmyslným prvkem vkládaným do výuky dějin, je jakási nesmyslná myšlenka evropanství. Je pravda, že my všichni, kteří obýváme prostor táhnoucí se od břehů Irska po úpatí Uralu, jsme Evropané, nicméně předkládaná idea pojímající nás jako kompaktní masu, je nesmysl. Evropa má, měla a bude mít kromě svých hranic vnějších i své hranice vnitřní a ty se překonat nepodaří. Jak kdysi trefně řekl profesor Dušan Třeštík, jedněmi z těchto hranic jsou hranice náboženství. Jiná je Evropa katolická, jinak vypadá Evropa protestantská a zcela odlišná je Evropa pravoslavná. Pro nás je však důležitá hranice regionů. Jsme svázáni s prostorem středoevropským, jeho kulturní, historickou a náboženskou tradicí. I když jsou Češi národem slovanským, jejich osudy jsou mnohem výrazněji spojeny s národy německy mluvících zemí tvořící většinu ve střední Evropě. Jak píše Josef Pekař ve svých pracích, pokrok, který k nám přišel, přicházel ze západu a většinou byl jeho nositelem živel německý. Vytváření jakýchsi nových regionů či územních celků je proto bezvýznamné a spíše uškodí, než prospěje. Evropa je, byla a bude kontinentem národních států a mělo by se ocenit, že tak odlišné subjekty se

rozhodly žít spolu v jednom společenství a zřekly se vzájemných ozbrojených konfliktů.

Samotná výuka dějin se v běžné škole skládá hlavně z výuky dějin obecných, dějiny regionální tvoří spíše část okrajovou, což je logické. Bude záležet hlavně na hodinové dotaci, jež má dějepis na konkrétní škole a na daném vyučujícím, jeho znalostech a profesionalitě, přičemž o úrovni našich učitelů bychom mohli psát dlouho. Podle mého názoru by mohly být výuce regionálních dějin dány dvě či jedna hodina v měsíci. Při takovém počtu může učitel seznámit žáky s historií jejich rodiště v dostatečné míře a propojit ho s dějinami obecnými. Je vždy nezbytně nutné, aby si vyučující vytvořil přesnou osnovu a koncepci závisející čistě na jeho osobě, a určil formy, jakými lze studentům dějiny jejich regionu představit. Při výuce regionální historie můžeme kromě názorných pomůcek, běžných pro výuku, využít i mimoškolních aktivit – odborných exkurzí, výletů či besed s pamětníky, jak již bylo napsáno výše.

Právě při těchto akcích lze využít mezipředmětových vztahů a naplno je rozvinout. V rámci školní výuky by neměly jednotlivé předměty existovat odděleně, ale měly by se vzájemně doplňovat a tvořit kompaktní celek. Je tomu tak i ve vědeckém životě, jednotlivé vědní disciplíny se svými poznatky vzájemně doplňují a obohacují. V našem případě, kdy hovoříme o výuce dějepisu, se bude jednat o vědy humanitní např. literaturu, a vědy sociální. Všechny tyto vědní disciplíny můžeme použít při výuce dějepisu a vzájemně je spojit. Využití tohoto propojení je možné nejen při výše uvedených akcích, ale i při tvorbě tzv. předmětových dnů. V jednom dni, který je věnován výuce humanitních předmětů, žáci mohou uplatnit například při práci na určitém projektu široké spektrum znalostí právě z tohoto odvětví.

Jako názorný příklad můžeme vytvořit projekt s názvem „Představujeme naše město“. Žáci jedné třídy jsou v rámci jednoho projektu rozděleni do skupin. Každá skupina dostane vlastní úkol, jedna například popíše město, jeho fungování, správu a zasazení do regionu. Druhá skupina dostane za úkol stručný popis historie svého města a třetí například vyhledání slavných rodáků. Měl by pak vzniknout projekt, kdy bude spojeno učivo zeměpisu, historie a občanské výchovy. Při výsledné prezentaci žáci navíc mohou využít svých dovedností z oblasti moderních technologií. Nehledě na to, že sama škola může projekt prezentovat veřejně právě v rámci svého města, což může přispět ke zlepšení interakce školy a jejího okolí. Ta

je v rámci regionu velmi důležitá a města či obce se rády podobnými projekty pochlubí. Jinou stránkou celé věci je i to, že se žáci sami seznámí s fungováním veřejných institucí, jejich potřebností a místem ve veřejném životě. V případě výuky dějepisu se jedná o místní archivy, muzea a knihovny tvořící hlavní pilíře celé regionalistiky. Řada z nich při tomto procesu může získat inspiraci pro své budoucí uplatnění.

Dané formy výuky jsou důležité pro nenásilné vtažení studentů do problému. Motivace je důležitá proto, aby žák získal pozitivní vztah k danému předmětu, jenž suchým memorováním nebo tupým zíráním do učebnice jistě nezíská. Navíc dojde k posílení vzájemné vazby mezi žákem a učitelem, která je rovněž velmi důležitá jak pro práci učitele a studenta, tak pro vytvoření dobré atmosféry v hodinách. Atmosféra může následně zlepšit celkové klima školy. Když jsem se už zmínil o učitelích, chci se jim chvíli věnovat. V naší zemi je celá řada pedagogických pracovišť zabývajících se výchovou nových učitelů. Liší se svou kvalitou, která je dána rozdílnými nároky na studenty pedagogických fakult. Problémem však zůstává odchod absolventů do resortu školství. Důvodů je hned celá řada. Počínaje finančním ohodnocením nastupujících učitelů, postavením, které mladý učitel má na svém novém pracovišti, a konče velmi nízkou celospolečenskou prestiží. V současné době jsme dospěli do stádia, kdy naše pedagogické sbory tvoří přestárlí učitelé, studenti nebo lidé, kteří jsou pro výkon povolání učitele naprosto nepřipraveni a nezpůsobilí. Všechny tyto faktory se odráží na podobě výuky a ve výsledku i na tom, jací studenti opouštějí naše základní a střední školy. U humanitních oborů, mezi které patří i dějepis, se setkáváme s jejich upozaďováním a tedy i snižováním nároků na osobnost učitele. Stav způsobuje celkový charakter naší společnosti kladoucí důraz na okamžitý zisk, který tyto obory nepřináší, jako je tomu u IVT nebo výuky cizích jazyků. Podrobný popis těchto trendů podal ve své práci Teorie nevzdělanosti rakouský filosof a sociolog Konrad Liessmann. Dalším výsledkem nekvalitní výuky dějepisu, která je zapříčiněna špatnou osobností učitele může být postupná ztráta historické paměti a povědomí o dějinách vlastního národa. Nemusím připomínat, že národ, který zapomene svou minulost, svoje dějiny, přestane být národem. Pro výuku, a to nejen dějepisu, jsou nám potřební odborníci zaměřující se na práci pedagogickou. Takový učitel dokáže jasně a srozumitelně žákovi předat své vlastní poznatky, aby si mohl utvořit jednotný a ucelený obraz. Každý učitel by se měl snažit formou

výuky žáka pro svůj předmět získat a docílit při výuce jeho spolupráce. Učitelé by rozhodně měli udržovat kontakt s vědní disciplínou, kterou vyučují, a nezamrznout na tom, co znají z fakulty. Zde se otvírá prostor pro další, celoživotní vzdělávání pedagogů. Náročná práce pedagoga proto vyžaduje lidi vzdělané a dobře připravené jelikož učitelé vychovávají budoucí generace národa, v opačném případě stát jako celek nemá šanci obstát. Historický pokrok evropských národů byl totiž vždy spojen s investicemi do školství a vzdělávání. Jako dobrý příklad mohou posloužit školské reformy provedené v Prusku v průběhu 18. století, které umožnily posílení postavení této země nejen na evropském kontinentě. Nemohu si v této souvislosti odpustit poznámku, že toto si zřejmě naši politici neuvědomují. A právě na nich leží odpovědnost za nezbytné provedení reformy našeho vzdělávacího systému.

Rád bych se nyní zaměřil na krátký popis role učitele ve výuce. Již několik let se vedou debaty o postavení učitele v rámci procesu vzdělávání. Všem nám je známa Herbartova teorie, kdy učitel frontálně předává žákům poznatky daného předmětu. Tento stav je však dnes již neudržitelný. Učitel a žák by měli v hodinách vzájemně spolupracovat a aktivně se na nich podílet. Proto vznikla celá řada nových metod výuky, jakými jsou například skupinové nebo projektové vyučování. Pro správnou aplikaci těchto metod je však opět třeba odborníků. Je důležité, aby metody dobře fungovaly a nedocházelo například k vyčleňování některých žáků ze skupin při skupinovém vyučování nebo k opomíjení žáků učitelem při projektovém vyučování. Učitel – profesionál chce svým žákům výuku nějakým způsobem ozvláštnit nebo zpříjemnit. Takovým příkladem je i výuka regionálních dějin. Učitel musí této výuce věnovat zvláštní pozornost, měl by být nejen znalcem historie obecné, ale i historie regionu, v němž žije a pracuje. Vzorem dnešním učitelům mohou sloužit učitelé z 19. století. Ti byli často nejen učiteli ale i výraznými osobnostmi svého kraje. Zejména učitelé dějepisu se podíleli na nejrůznějších veřejných akcích, jakými bylo vydávání historických sborníků, zakládání nejrůznějších spolků či jiné formy prezentace svého kraje. Podobným věcem by se měl věnovat i dnešní učitel, který chce své žáky seznámat s dějinami regionálními.

Doposud jsem se nezmínil o množství prostředků, které je možné při výuce regionálních dějin použít. V současné době vynakládají kraje a v rámci nich i mikroregiony nemalé prostředky na svou propagaci. Jedná se o výrobu materiálů, jakými jsou filmy, prospekty nebo publikace věnované konkrétnímu regionu. Ty

mohou zájemci a mezi nimi i učitelé snadno získat v husté síti informačních center, která vyrostla prakticky v celé České republice. Tato centra mohou učitelé posloužit jako základní a výchozí bod při výuce regionálních dějin. Získané materiály lze potom použít ve výuce jako oživení a názorná pomůcka. V neposlední řadě učitel může žáky vzít do informačního centra na odbornou exkurzi a s prací těchto středisek je seznámit v praxi. Žáci tak získají přehled o formách a možnostech propagace vlastního kraje, regionu či města. Navíc je možné využít tuto návštěvu v rámci mezipředmětové výuky, a to použitím cizojazyčných materiálů, kterých rovněž začalo vycházet nemalé množství. V rámci projektu regionální výuky lze studentům zadat jako úkol prezentaci vlastního města v cizím jazyce, což řada z nich může později využít v praxi.

4.3. Využití metod projektového a programového vyučování

V souvislosti s vývojem vzdělávacích systémů se měnily i metody výuky a na počátku dne přicházela otázka role učitele ve výuce a podíl žáka na průběhu vyučovací hodiny. Klasická scholastická metoda, kdy se výuka skládá z frontálního vyučování, ve kterém učitel předává žákovi informace a ten je pouze memoruje opakovaním, byla pomalu opouštěna a nahrazována metodami jinými. Rostly rovněž nároky na učitele i žáky a to s rostoucím množstvím informací, které bylo nutno ve výuce obsáhnout. V průběhu 19. a 20. století se začala objevovat celá řada alternativních směrů, které se více či méně pokoušely proces vzdělávání reformovat. Reformy se zaměřily nejen na normu obsahu, ale i metod výuky. Bylo nutné přizpůsobit učivo potřebám doby zejména do něj včleňovat stále nové a nové poznatky. Některé předměty tak z výuky mizí a jsou nahrazovány novými. Jako příklad lze uvést klasické jazyky – latinu a řečtinu, jež byly postupem času nahrazeny jazyky živými, které mohli studenti uplatnit v každodenním životě. Opouštěn byl i model klasického trivia a kvadrivia. Dnes můžeme podobné změny pozorovat v souvislosti s překotným vývojem v oblasti informačních technologií.

Rovněž metody výuky a postavení učitele a žáka se měnilo. V našich zemích hrálo poměrně dlouho hlavní roli frontální vyučování, založené na Herbartově metodě výuky. Danou metodu můžeme popsat jako stav, kdy učitel od tabule nebo zpoza katedry předává studentům či žákům penzum informací, které si oni zapisují. Občas při výkladu dojde k použití názorné pomůcky – mapy, atlasu nebo modelu.

Hlavní roli hraje učitel, žáci jsou pouze pasivními přijímači nebo odběrci informací. Je tedy patrné, že od scholastických metod se Herbartova příliš nelišila pouze důrazem na zapojení rozumu a vlastního uvažování, nikoliv pouze na bezduché memorování a opakování získaných poznatků. Je ovšem nezbytné přiznat, že v podmínkách školy 19. a 20. století ani jiné metody příliš použít nešlo. Počet žáků ve třídách byl totiž tak vysoký, že se učitel musel ke třídě chovat jako k celku a individuální přístup nebyl možný. Tato metoda výuky se v našich zemích udržela de facto až do roku 1989. Teprve 90. léta minulého století přinesla výraznější změny v používání alternativních metod výuky. Mezi těmito metodami je ale nutné velmi dobře rozlišovat, co má skutečný přínos a co je pouhý experiment. Po druhé světové válce se objevila řada hnutí a reformních stylů, které například klasickou výuku úplně zavrhnou a tvrdí, že žák by si měl cestu k získávání vědomostí vybrat sám a neměl by být nucen. Jedná se o tzv. antipedagogiku a právě ta přinesla s sebou řadu spíše úsměvných experimentů. Dle mého názoru by měl v žákovi vyvolat zájem o vědění sám učitel a pro svůj předmět ho získat. To je jedna z jeho hlavních rolí ve výuce. Měl by použít veškeré své znalosti a dovednosti, čímž narážíme opět na problém kvality učitelů, kteří se dnes tomuto povolání věnují. Ale to platilo vlastně v jakékoliv době, špatný učitel rovná se špatná hodina, špatně předané vědomosti a negativní vztah žáka k danému předmětu a ve výsledku ke vzdělání vůbec.

Formy vyučování podléhaly nejrůznějším politickým změnám, a proto se například i v našich zemích, kde byl po dlouhá léta uplatňován sovětský model školy a vzdělávání, udržely tak dlouho. Pro alternativní nebo inovativní formy výuky je třeba větší podíl žáků na výuce, zapojení vlastního myšlení a kreativity i demokratizace procesu vzdělávání, kdy žák a učitel jsou rovnocennými partnery. To bylo ovšem v období totalitních režimů nemyslitelné. Rovněž některé další faktory neumožňovaly větší včlenění žáků do výuky. Patřil mezi ně velký počet žáků ve třídách, nedostatek materiálů, z nichž by mohli učitelé čerpat pro inovaci vyučování, ale i celkový model jednotného školství, který nebyl příliš pružný a vstřícný vůči změnám. Tento systém měl ale i své výhody strukturální, které doceňujeme dnes v souvislosti se vznikem víceletých gymnázií, který s sebou přinesl celou řadu problémů.

4.4. Projekt a projektové vyučování

Projektové vyučování si klade za cíl, aby se žáci aktivně podíleli na průběhu hodiny. Sám projekt lze charakterizovat jako realizaci myšlenky, její uvedení do praxe za použití předem stanovených metod a plánů. Projekty lze dělit podle řady hledisek i podle použitých forem realizace. Rozdělení je uvedeno v následující tabulce.

Rozlišení projektu dle:	Projekt	Definice
Navrhovatele	Projekt spontánní	Návrh projektu vychází od žáků samotných.
	Projekt umělý	Ten je většinou dílem učitelovým. Do této skupiny lze například zařadit vysávání libovolné soutěže.
	Projekt kombinovaný	Celá akce je společným dílem žáků a jejich učitele. Oba dva subjekty se na projektu podílí společnou prací, a to například upřesněním metod realizace a jejich výběrem.
Podle místa	Školní projekt	Projekt je realizován celý v rámci školní výuky – vyučovací hodiny či mimo ni.
	Domácí projekt	Je realizován mimo školu a mimo výuku.
	Kombinovaný projekt	Forma je logicky kombinací obou forem předchozích. Projekt se tedy realizuje z části ve výuce, z části doma.
Podle počtu žáků	Projekt samostatný	Tento projekt řeší jeden jediný žák.
	Projekt skupinový	Tento projekt řeší skupina žáků o libovolném počtu.
	Projekt celotřídní	Tento projekt řeší celá třída společně.
	Projekt celoškolní	Projekt řeší celá škola.

U tohoto dělení bych se rád na okamžik zastavil. Je velmi důležité, aby zadavatel projektu pečlivě rozdělil úkoly do jednotlivých skupin. Nemělo by se stávat, že ve skupině někteří členové pilně pracují a jiní jen pasivně přihlížejí. To je asi největší nevýhoda skupinových projektů. Proto by měl učitel udržovat neustálý kontakt se všemi skupinami a mít přehled o jejich jednotlivých členech. I z tohoto důvodu je nejlepším řešením zadat projekt jednotlivě a spojením jednotlivců vytvořit celek.

Rozlišení projektu dle:	Projekt	Definice
Podle cílů	Projekt krátkodobý	Viz. níže
	Projekt dlouhodobý	Viz. níže

Dlouhodobý projekt přináší větší užitek. Studenti se při něm naučí soustavné práci na jednom problému po delší časový úsek, důraz tedy není kladen na okamžitý výsledek, ale na systematickosti a zdrženlivost. Zejména v dnešní době, kdy je kladen důraz na okamžitý zisk, jsou dlouhodobé projekty vítanější.

Rozlišení projektu dle:	Projekt	Definice
Podle předmětů	Jednopředmětové projekty	Jsou zaměřeny na jednu vědní disciplínu – předmět – dějepis
	Vícepředmětové projekty	Kombinace dvou či více předmětů – dějepis plus literatura.

Právě kombinací více předmětů v daném projektu se zabývá systém Waldorfské pedagogiky, který komponuje výuku do tzv. předmětových bloků, většinou bloků humanitních a bloků věd přírodních nebo kreativních.

Rozlišení projektu dle:	Projekt	Definice
Podle cílů	Projekt poznatkový	Projekt je zaměřen hlavně na získání vědomostí, dovedností nebo poznatků.
	Projekt opakovací	Při projektu si žáci procvičí získané dovednosti a vědomosti.
	Projekt aplikační	Při projektech, které patří mezi nejcennější, se získaná a procvičená látka aplikuje v praxi, což je dnes velmi žádané jak ze strany studentů, tak společenskou poptávkou.

Pro přípravu projektů je nezbytné dodržovat jistá pravidla, bez kterých je celá práce jen zmateným plýtváním času. Je důležité si přesně stanovit téma, metody a cíle projektu. Zároveň je nutné uvědomit si, proč danou aktivitu připravuji a jaký zisk z ní bude mít žák, ale konec konců i učitel, třída či škola. Dále je nutno si předem rozvrhnout, kdo a jakým způsobem se na projektu podílí. Velkou nevýhodou je obměna aktérů projektu v jeho průběhu. Také je nutno si stanovit, jaké předměty do daného projektu zapojím. Poměrně obtížné by asi bylo chtít skloubit například matematiku s historií, a tak je lépe spojovat vždy předměty příbuzné – například ty s humanitním základem. V neposlední řadě je při tvorbě projektu důležitá jasnost ve vyjadřování. Formulace úkolu musí být srozumitelná,

stručná stejně jako cíl celé práce. Příprava a realizace vyučování formou projektu je bezpochyby náročnější, učitelé musí věnovat více času jak na přípravu tak na realizaci záměru. Pro žáky je ovšem tato metoda poměrně přínosná. Naučí je samostatnosti a vlastnímu myšlení, a procvičuje aplikaci poznatků do praxe. V dnešní době je možné při realizaci použít moderní informační technologie, jejichž vliv se může projevit i na výsledné podobě projektu – prezentace v powerpointu atd. V celém projektu je důležitá role zadavatele, ten by měl na celou práci pečlivě dohlížet, korigovat případné odchylky a poradit v případě problémů, které jeho účastníci nejsou schopni řešit. Samotnému zadavateli, většinou učiteli, projekt může posloužit jako zpětná vazba, jako sociální barometr klimatu v dané skupině nebo třídě. Ukáže se, do jaké míry jsou členové daného kolektivu ochotni a schopni společně pracovat a řešit daný problém a dovést jeho řešení ke zdárnému konci. Tuto skutečnost může pedagog využít při své další práci. Učitel také může zadáním projektu přispět k integraci žáků stojících spíše na okraji celé třídy, kteří plní takové úkoly, při jejichž řešení vyniknou. Projekt v neposlední řadě naruší zaběhlý stereotyp a v případě našeho projektu zabývajícího se regionálním tématem, se jedná o řešení ideální.

5. Region města Dačice a jeho zařazení do výuky dějepisu

Město Dačice leží v oblasti, která dává učitelům dějepisu poměrně rozsáhlé možnosti při výuce regionálních dějin. Leží nejen mezi dvěma významnými městy – Slavonicemi a Telčí, ale i nedaleko hranice s Rakouskem. Na příkladu několika projektů lze doložit, jakým způsobem je možné tato fakta využít. Dačice jsou od roku 2004 součástí mikroregionu Dačicko, který je dobrovolným svazkem 23 obcí a má poměrně rozsáhlé možnosti a zázemí v oblasti informací o místě samotném a jeho napojení na nejbližší okolí.

Prvním projektem, který může učitel v Dačicích při výuce použít, je již několik let trvající iniciativa nazvaná „Zmizelí sousedé“. Žáci nebo studenti se vydávají po stopách zmizelých židovských komunit a pokoušejí se dohledat ty, kteří přežili německou okupaci a holocaust. Z těchto snah vzniklo hned několik zajímavých veřejných prezentací a některé byly zveřejněny v médiích. Dačicko má pro využití tohoto projektu ideální podmínky, v okolí města je v menších vesnicích celkem pět židovských hřbitovů připomínajících život poměrně aktivní židovské komunity, a to zejména v obci Olšany. Žáci se mohou vydat na některý z těchto hřbitovů, aby si tuto skutečnost lépe uvědomili, a tato návštěva se může stát počátkem celého projektu. V některých obcích se studenti sami starají o vzhled židovských hřbitovů, což učitel může žákům po dohodě se správcem navrhnout. Navíc studenti poznají jinou a mnohdy úplně cizí kulturu, která byla kdysi součástí jejich bydliště nebo regionu. Po návštěvě hřbitova je možné vyrazit s třídou do místních archivů, kde žáci získají bližší přehled o celé komunitě, ale i o práci takovýchto zařízení. Dalším krokem je pak kontakt s pamětníky nebo s jejich žijícími potomky. Vrcholem je závěrečná prezentace sloužící studentům jako nástin života a osudů zmizelých obyvatel regionu.

Jiným včleněním Dačic do výuky je využití jejich polohy mezi městy Slavonice a Telč. Obě tato města jsou známa svými architektonickými památkami a bohatou minulostí. Projekt lze nazvat „Dačice mezi renesancí a barokem“. Žáci se přímo v terénu mohou seznámit s barokní a renesanční architekturou, která například v Telči dosahuje svého vrcholu. Každý žák si vybere libovolnou památku a formou projektu popíše její vývoj a minulost. Nejlépe by se to dalo realizovat na městských domech telčského náměstí. Žáci při této práci poznají charakteristiky barokního a renesančního slohu a uvědomí si jejich vznik a vývoj. I tento projekt

lze ukončit obrazovou prezentací, jež by bylo možné dále použít.

V Telči lze žáky seznámit i s dějinami evropského formátu protože právě zdejší zámek posloužil jako jedno z internačních center polských povstalců, kteří přes území rakouské monarchie odcházeli po porážce neúspěšných povstání do exilu. Žáci si tím uvědomí provázanost svého regionu s větším celkem a navíc podniknou exkurzi do evropských dějin. Seznámí se také s vývojem telčského zámku i rolí celého města.

Na příkladě hradu Roštejna se studenti mohou dozvědět něco o vzniku a účelu, k němuž hrady a hradská správa sloužily. Mohou poznat systém výstavby hradů, jejich osídlení a život uvnitř hradních zdí. Každý ze studentů může popsat ve vlastním projektu jednotlivou část hradu – hradby, věž, hlavní sál a jiné. Detailní pozornost mohou věnovat životu a zvykům jeho obyvatel nebo zbraním a válečnictví vůbec. Na příkladu Dačic lze ale ukázat i vývoj průmyslu v českých zemích, a to na příkladu oblíbené místní atrakce, kterou je známá kostka cukru. Cukrovarnictví a výroba cukru patřilo k jednomu z nejvýznamnějších odvětví našeho hospodářství, které dnes již prakticky neexistuje. Na příkladu kláštera v Kostelním Vydří lze studentům přiblížit církevní dějiny regionu, klášterní život, mnišské řády, jejich vznik vývoj a pravidla, kterými se jednotlivé řehole řídí.

Na osudech místní německé komunity lze popsat novodobé dějiny Dačic a jak probíhaly změny ve složení obyvatelstva po druhé světové válce. Dačice jako hraniční region mají přímou zkušenost s vývojem měst stojící v blízkosti známé železné opony, která negativně ovlivňovala životy lidí v jejím bezprostředním okolí. Je možné využít setkání s pamětníky, ale i s lidmi z rakouské strany hranice nebo jiných dobových materiálů. Učitel v Dačicích má tedy k dispozici celou řadu možností, jak zakomponovat město a jeho okolí do výuky, a i materiálová základna pro tuto práci je více než široká.

Výuka regionálních dějin nepatří zrovna k hlavní náplni školního vyučování, a to ani v hodinách dějepisu. Jistá pozornost by jí měla být ale věnována, aby žáci a studenti získali vztah ke svému rodišti a bydlišti. Tento vztah by měl být v dětech pěstován již od útlého věku. Je však nezbytné zdůraznit, že výchova probíhá a stojí na třech pilířích – škole, ale i společnosti a především rodině. Všechny tyto pilíře by se měly vzájemně doplňovat a mezi sebou spolupracovat. Když selže jeden, výpadek je jen těžko nahraditelný. V dnešní době ale je hlavní břemeno kladeno na školu a školní výchovu a vzdělávání. V našem případě by se mělo jednat o výchovu

k jisté formě lokálního patriotismu, ale můžeme hovořit i o vlastenectví. Zdravé vlastenectví nebo patriotismus může společnosti jen pomoci. Dnes se ovšem setkáváme buď s nezájmem, nebo s tzv. sportovním vlastenectvím, které může končit spíše šovinismem a nenávisí. Tomu by měla právě dobrou výchovou společnost zamezit a přispět k tomu může i škola. Patriotem nebo vlastencem by měl být člověk stále a nikoliv jen jeden den v týdnu. Pro dobrou práci v této oblasti je ovšem třeba odborníků a tady opět narážíme na problém spojený s nedostatkem kvalifikovaných učitelů. Učitel hraje v rámci výchovy a vzdělávání důležitou roli, je mnohdy prvním člověkem, který žáka s regionem seznamuje, a to i v oblasti jeho dějin. Odbornost a vlastní vztah k dané oblasti je tedy podmínkou. Učitel by měl mít podrobnější vhled do dané problematiky a kontakty na místní úrovni, zejména na odborných pracovištích – v muzeu, knihovně apod.

Učitel by měl ve svých studentech vytvořit živý zájem o jejich region a jeho historii, aby se aktivně podíleli na výuce. I proto je užíváno projektových forem vyučování. Zároveň by měl rozumně kombinovat veškeré dostupné možnosti výuky, tedy klasický výklad, názorné pomůcky, exkurze a besedy. Měl by však tyto formy užívat tak, aby přinesly požadovaný účinek jemu i žákům. Ti by měli z daných poznatků vycházet i v reálném životě.

Problematickou otázkou výuky regionálních dějin zůstává jejich včlenění do běžného učiva dějepisu a použití učebnic. Sama výuka dějin prodělala v posledních sto letech poměrně značné změny. Ty souvisely především se změnou jednotlivých politických režimů a podoby střední Evropy. Většinou se v praxi vžilo heslo o vítězích a jejich pohledu na správnost dějin a jejich interpretaci. Známá jsou začernování textů v učebnicích, retušování fotografií a jiné způsoby, jakými se historická realita měnila v nereálnou fikci. Asi největší změnou byl v tomto smyslu rok 1948 a nástup komunistického režimu. Marxistická historiografie totiž vidí dějiny jako neustálý sociální zápas, zápas o podíl na výrobních prostředcích a o plynoucí zisk. Dokonalým příkladem, na němž lze tento pohled vysvětlit, jsou dějiny konce 14. a 15. století, období tzv. husitských válek. Jana Husa samotného a stejně tak i jeho následovníky viděla marxistická historiografie jako reformátory sociální, těmi ovšem tito lidé nikdy nebyli. Jejich hlavním cílem byla reforma náboženská, snaha o nápravu věcí veřejných, aby odpovídaly křesťanskému učení dle výkladu Bible. Bohužel to, co marxisté dlouhá desetiletí učili, zůstává v běžné veřejnosti zakořeněno dodnes a ze své praxe mohou říci, že i někteří učitelé se

marxistické interpretace dějin drží stále. Lze dokonce pozorovat, že jistá období dějin jsou učiteli záměrně opomíjena, čímž vzniká bílé místo, které žáci již nikdy nezaplní.

Otvíráme zde otázku tvorby učebních plánů, osnov, vzdělávacích programů a náplně učiva všeobecně. Je nutné si v této souvislosti položit otázku: co vlastně chceme naše studenty naučit? Dále se jedná o otázku důležitosti daných poznatků a o potřebu celkového výsledku – jaký člověk a s jakým penzem znalostí by měl školu opouštět. Osobně se domnívám, že ani náplň hodin dějepisu se z tohoto úhlu pohledu nevyhne nutné reformě. I zde je třeba použít příkladu bijícím řadu let do očí při letmém pohledu na učební plány výuky dějepisu. Jedná se o nedostatečnou pozornost věnovanou výkladu moderních a zejména nejnovějších dějin a nadmíra pozornosti, jež je věnována učivu patřícímu dle mého soudu spíše do učebních plánů biologie a snad možná do specializovaného předmětu, který by se mohl nazývat základy antropologie. Větší pozornost je totiž věnována skutečnosti, že homo habilis mohl pohnout rukou v určitém úhlu, než politickým procesům v 50. letech 20. století. Otázku vlivu obou výše uvedených faktů na tvorbu občanské společnosti nechám nezodpovězenou. Je však nutné poznamenat, že právě vznik této společnosti jsme si po roce 1989 vytkli jako jeden z hlavních cílů politicko – společenských změn. Na tyto změny má právě velký vliv to, jakým způsobem vykládáme našim dětem historii našeho národa a věnujeme-li jí pozornost vůbec. Dnes ovšem dějepis ztrácí v porovnání hodinové dotace s ostatními předměty a velmi často se setkáváme s tím, že ho vyučují učitelé, které vybral ředitel školy podle vlastního klíče, způsobilost pro výuku nehrála hlavní roli. Např. na jedné pražské škole se paní učitelka, která již učila velmi dlouho, odmítla věnovat dění v Československu v 50. letech s odůvodněním, že nechce politizovat výuku.

Jak bylo uvedeno výše, výuce regionálních dějin příliš velká pozornost v učivu dějepisu věnována není. Každá škola by proto měla k této otázce přistupovat podle svého uvážení či školního vzdělávacího plánu. Je nutno zdůraznit, že když školy zaměří pozornost i na tuto otázku, správnou výchovou mohou zamezit značnému odlivu lidí z dané lokality. Výchova k lokálnímu patriotismu totiž řadě oblastí naší země může jen pomoci. O výchovně vzdělávací roli, kterou v tomto případě hraje dějepis, není pochyb. Výuka dějin by měla být vyprávěním příběhu, příběhu, z něhož by si jeho posluchači měli vzít ponaučení a neopakovat chyby našich předků. **Konec konců stále platí to, že národ, který zapomene svoje**

dějiny, zapomene i sám sebe.

5.1. Regionální dějiny a RVP

Důležité je i pojetí rámcově vzdělávacího programu – RVP. V tomto programu je obsah vzdělání rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Dějepis spolu s Výchovou k občanství naplňují oblast s názvem Člověk a společnost. Dějepisný vzdělávací obor je vymezen dosti rámcově. Zahrnuje učivo a očekávané výstupy pro celý druhý stupeň dohromady. Rozdělení učiva do ročníků je záležitostí až jednotlivých školních vzdělávacích programů. V dějepisné části můžeme nalézt jen jednu zmínku týkající se regionálních dějin. Jejich zařazení do výuky konkretizuje obecné historické problémy. To tedy znamená, že dějiny regionu by měly mít uplatnění v povinné výuce dějepisu. V mnohem konkrétnější podobě se pojem region vyskytuje v oblasti Člověk a jeho svět, určené pro první stupeň. V učivu, pomocí něhož by měl žák dosáhnout očekávaných výstupů, můžeme najít pojmy jako minulost a současnost obce, regionální památky a péče o ně, báje, mýty a pověsti. Očekávané výstupy předpokládají schopnosti dětí využívat archivy, knihovny, muzea nebo galerie jako informační zdroje, důležité k pochopení minulosti. Děti rozeznávají současné a minulé, orientují se v realitách vlasti s využitím regionálních specifíků. Vzhledem k tomu, že vzdělávací oblast Člověk a společnost navazuje přímo na oblast Člověk a jeho svět, předpokládáme rozvíjení nabytých regionálních vědomostí a dovedností i na druhém stupni základního vzdělávání. Volba povinně volitelných a volitelných předmětů, začleněná do disponibilní časové dotace, je plně v kompetenci ředitele a vychází z rozvoje nadání a zájmu žáků. Rámcový vzdělávací program tvoří oproti předchozím programům pouze základní osnovu pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Z toho důvodu dává prostor pro vytvoření různých pojetí výuky dějepisu i regionálních dějin⁷⁹.

⁷⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: INFRA, 2005. s. 31 – 35, 96 – 98

6. Uvedení do projektu

Projekt Historická procházka městem Dačice má být hlavně mimotřídní vyučovací formou – exkurzí. Než ovšem přistoupíme k obsahové části projektu, je třeba se zastavit nad samotným didaktickým pojmem exkurze.

Exkurze patří k vyučovacím formám, které jsou vymezeny jako: „...organizační uspořádání vnějších podmínek, za kterých se prostřednictvím adekvátních vyučovacích metod a vyučovacích prostředků realizují cíle výuky“⁸⁰. Tyto formy jsou rozděleny podle kritérií specifického didaktického působení a spolupráce mezi vyučujícím a různě velkými skupinami žáků na vyučování hromadné, skupinové a individuální.

V dnešní době jsou obvyklé organizační formy vyučování ve škole, mimo školní učebnu a mimo vyučování. Základní jednotkou jsou jistě školní hodiny závazné a povinné vycházející ze školních osnov. V povinné výuce nalezneme i vyučování mimo učebnu, ale poslední typ formy se týká dobrovolnosti žáků, k čemuž je nutný předpoklad vlastního zájmu uspokojovaného např. v různých kroužcích.

Nás bude zajímat hlavně druhý typ organizačních forem, tj. výuka mimo třídu. Jednou z možností těchto forem je právě exkurze. Tyto formy jsou realizovány ve stejném systému, jako je výuka ve škole, jen jsou uskutečňovány ve specifickém prostředí mimo školní učebnu. *Mezi tyto formy patří exkurzní vyučování, předmětová odborná exkurze, návštěva kulturně osvětového vzdělávacího programu dějepisného zaměření (film, divadlo)*⁸¹.

Exkurzní vyučování probíhá v prostředí instituce, jako je knihovna, muzeum nebo archiv. Žáci zde získávají nové informace, které si mohou na místě ověřit, nebo se zde může látka opakovat a procvičovat. Jedním z cílů této formy může být i vytváření kladného vztahu k těmto institucím.

*Exkurze jako taková je náročnější formou, protože probíhá v přirozeném společenském a přírodním prostředí*⁸². Tyto dvě formy umožňují metodu přímého pozorování a především naplňují spojení teorie s praxí. Kromě kompetencí

⁸⁰ JULÍNEK, S. aj. Základy oborové didaktiky dějepisu. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 150.

⁸¹ Tamtéž, str. 152.

⁸² Tamtéž, str. 154 – 156.

učebních se při těchto formách rozvíjí též kompetence komunikativní. Student je schopen naslouchat výkladu, rozumí informačním materiálům, např. mapám. K důležitým občanským kompetencím patří ocenění tradic, kulturních a historických památek, potřeba jejich ochrany a zachování pro další generace⁸³.

Z výše uvedeného jasně vyplývá, proč bychom při výuce na využití exkurze neměli zapomínat. Problémem může být vhodné zvolení témat a způsob začlenění do výuky, protože exkurze není povinnou součástí vyučování, je pouze formou dobrovolnou. Proto vše záleží na osobě samotného pedagoga, což může být v některých případech problém. Pokud se jedná o pedagoga dosti zkušeného a kreativního, může být pro něj tato forma výhodou protože nemá nic předem nadiktováno a může se přizpůsobit pouze svému výběru a zkušenosti. Pokud se pedagogovi podaří exkurze vhodně zakomponovat do učebního plánu nebo exkurzi využije do budoucna, je tato forma velmi vhodným prostředkem výchovně vzdělávacího procesu.

Proto musíme dobře zvažovat, jaký typ exkurze využijeme. Vzhledem k cílům rozlišujeme 3 typy:

- První se zaměřuje na jedno téma, tedy tematická.
- Druhý typ – komplexní se snaží předat poznatky z různých historických období.
- Třetím typem je exkurze vícepředmětová, která do oblasti zájmu zahrnuje více předmětů výuky.

Na zajímavé exkurzi se nepodílí jen organizační forma, ale také vyučovací metody.

Vyučovací metody jsou rozděleny podle mnoha kritérií a jejich klasifikace se může lišit. Přesto zde některé, zvláště vhodné pro exkurze, zmíním. Jednou z prvních je určitě metoda motivační. Musíme počítat s tím, že všichni žáci nemusí být nadšeni chozením po památkách, a proto je třeba v nich zájem vyvolat pokud možno hned na začátku exkurze. Docílit této metody lze dobrými otázkami, zajímavým vyprávěním atd. Ke zprostředkování nových informací používáme metody slovní, názorně demonstrační a praktické.

Metody slovní máme monologické a dialogické. Monologické používáme

⁸³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Stařeč: INFRA, 2005. s. 6 – 9

při vyprávění historického děje, charakteristice osob i událostí. Ovšem bylo by chybou, kdyby mluvil stále jen pedagog. Je třeba zapojit do konverzace i studenty. Ti by měli mít prostor na dotazy a odpovědi. V mém případě k tomuto sloužili pracovní listy a samotné otázky, kterými jsem se studenty snažil aktivně zapojit.

Další důležitá metoda je **názorně demonstrační**, díky které můžeme navodit konkretizaci teoretických poznatků. Při exkurzi můžeme pozorovat jevy, budovy i obrazy v autentickém prostředí. Při návštěvě muzea či zámku dochází k demonstraci statických obrazů nebo k dnes již zcela běžné dynamické projekci.

Při exkurzi by neměla chybět **metoda práce s mapou**, při níž dochází ke konkrétnější zeměpisné představě čímž si studenti prohlubují mezipředmětové vztahy se zeměpisem. Ke konci exkurze mohou přijít na řadu metody klasifikační. Díky nim lze hodnotit chování studentů, spolupráci a přístup k celému projektu.

Po skončení exkurze by neměla chybět zpětná vazba. Tu lze učinit s využitím **diagnostických metod** upozorňujících na nedostatky a chyby, kterých by se při dalším podobném projektu měl vyvarovat.

Aby se exkurze stala úspěšnou, pedagog by měl věnovat přípravě exkurze velkou pozornost. Tuto přípravu lze rozdělit do tří oblastí, obsahové, metodické a organizační.

V **obsahové oblasti** se pedagog seznámí s problematikou na základě literatury. K **metodické oblasti** patří vlastní výběr tématu a jeho začlenění do výuky. S tématem je úzce spjat cíl exkurze. Prostřednictvím exkurze se naplní výchovně - vzdělávacích cíle, které můžeme rozdělit na složku výchovnou, vzdělávací a dovedností. Vyučovací metody zohledňují věk studentů a jejich možnosti. Musí se vymezit rozsah nových poznatků, aby se studenti soustředili na zadané téma a neodváděli pozornost jinam. Pedagog si připraví osnovu svého výkladu (pracovní list).

Na posledním místě je **oblast organizační**. V ní je třeba zajistit dopravu, ubytování a stravování, pokud je exkurze několikadenní, zajistit časový plán a trasu exkurze.

Exkurze je sice náročnější na přípravu a provedení, ale při správném načasování a správném seznámení studentů se zamyšleným projektem se z ní stává velice účinná forma vyučování. Ta by se měla objevovat u každého pedagoga, který chce historii studentům co nejlépe přiblížit.

6.1. Představení projektu

Historická procházka městem Dačice je projektem historické exkurze pro žáky kvinty osmiletého gymnázia. Nicméně je možné projekt použít stejně tak na druhém stupni základních škol. Tento projekt je brán jako rozšíření výuky dějepisu regionální historií, ze kterého bude třída postupně čerpat regionální znalosti pro své nynější i budoucí studium na gymnáziu. Dále je projekt koncipován jako otevřený, měl by být pouze základním kamenem projektového vyučování na celém gymnáziu. Exkurze naplňuje mezipředmětové vztahy s občanskou výchovou, českým jazykem a zeměpisem.

Tento projekt byl realizován v kvintě Gymnázia Dačice souběžně s výukou dějepisu, českého jazyka a občanské výchovy. Dačice jsou centrem celého regionu, ve kterém má sídlo městské muzeum, zaměřené i na okolní vsi, dále zde najdeme knihovnu a všechny potřebné úřady. K naší práci jsme využili městskou a školní knihovnu, ve které najdeme dostačující literaturu pro naši práci a potřebu. Při přípravě projektu jsme měli ve škole dále k dispozici počítačovou učebnu s interaktivní tabulí a jednu volnou třídu. Hlavním impulsem pro projekt byl nedostatek prostoru pro regionální historii v rámci učebních plánů. Studenti gymnázia většinou celý život v Dačicích chodí okolo historických budov a pomníků a jen málo z nich ví, jakou mají budovy minulost či komu ten či onen pomník patří. Většinou ještě méně vědí o historii města samotného a třeba o významných osobnostech města, které ovlivňovali nejen dění v samotných Dačicích. I proto jsme se společně s Mgr. Kateřinou Hroudou, profesorkou dějepisu, rozhodli pro začátek zmapovat nejvýznamnější památky města a přiblížit jejich historii v kontextu historie celého regionu.

Tuto třídu jsem vybral také z toho důvodu, že v předešlém roce již první menší projekt část této třídy zažila. Opět pod vedením Mgr. K. Hroudé zpracovávali téma Střepy totality, ve kterém využívali hlavně orální historie při vzpomínkách dačických rodáků na jejich nasazení v pomocných technických praporech – PTP. Projekt se týkal rozhovorů se třemi dačickými rodáky nasazených u těchto pomocných praporů, a důvodů, proč se k nim vlastně dostali. Žáci jejich vzpomínky zapsali a k pochopení atmosféry doby použili také městské kroniky. Výstupem jejich projektu byla šestnáctistránková brožura s rozhovory a krátkým

obecným pojednáním o tehdejší době a samotných pomocných technických praporech.

Menší problém nastal se strukturou třídy. Protože jsou Dačice spádovou oblastí, třídu nenavštěvují jen žáci přímo z města, ale i z jeho okolí. Z celkového počtu 25 žáků jich 9 bylo mimodačických. Naštěstí se jedná o blízké obce, které v rámci historie regionu pod Dačice spadají. V rámci tohoto problému jsme si příslušné okolní obce vytipovali a alespoň ve stručném přehledu dějin města jsme i na tato místa upozornili. V některých případech jsme tu či onu obec mohli také zmínit u jednotlivých historických památek.

V dnešní době žáci jen stěží dokáží propojit světové nebo národní dějiny s dějinami regionálními a většinou k této aktivitě nemají ani žádný podnět. Nemají potřebu více se zajímat o historii města, o to, jak se ve městě dříve žilo a proč se dnes Dačice dochovaly v takové podobě, v jaké jsou. Projekt jim měl ukázat jednu z možných cest, jak tohoto propojení dosáhnout, jak se více dozvědět o svém rodném městě a jak jsou a můžou do budoucna být tyto vědomosti a informace užitečné.

6.2. Vyučovací formy a metody

V rámci exkurze je využito tří forem vyučování. Jedná se o frontální vyučování, skupinovou práci a individuální výuku.

Frontální vyučování zde není uvedeno jako běžný přístup ve výuce. Stejně zůstává, že jsou informace přednášeny skupině žáků přibližně stejné věkové a mentální úrovně hromadně, ale nepoužívá se třeba časové vymezení, které by zde postrádalo smysl, protože se výuka odehrává ve specifickém prostředí. Vlastně jde o jednotný přístup ke skupině s cílem vyložit nové skutečnosti. Tato forma vždy probíhá na určitém místě, aby měli všichni k informacím stejný přístup.

Skupinová výuka se uplatňuje pro větší část exkurze, ale ne po celou dobu. Žáci jsou již první den rozděleni do dvou skupin, druhý den při zpracování terénního výzkumu byla každá skupina ještě rozdělena na dvě. Umístění žáků do jednotlivých skupin proběhlo pod vedením Mgr. K. Hroudné podle osobností jednotlivých studentů. Chtěli jsme vytvořit skupiny tak, aby byly co možná nejvíce vyrovnané. První den byly tedy vytvořeny dvě skupiny, Horní náměstí a Dolní náměstí, a každá skupina se zaměřila na jednu vytyčenou oblast v Dačicích. Každá

oblast obsahuje přibližně 4 památky, které skupina společně zmapovala. Druhý den byla každá skupina rozdělena ještě na dvě s tím, že nakonec každé skupině na zpracování zůstaly památky dvě. Výběr památek byl již ponechán na studentech samotných podle toho, která z památek je nejvíce zaujala.

Individuální vyučování přichází na řadu při prohlížení jednotlivých památek a při jejich dokumentaci.

Kromě forem pedagog využívá i různé metody vyučování.

Metoda slovní monologická se uplatňuje při krátkém přehledu dějin Dačic a při popisu historie jednotlivých památek. **Dialogická metoda** se používá mezi žáky a pedagogem při zjišťování odpovědí do pracovních listů. Ptát se mohou jak žáci, tak i samotný kantor. Podstatou exkurze je **metoda přímého pozorování, metoda demonstrační a práce s plánem města.**

6.3. Cíle a klíčové kompetence projektu

6.3.1. Výchovné cíle

Žáci jsou vedeni k uvědomění si multikulturního významu Dačic, měli by vnímat hlavně národnostní různorodost tohoto regionu, uvědomit si soužití různých skupin na malém území. Žáci jsou vedeni ke spolupráci ve skupinách. Dalším cílem bylo prohloubit vztah žáků ke kulturněhistorickému dědictví a vzbudit zájem o historii regionu. Žáci by si měli uvědomit historický a kulturní význam celého regionu.

6.3.2. Vzdělávací cíle

Žáci si prohlubují znalosti o regionální historii, zvláště pak o stavebních slozích, významných osobnostech a majitelích Dačic. Také o místním vynálezu kostkového cukru, díky kterému jsou Dačice známé. Důraz byl kladen na oběti obou světových válek, na židovskou a rasovou genocidu za druhé světové války.

6.3.3. Dovednostní cíle

Žáci jsou schopni orientovat se v mapě a plánu města, pracovat s textovými prameny. Důležitým úkolem je také všechny informace po diskusi zpracovat v powerpointové prezentaci a následně prezentovat spolužákům a vedení školy. Neméně důležité je správně navrhovat témata a informace zpracovávané během projektu.

V průběhu projektu je žák veden k rozvoji dalších dovedností, vědomostí, schopností a postojů – **klíčových kompetencí**.

Kompetence k učení	Osobně si řídí a organizuje vlastní učení. Při hledání informace potřebné k učení je samostatný. Zpracovává informace potřebné k učení. Své učení si umí naplánovat. Naučí se lépe pracovat s textem.
Kompetence sociální a personální	Spolupracuje ve skupině. Pomáhá druhým. Respektuje ostatní. Dokáže ocenit práci ostatních.
Kompetence pracovní	Pro práci volí vhodné pomůcky. Dodržuje domluvená pravidla při práci. Zodpovědně přistupuje k práci.
Kompetence k řešení problémů	Hájí své řešení pomocí argumentů. Hledá různé možnosti řešení problémů, které si umí obhájit. Uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí.
Kompetence komunikativní	Aktivně naslouchá druhým a vhodně reaguje. Zapojuje se do diskuse. Umí argumentovat. Formuluje své myšleny v logickém sledu.

6.3.4. Potřebné vyučovací pomůcky

Před samotnou exkurzí potřebuje pedagog barevné křídly a školní tabuli. V první fázi je důležité, aby si žáci sami uvědomili, které památky v Dačicích znají a které jsou nejdůležitější, a tudíž se jim v tomto projektu budeme věnovat.

Během exkurze žáci potřebují psací potřeby na vyplňování pracovních listů obdržených před odchodem na exkurzi. Pracovní listy jsou pro každou skupinu jiné. Každá skupina má jeden digitální fotoaparát. První den je součástí práce ve skupinách fotodokumentace památek.

Druhý den, kdy se exkurze bude zpracovávat do prezentace, budou žáci potřebovat vyplněné pracovní listy, digitální fotoaparáty s nafoceným materiálem, psací potřeby, PC, interaktivní tabuli a v neposlední řadě dostupnou literaturu o jednotlivých památkách a samotném městě.

Důležité je také si ujasnit, jak by měla prezentace vypadat a co by měla obsahovat. Tento problém řeší v diskusi celá třída pod vedením pedagoga a po dohodě začíná práce v jednotlivých skupinách na vybraných památkách. Na závěr jsou práce jednotlivých skupin seřazeny do jedné prezentace a představeny celé třídě a dále ostatním spolužákům a vedení školy.

7. Příprava projektu a časový plán

7.1. Příprava projektu

Při přípravě exkurze musí vyučující věnovat velkou pozornost správnému začlenění exkurze do vyučování. Učitel by měl velice dobře zvážit, kam které téma zařadí, a zajistit návaznost informací, aby došlo k požadovanému uskutečnění výchovně – vzdělávacího cíle. V našem případě tomu ale tak nebylo. Hlavním záměrem tohoto projektu bylo nastartování projektového vyučování nejen pro tuto třídu, ale pro celé gymnázium. To ovšem znamenalo nemalý problém, protože takový typ exkurze vyžaduje znalost podstatných informací k tématu. Proto jsme po dohodě s kolegyní vyčlenili předcházející měsíc dvě hodiny dějepisu, na kterých byli žáci se základními informacemi o Dačicích seznámeni. Později se ukázalo, jak pozitivní bylo, že mě jako vedoucího celého projektu do té doby vůbec neznali. Během hodin žáci dostali základní informace o historii Dačic a dále jim bylo doporučeno, aby se doma zamysleli nad známými dačickými památkami, co by o nic chtěli vědět. I když nevěděli, kdo projekt povede, se k mému velkému překvapení velice dobře připravili. Někteří měli zopakovány základní informace, většina měla jasně rozmyšleno, jakým směrem by se projekt měl ubírat a proč. Protože projekt přímo nenavazoval na vyučování, museli jsme dát velký pozor na vysvětlování jednotlivých pojmů, které sice již měli znát z předchozí výuky, ale ne každý si je zapamatoval. S těmito pojmy byli žáci seznámeni ještě ve třídě během dvou přípravných hodin a zopakování proběhlo ještě před praktickou částí, aby při terénních pracích měli z čeho vycházet. Exkurze měla sloužit hlavně ke spojování pojmů s reálnými předměty a měla předat skutečný obraz dosud abstraktním pojmů. Hlavně tak dochází k trvalé fixaci a pochopení jeho podstaty.

Pedagog si ujasní jednotlivé cíle exkurze a v návaznosti na to stanoví typ exkurze vzhledem k obsahu (exkurze tematická, komplexní nebo komplexní vícepředmětová). Dále si musí uvědomit, co bude hlavním úkolem exkurze, zda motivace, detailnější seznámení s novým učivem nebo zopakování.

Historická procházka městem Dačice patří mezi exkurze komplexní. Nesnaží se zaměřit na jednu památku, osobnost nebo období, ale naopak chce obecně shrnout celkové kulturní dědictví města pro další možné detailnější projekty.

K našemu tématu se nemuselo opakovat žádné učivo dějepisu. Jak bylo uvedeno výše, příprava probíhala hlavně v rámci teoretických znalostí o historii města. Naopak se ten projekt stane vodítkem do budoucna, kdy se k jednotlivým památkám a historickým skutečnostem města studenti budou vracet pro konkrétnější představu v rámci výuky dějepisu.

Hlavní motivací exkurze pro žáky je vytvoření prezentace, kterou ještě žádná třída na žádné škole v Dačicích nedělala, a její následné představení všem třídám gymnázia, rodičům a vedení školy.

7.2.Časový plán

Jak jsem již uvedl, exkurze byla připravena pro žáky kvinty osmiletého gymnázia. Počítalo se s dvoudenní praktickou částí projektu a protože jsem měl k dispozici je jednu kolegyni, rozhodli jsme se projekt podniknout jen s jednou třídou. Výhodou byl také výběr lokality, jelikož všechny památky stojí v centru města. Tak jsme nemuseli počítat s časovou prodlevou spojenou s dojížděním.

Začátek prvního projektového dne byl stanovena na první vyučovací hodinu, tedy na osm hodin ráno. Protože se exkurze odehrává v rámci jednoho města, nemuseli jsme počítat s nějak závratnou časovou prodlevou. Dačice jsou relativně malým městem, a proto samotná exkurze probíhala pouze pěší vycházkou. Na přesunutí do centra, ve kterém se vyskytuje většina památek, jsme počítali se čtvrthodinou. Časový plán dne zahrnoval seznámení s projektem a vytipování jednotlivých památek (cca 2 hodiny), dále přesun do centra a praktickou část práce v terénu (cca 3,5 hodiny), na závěr přesun zpět do školy, uložení veškerého získaného materiálu a konec prvního dne ve 13:30. Časový plán druhého dne začínal a končil stejně jako první den, s tím rozdílem, že druhý projektový den jsme strávili v budově školy, kde studenti zpracovávali materiály získané předešlého dne.

Časový plán byl koncipován tak, aby na každou část projektu bylo dostatek času. Hlavní důraz jsme samozřejmě kladli na práci v terénu, a proto také tato činnost disponovala dostatečnou časovou dotací. Stejný nebo podobný projekt může být realizován od dubna do října, kdy je možné většinu památek navštívit.

Každá skupina tedy měla 3,5 hodiny na získání informací ke čtyřem památkám. Některé informace potřebovali ke správným odpovědím v pracovním

listu, další pak k tomu, aby mohli o památce udělat kvalitní medailónek. Kvůli časové dotaci jsme se rozhodli o jednotlivých památkách přednášet osobně, což znamenalo nemalou přípravu pedagoga. Každou památku provázel výklad učitele spojený s vypracováváním pracovních listů a závěrečnou diskusí a fotografováním památky samotné. U některých památek jsme měli možnost nahlédnout do interiérů (Starý a Nový zámek, radnice, kostel sv. Vavřince), u dalších pak stačil pohled vnější.

Protože jsme jednotlivé prohlídky měli bez výkladu průvodců, na exkurzi žáci neutratili žádné finance. Svačinu žáci měli s sebou a počítalo se s ní během přestávky v dačickém parku, oběd pak byl domluven s posunem ve školní jídelně. Druhý den jsme celý trávil ve třídách školy, proto měli studenti klasické rozvržení hodin a přestávek.

8. Realizace projektu

Praktická část projektu proběhla ve dnech 12. a 13. května 2010.

8.1. První den

8:00

Všichni se setkávají ve třídě kvinty. Na začátku probíhá moje představení a seznámení se třídou. Pak se pomalu začínáme dostávat k samotnému projektu. Zajímalo mě, co si o Dačicích pamatují, základní data nebo významné mezníky. Následovaly mé otázky na žáky: *„Co byste v Dačicích chtěli ukázat kamarádovi, který v našem městě nikdy nebyl? Kdyby se vás někdo zeptal, co je v Dačicích zajímavého, co byste odpověděli? Na jakých památkách byste mohli ukázat historický význam Dačic a proč? A co o těchto památkách víte a co byste o nich chtěli vědět?“*

Všechny odpovědi žáků jsem postupně zapisoval na tabuli v takovém pořadí, aby mi nakonec vyšly přesně dva okruhy památek. Nakonec jsme se společně shodli, které památky jsou nejvýznamnější, a mohli jsme se začít věnovat otázce: *„Co byste o památkách chtěli vědět a co by se o nich měl dozvědět turista?“* Opět jsem odpovědi zaznamenával na tabuli. Postupně jsme došli k několika základním parametrům, které by žáci měli o jednotlivých památkách zjistit.

Následně byli žáci rozděleni do dvou skupin, ve kterých měli celý první den pracovat. Skupiny měly pracovní názvy: skupina Horní náměstí a skupina Dolní náměstí. Podle polohy jsme společně pro každou skupinu vybrali 4 až 5 památek, které půjdou podrobněji prozkoumat a získat o nich bližší informace. Žákům bylo vysvětleno, že se další den budou ještě dělit, a proto je třeba, aby sběr informací dělali všichni a co možná nejvíce pečlivě. Jako pomůcku a nápovědu každý dostal pracovní list podle skupiny, do které patřil. V tomto listě byly ke každé památce základní otázky, které během dne měli z výkladu vyučujících zjistit a zapsat.

9:00

Společný přesun obou skupin ze školy ke kostelu sv. Vavřince. Cesty jsem využil k bližšímu seznámení s žáky a k domluvení časového plánu s paní profesorkou Mgr. Kateřinou Hroudnou, která měla vést skupinu Dolní náměstí. Toto místo jsem zvolil z několika důvodů. Jednak kostel s věží patří k hlavní dominantě města, dále v okolí kostela byla původní osada s nejstarším centrem a v neposlední řadě je od kostela krásně vidět téměř na celé Dačice.

9:15

Dorazili jsme ke kostelu sv. Vavřince, kde začal krátký výklad z dějin Dačic. Při výkladu jsem používal názorné ukázky a vše podstatné jsme si na místě mohli ukázat buď na městě samotném, nebo v odborné literatuře, kterou jsem měl s sebou. Během výkladu jsem se na nejzákladnější věci ptal žáků, kteří odpověď většinou znali. Poté jsem každou základní věc poněkud rozvedl a hlavně jsem se soustředil na události týkající se námi vybraných památek. Během výkladu proběhlo i několik diskusí, například o kostce cukru, hrobce pod kostelem sv. Vavřince a o dačickém muzeu. Výklad jsem měl koncipován do konce druhé světové války. Poté jsme si pro jistotu zopakovali jednotlivé úkoly a skupiny se mohli rozejít.

8.2. Skupina Horní náměstí

10:00

Skupina pod mým vedením zůstala u kostela sv. Vavřince, který byl naší první přidělenou památkou. Skupina se postupně dozvěděla historický vývoj stavby a její vliv na dačickou historii. Měli jsme možnost celý barokní kostel obejít, nahlédnout dovnitř a navštívit renesanční věž, která ke kostelu patří. Na závěr jsem žákům ukázal i zazděný vchod do hrobky dačických pánů, která se nachází pod kostelem. Během výkladu si žáci postupně vyplňovali pracovní listy obsahující otázky na každou památku:

Ze kterého roku je první zmínka o Dačicích?

Se kterou významnou dačickou budovou je tato zmínka spjata?

Jaké významné archeologické objevy byly v místě tohoto kostela v posledních letech učiněny?

Na závěr proběhla fotodokumentace budovy. Tato dokumentace se pořizovala u všech památek, které jsme měli v plánu ten den navštívit.

10:30

Přesun k pomníku kostky cukru. Na tomto místě se žáci dozvěděli historii cukrovarnictví na dačickém panství. Od vzniku prvního cukrovaru v nedalekém Kostelním Vydří, přes vznik rafinerie v Dačicích, vynález lisu na kostkový cukr až po konec cukrovarnictví a přesunutí výroby do Znojma.

Otázky:

Kde v blízkosti Dačic byl založen první cukrovar v okolí?

Jak se jmenoval člen rodiny Dalbergů, za které byl tento cukrovar založen?

Proč byl v době založení o cukr takový zájem?

Ve které roce byl kostkový cukr vynalezen?

10:45

Krátká přestávka na občerstvení.

11:00

Přesun k pamětní desce na budově bývalé rafinerie cukru. Zde se žáci dozvěděli vše o samotné rafinerii, o jejím vzniku, slavném řediteli a něco málo o samotné výrobě.

Otázky:

Z jakého důvodu a kdy vzniká v Dačicích rafinerie na zpracování cukru?

Ve které roce tato rafinerie zaniká?

Jak se jmenoval první ředitel této rafinerie a vynálezce kostkového cukru?

11:30

Přesun k budově tzv. Staré radnice. Zde se žáci dozvídají více o renesanční přestavbě celého města za Krajířů z Krajku. Dále o době, kdy se Dačice stávají městem, a o různých privilegiích města. Dále jsme se bavili o místních trzích a o historii budovy samotné.

Otázky:

Ve které roce budova bývalé radnice vznikla?

Za kterého pána v Dačicích proběhla hromadná renesanční přestavba?

12:00

Přesun do dačického zámeckého parku, kde se setkáváme s druhou skupinou. S kolegyní jsme se domluvili, že historii tzv. Nového zámku vyložíme oběma skupinám. Dodnes je to asi nejvýznamnější dačická památka a v rámci regionální historie se o tuto budovu při výuce bude kolegyně dost opírat. Proto jsme se domluvili, že výklad vyslechne celá třída, ale fotodokumentaci a vypracování otázek se týká jen skupiny Horní náměstí. V parku se tedy celá třída dozvěděla historii a stavební vývoj této empírové budovy. Bavili jsme se o jednotlivých rodech vlastníci dačické panství a při výkladu jsem se snažil uvádět spíše zajímavosti, které by žáky mohly zaujmout a pomocí nich si také větší část výkladu snadno zapamatovat. V krátkosti jsme se zastavili u vzniku zámeckého parku a jeho zajímavosti.

Otázky:

Ze kterého roku máme první zmínku o této budově a kdo zámek nechal postavit?

Které stavební slohy zasáhly do úprav zámku od jeho založení?

Který rod jako poslední vlastnil panství Dačice včetně zámku?

Jakou rozlohu má zámecký park?

8.3. Skupina Dolní náměstí

10:00

Přesun k budově tzv. Starého zámku, dnešní radnici. U této budovy se žáci dozvěděli více o panském dvoře, který stál nedaleko. Dále získali informace o správě města a renesanční přestavbě, která probíhala za Krajířů z Krajku. Mohli si názorně ukázat prvky renesančních staveb a nakouknout do renesančních interiérů.

Otázky:

Ve kterých letech probíhala výstavba této budovy?

Kdo tuto budovu zakládá a z jakého důvodu?

Erby kterého pána a jeho manželky dodnes zdobí vstup do zámku?

10:30

Přesun ke kostelu sv. Antonína Paduánského s klášteřem. Zde se žáci dozvídají více informací o třicetileté válce a o prodeji sukna, na kterém vydělal značný majetek významný dačický občan té doby, Matěj Jiří Kapeta. Dále se baví o založení a stavbě kostela s klášteřem a získávají více informací právě o mecenášovi celé stavby, M. J. Kapetovi. Na závěr též diskutují o prvním řádu, který v klášteře pobýval, o církevní persekuci za komunismu a o dnešním řádu bosých karmelitek.

Otázky:

Který významný měšťan sponzoroval výstavbu kostela s klášteřem?

Ve které období proběhla výstavba tohoto komplexu?

Který řád po dostavbě v klášteře působil a do kdy?

Který řád působí v klášteře dnes?

11:00

Přesun k pomníku padlých Pod Lipkami. Zde se žáci blíže seznamují s historií obou světových válek a jejich vlivem na Dačice. Dále se dozvídají o dačickém odboji za druhé světové války a o persekuci civilního obyvatelstva. Na závěr ještě proberou problematiku židovského holocaustu.

Otázky:

Které tři hlavní skupiny obětí jsou na tomto pomníku zastoupeny?

Jaký je zakládající název sadu, ve kterém se pomník nachází? A kdo byla osoba, po které je sad pojmenován?

Ve kterém roce došlo ke slavnostnímu odhalení tohoto pomníku a kdo byl autorem?

11:15

Krátká přestávka na občerstvení

11:30

Přesun k pamětní desce padlého válečného letce Viléma Götha. Zde se žáci seznamují s fakty o Mnichovské dohodě, Protektorátu Čechy a Morava a bitvě o Británii. Dále diskutují o životě dačického rodáka Viléma Götha.

Otázky:

Ve kterém roce zemřel Vilém Göth?

Které významné bitvy se tento dačický rodák účastnil?

12:00

Přesun do dačického zámeckého parku ke zbytku třídy.

13:00

Uzavření prvního dne. Diskuse s žáky, co se jim nejvíce líbilo a co jim přišlo nejzajímavější. Dále jsem připomněl program na druhý den a upřesnili jsme

si vše, co budeme dále potřebovat ke zpracování získaného materiálu. Na závěr jsme se vrátili zpět do školy, všechen materiál uložili ve třídě a první den ukončili.

8.4. Druhý den

8:00

Všichni se setkávají ve třídě kvinty. Obě skupiny si připraví veškerý materiál z předešlého dne. K dispozici mají své vyplněné pracovní listy, fotodokumentaci, kterou si sami pořídili. Dále jsem jim přichystal odbornou literaturu o Dačicích a k dispozici také byly 4 počítače s přístupem na internet.

Nejprve jsme zhodnotili den předcházející a zopakovali si hlavní cíl celého snažení, a to vytvoření jednoduché prezentace (příručky) o nejvýznamnějších památkách Dačic. Nejdříve jsme začali společně diskutovat, co vše by měla prezentace obsahovat. Bylo dohodnuto, že kromě jednotlivých medailónků v prezentaci bude krátký úvodní text o projektu, mapa centra Dačic, do které se všechny památky vyznačí, a na konci seznam všech autorů, tedy seznam studentů třídy.

Poté jsme pozornost obrátili na samotné medailónky. Z diskuse předešlého dne jasně vyplynulo, že u každé památky bude fotografie, kterou si demokraticky vybere každá skupina. Dále u každé památky bude, tedy pokud je to možné, datum založení památky, autor nebo iniciátor, kde se památky nachází (viz mapa), k jakému účelu sloužila, v jakém slohu byla postavena. Bude uvedena stručná historie památky, současný stav a účel.

Posledním bodem diskuse byl vzhled prezentace. Žáci se nakonec rozhodli, že každá ze čtyř skupin bude své památky zpracovávat po svém a na závěr se vybere ta nejhezčí prezentace a v jejím stylu se udělá celá verze konečná.

Žáci se už sami v rámci skupiny rozdělili ještě na dvě části. Ve třídě se tedy vytvořily z původních dvou čtyři skupiny a ty si udělaly stanoviště v jednotlivých koutech třídy. Někteří žáci v tyto dny chyběli, proto četala každá skupina 5 členů. Na závěr si postupně skupiny vybíraly památky, které by chtěly do prezentace zpracovávat. Na každou skupinu vyšly památky dvě, pokud budeme počítat pomník kostky cukru a pamětní desku na rafinerii jako jednu.

Skupina měla k dispozici jeden stolní počítač a společně začali pracovat na prezentaci. Vyučující sledovali práci jednotlivých skupin a pokud byli požádáni, snažili se jednotlivým skupinám poradit. V každé skupině byl jeden žák, který pracoval na PC, a dvě dvojice hledající informace a vytvářející medailónek jedné památky.

Aby se žáci naučili pracovat i s prameny a literaturou, internet směli využít jen v určité době a hlavně na stažení obrázků a mapy. Na tuto činnost skupiny dostaly časový limit cca 3 hodiny.

11:15

Po ukončení tvorby prezentací měla každá skupina před interaktivní tabulí svým vyučujícím a spolužákům prezentovat a obhájit svoji práci. Na představení své práce byl dán časový limit max. 15 minut. Památky postupně popisovala a výběr informací v medailónku zdůvodňovala dvojice, která tu či ono památku zpracovávala. Prezentaci jim pouštěl poslední z týmu, který pracoval s počítačem.

12:15

Po prezentaci všech skupin si třída vybrala nejhezčí vzhled a barvu prezentace. Žáci zůstali ve svých skupinách a rozdělili si další práci. První skupina vytvořila výslednou celkovou prezentaci, druhá upravovala texty a za pomoci vyučujícího volila vhodná slovní spojení do prezentace. Třetí skupina vytvářela mapu centra, do které zanesla všechny zpracované památky, a čtvrtá vytvořila úvodní text prezentace a seznam autorů (spolužáků).

13:00

Dokončení práce na prezentaci a vyvrcholení celého projektu představením výsledku projektu ředitelství gymnázia.

8.5. Zakončení projektu a jeho závěr

Vrcholem dvoudenní praktické části projektu bylo představení výsledné prezentace ředitelství gymnázia. Třída si vybrala ke každé památce jednoho spolužáka prezentujícího památku. Představení projektu proběhlo ve stejné učebně, ve které žáci projekt zpracovávali. Díky tomu mohli použít interaktivní tabuli. Stejně jako při představování jednotlivých skupin měli žáci i na celkové představení předem daný časový limit, a to 3 minuty na každou památku.

Samotné prezentaci předcházelo úvodní představení celého projektu. První mluvčí popsal průběh terénního výzkumu i následné zpracování získaných informací. Dále uvedl použité pomůcky, podklady a literaturu.

Po úvodu následovalo samotné představení památek jednotlivými žáky. U každé památky vystupoval jiný žák a kromě představení památky obhájoval použité informace a jejich formu. Pan ředitel společně se zástupci měl právo během představování klást referujícímu žákovi otázky týkající se dané památky. Na konci proběhla diskuse ohledně dalšího využití projektu pro školu i pro samotné město. Z diskuse vyplynula možnost zapojit do projektu více tříd gymnázia s důrazem na propojení s více předměty. Dalším možným vyústěním bylo zapojení místní radnice nebo také významnějších podnikatelských subjektů, které by na další fázi projektu mohly finančně přispět. Pan ředitel také projevil přání ke konci roku seznámit zbývající třídy gymnázia s projektem ve školní aule.

Na závěr dne jsme společně provedli krátké zhodnocení celé praktické části. Dle mého názoru byli žáci s projektem spokojeni, kvitovali hlavně nové informace o městě. Dále jsme hovořili o možném využití projektu a o jeho dalším rozvíjení. Teď už mi nezbylo nic jiného než doufat, že si žáci z tohoto projektu vzali co možná nejvíce a že je tato dvoudenní netradiční práce bavila a náležitě obohatila.

9. Projekt otevřený

9.1. Zpětná vazba

Důležitou součástí každého projektu je provedení zpětné vazby. Pro mne osobně byla zpětná vazba velmi důležitá, protože jsem podobný projekt dělal poprvé.

První zpětnou vazbu jsme s Mgr. K. Hroudou dostávali v průběhu a na závěr praktické části projektu komunikací s jednotlivými žáky. Z této komunikace vyplynulo několik pozměňovacích návrhů hlavně v časovém harmonogramu, které byly postupně do projektu zakomponovány. Jednalo se například o přestávky na svačinu, o jiné místo setkání atd. Celkově ale během projektu byli žáci spokojeni a žádné větší problémy jsme nemuseli řešit.

Jako další formu zpětné vazby jsem zvolil pracovní list, který žáci vyplňovali přibližně měsíc po skončení projektu. Hlavním cílem listu bylo zjistit, kolik informací si žáci z projektu zapamatovali, jak dále o projektu přemýšleli, a s časovým odstupem jsem také potřeboval zjistit jejich pozitivní nebo negativní zhodnocení celého projektu.

Této práci se zúčastnilo 19 žáků, z toho 10 dívek a 9 chlapců. Jejich úkolem bylo v časovém limitu 15 minut vypracovat 4 úkoly. Prvním úkolem bylo do textu doplnit chybějící jméno, událost nebo letopočet. U každého vynechaného místa měli žáci v závorce na výběr tři možnosti. Text byl zaměřen na obecnou historii města a památek. Celkově s ním žáci neměli větší problémy. V této otázce jsem si chtěl ověřit, kolik základních informací si žáci z projektu zapamatovali.

Druhým úkolem navazujícím svým obsahem na úkol první, bylo spojit významnou osobnost s památkou nebo událostí. Ani v tomto bodu žáci neměli větší problémy a všichni odpověděli správně.

Třetí úkol byl zaměřen na orientaci v plánu města. Žáci měli za úkol do slepé mapy města zakreslit památky, které v rámci terénních prací navštívili. V tomto bodě se vyskytlo několik drobných nepřesností, které byly zapříčiněny rozdělením žáků do dvou skupin. Žáci jedné skupiny někdy nepřesně zakreslili památku, kterou popisovala skupina druhá. Ale celkově i v tomto bodu byli žáci úspěšní.

Poslední úkol byl pro mě stěžejní. V něm žáci odpovídali na zadané otázky:

- *Co tě na historické procházce nejvíce zaujalo a proč?*
- *Co se ti naopak nelíbilo nebo co ti v procházce chybělo?*
- *Jak by se v projektu dalo pokračovat? Co by si doporučil za další téma?*

Na první otázku odpověděli všichni žáci a z odpovědí vyplývají následující závěry. Žákům se líbila netradiční forma výuky a ocenili nové informace o městě. Někteří se zaměřili na konkrétní památku, o které se chtěli dozvědět více. U dívek převládal kostel se zámekem, naopak u chlapců pomník padlých a osobnost Viléma Götha.

Na druhou otázku odpovědělo 75 % žáků. Z odpovědí vyplývají následující závěry. Dívky většinou napsaly nepřízeň počasí, kdy jim během prvního dne při terénním výzkumu byla zima. Dalším žákům chyběl pohled z dačické věže, některým se zdály příliš lehké otázky v pracovním listu. Přibližně 35% žáků by chtělo na projekt více času (3 až 4 dny) a nelíbilo se jim rozdělení do dvou skupin, protože si nemohli s výkladem projít i památky druhé skupiny. Asi 25 % žáků nemělo k projektu žádnou připomínku.

U třetí otázky odpovědělo „jen“ 65 % žáků. Většinou navrhovali podrobnější prozkoumání jednotlivých památek nebo osobností. Někteří by se chtěli zaměřit i na okolní vesnice, které k Dačicím patřily a patří. Zajímavý názor byl zpracovat historii místních škol nebo sledovat, jak se postupem času památky měnily a k jakému účelu slouží dnes. Dále se žáci zaměřili i na poznání místních zvyků a tradic a chtěli by se více dozvědět o životě obyvatel v dobách minulých.

S většinou názorů žáků na pokračování projektu jsem počítal již při přípravě a dále je rozvádím v následující kapitole. Při čtení odpovědí mě mile překvapila správnost odpovědí ve vědomostní části. Někteří žáci mile překvapili i návrhy na pokračování projektu. Z odpovědí je znát, že alespoň většinu třídy projekt zaujal a rádi by se zúčastnili i jeho pokračování.

9.2. Další využití projektu

Celý můj nynější projekt jsem od samého začátku chápal a pojal jako projekt otevřený. To znamená, že na dílčí výsledek je možné (a doufám, že se tak stane) v budoucnu navázat a dále jej rozvíjet. Možností je mnoho stejně jako prostředků, které k tomu můžeme využít. Následující výčet nápadů je proto možno chápat jako

inspiraci pro toho, kdo bude s daným projektem pracovat. Není zrovna nutné, aby se projekt týkal jen a pouze Dačic nebo jejich okolí. Podobný projekt je možno aplikovat na jakoukoliv lokalitu a stejným způsobem ho i rozvinout.

První možností, jak využít výsledek projektu, je jeho veřejná prezentace. Žáci pracovali v uzavřeném kolektivu a byla by škoda, kdyby se se svými výsledky nepochlubili třeba široké veřejnosti. Mohla by to být inspirace pro celou školu a výsledek prohloubeného projektu, který by se týkal města Dačic, by mohl být využit i mimo ni. Šlo by například zapojit děti do práce na průvodci po městě, který by mohl být k zakoupení v místním informačním centru. Celý projekt by mohl sloužit jako zpětná vazba pro zřizovatele školy, jímž je právě město Dačice, které se pak danou prací může při různých příležitostech pochlubit.

Žáci ale mohou prezentovat projekt popisující jejich město i jinak. V dnešní době není těžké získat přístup k natáčecí a střihové technice. Žáci mohou na základě svého projektu natočit krátký film, jímž by svoje město popsali ostatním. I při této formě prezentace je možné dále postupovat formou projektového vyučování a práci na dokumentu rozdělit do jednotlivých skupin ve třídě. Tento film lze pak prezentovat jak formou klasických nosičů DVD, tak i přes internetová média do celého světa, vyrobí-li studenti cizojazyčnou mutaci. Je možné navázání kontaktu s jinými školami, které se podílely na obdobných projektech, a vyměnit si s nimi poznatky.

Jinou možností, jak na program navázat, je hra, kterou jsem nazval „Na den učitelem“. Projekt, na kterém jsem pracoval, byl určen především žákům vyšších ročníků. Ti by mohli výsledek svojí práce prezentovat svým mladším spolužákům v hodinách dějepisu, a tak zastoupit učitele. Ten je může spolu s ostatními sledovat a sami žáci si vyzkoušejí, jak těžké je někoho něco naučit.

Napadla mě i možnost interaktivní hry přímo v terénu. Žáci představí svůj projekt danému publiku, které získá určité množství poznatků o městě. Posluchačům mohou být zadány jisté úkoly, které v závislosti na zmíněných poznatecích plní. Například: jdi tam a tam a zjisti určitou věc, která se k danému místu váže, nebo kolik schodů je na kostelní věži a jak dlouho trvá, než na ní člověk vystoupá.

Jinou formou rozvinutí projektu je hlubší propracování jednotlivých jeho kapitol či témat. Větší pozornost by tak žáci mohli věnovat dačickému zámku, rozebrat proces jeho výstavby, osídlení, umělecké památky a vytvořit tak projekt,

který by mohli nazvat „Život na zámku“. S tímto projektem může být spojena další část, kdy žáci mohou cvičit řetězové provádění. Každý žák nebo menší skupina se naučí průvodcovský text jedné místnosti a své znalosti budou prezentovat návštěvníkům. S ohledem na Dačice a jejich okolí by mohl být vytvořen projekt, podrobně se zabývající církevní správou a církevními památkami Dačic a okolí, jejich dějinami a procesem vzniku a rozvoje.

Celý projekt je možné rozpracovat i v rovině slavných rodáků. Je možno říci, že těmi disponuje prakticky každé město či menší lokalita a nejinak je tomu i v případě Dačic a Dačicka. Závěrem takového projektu mohou být medailony jednotlivých osobností a v tomto případě je možné vypracovat mezipředmětový projekt, například prolnutí učiva dějepisu a literatury nebo dějepisu a hudební či výtvarné výchovy. Mezipředmětových projektů, které mohou následovat, ovšem může být ještě více. Propojením dějepisu, českého jazyka a výtvarné výchovy může vzniknout historický kreslený příběh mapující dějiny Dačic. V rámci českého jazyka a dějepisu žáci mohou zpracovat báje a pověsti. Žáci také mohou sestavit mapu regionu podle rodišť či míst působení slavných rodáků, která může být graficky zajímavým způsobem zpracována a například umístěna ve třídě jako výzdoba nebo názorná pomůcka. Při této činnosti žáci uplatní znalosti ze zeměpisu, počítačové výuky, českého jazyka i dějepisu. V neposlední řadě můžeme do projektu zařadit i přírodopis. Popsat místní klimatické podmínky, změny krajiny v čase atd.

Využití poznatků z daného projektu mohou však studenti uplatnit i v hodinách, a to zábavnou formou. Učitel může uspořádat soutěž pod názvem „Znáš svoje město“, kde sestaví otázky odpovídající znalostem žáků. Ti potom mohou soutěžit buď jednotlivě nebo ve skupinách a vyučující může jejich výkony libovolnou formou ohodnotit. Soutěž ale může být uspořádána i mimo třídu. Například v rámci dne otevřených dveří školy se jí mohou zúčastnit i rodiče, kteří se tak seznámí s prací školy. Možností, jak využít projekt otevřeného typu, jsou desítky, a proto je jeho zařazení do školní výuky vítaným zpestřením celého vyučování.

10. Závěr

Moje práce si klade za cíl vytvořit metodickou příručku pro učitele základních i středních škol o tom, jak provést exkurzi městem, v mém případě městem Dačice. Šlo mi hlavně o uplatnění regionální historie, která ještě dnes není zcela integrována v učebním plánu dějepisu.

Téma bylo vybráno záměrně s důrazem na patriotismus. V dnešní době lidé často zapomínají na krásu a kulturní rozmanitost naší země nebo svého rodného regionu, což je velká škoda. I proto jsem se snažil nenásilnou formou žákům jedné třídy zprostředkovat informace o rodném městě a jeho významných kulturněhistorických památkách. Svůj podíl na neinformovanosti v této oblasti má i samotná výuka dějepisu, která nepřikládá regionálním dějinám takový význam, jaký by si bezesporu zasloužily.

Při přípravě projektu jsem se snažil o co nejpoutavější ztvárnění celé práce a o dobrou motivaci. Proto jsem zvolil téma, blízké žákům a vycházející z jejich každodenní zkušenosti. Důležitá byla i práce žáků ve skupinách, která přispěla k rozvoji sociální komunikace a k větší motivaci vzájemné spolupráce.

V mé práci jsem se podrobně věnoval historii, což ale neznamená, že by tato část měla být nejdůležitější. Právě naopak. Tato kapitola byla vypracována jen a pouze jako podklad, který učiteli poskytne nepřeborné množství cest, kterými je možno projekt vést. Samozřejmě by se i v této kapitole mohlo mnohé doplnit nebo upravit, ale pro cíle mé práce byl tento přehled naprosto dostačující. Nejdůležitější kapitolou zůstává podrobný popis celého projektu, který detailně uvádí průběh celé exkurze a následné zpracování získaného materiálu.

Hlavním cílem celé práce bylo zrealizovat dva netradiční dny, které ve své podstatě budou žáka bavit a pokusí se mu zábavnější formou zprostředkovat historické poznatky o Dačicích. Z reakcí žáků a vypracovaných pracovních listů vyplývá, že se mi záměr povedl, ale samozřejmě je stále možné některé věci zlepšit.

Byl bych rád, kdyby na mojí práci navázali další učitelé, kteří se nebojí využít i jiné způsoby výuky. Projekt pojatý jako exkurze je sice náročnější na přípravu než samotná hodina dějepisu ve škole, ale pokud se podaří, má na žáky nesrovnatelně větší dopad. I to je doufám jeden z hlavních důvodů, proč je třeba v tomto typu výuky i nadále pokračovat a déle ho rozšiřovat a vylepšovat.

Resumé

Práce mapuje přípravu, provedení a zpětnou vazbu školního projektu. V první části je práce zaměřena na region, regionální historii a její aplikaci ve výuce, dále na seznámení s historií města Dačice a významnými památkami a osobnostmi této obce. Hlavní část práce popisuje několikadenní projektové vyučování, prováděné v terénu, a jeho zpracování s ohledem na další využití začínajícího projektu pro školu samotnou, pro další třídy a pro samotné město a využití pro celý region. Hlavní cíl diplomové práce jsem splnil. Vytvořil jsem metodickou příručku pro učitele základních i středních škol, jak provést exkurzi městem.

The diploma thesis is about the preparation, implementation and feedback of a school project. The first part is focused on the territory, regional history and its application in teaching. The following topic introduces the history of town Dačice, the most important monuments and personages of this town. The main part of the diploma thesis describes several-day project lessons carried out directly in the town and its data processing in connection with next utilization of the beginning project for the school, next classes, whole town and last but not least territory. The main task of the diploma thesis has been fulfilled. I have created the methodical manual for teachers from primary and secondary schools how to make an excursion through the town (or city).

Klíčová slova

Didaktika dějepisu

Region

Regionální historie

Dačice

Kulturní dědictví

Školní projekt

Mezipředmětové vztahy

Exkurze

Didactics of History

Territory

Regional history

Dačice

Cultural heritage

School project

Interobject relations

Excursion

Seznam použité literatury

- Balcárek, P.: *Rodinný archiv Dalbergů – Osteinů*, ČMM, 108, 1989, str. 275 – 285.
- Bartušek, A.: *Dačice, státní zámek, město a památky v okolí*, Praha 1960.
- Beringer, J. – Janoušek, J.: *Město a panství Dačice*, Dačice 1893.
- Bisová, J.: *Státní zámek Dačice, Dačice 2000*, str. 1. (nepublikovaný průvodcovský text).
- Bisová, J.: *Státní zámek v Dačicích. Průvodce stavebním vývojem zámku a jeho současný stav*, Dačický vlastivědný sborník, I., Dačice 2001, str. 15 – 32.
- Bistřícký, J.: *Křížovníci v Dačicích*, Jihočeský sborník historický, 4, 1981.
- Bistřícký, J.: *Poznámky ke středověké kolonizaci*, ČMMZ, 70, 1983, str. 85 – 102.
- Bistřícký, J.: *Přehled Dějin Dačic do 15. století*, VVM, 35, 1983, str. 282 – 291.
- Dostál, B.: *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*, Praha 1966.
- Hosák, L., Šrámek, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I.*, Praha 1970.
- Janovský, J. a kol.: *Základy didaktiky dějepisu*, PSN, Praha 1984.
- JULÍNEK, S. a kol.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*, Brno 2004.
- Kol. autorů.: *Dějiny Dačic*, Dačice 2002.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.1.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.2.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.6.

- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.8.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.15.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.26.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.27.
- Křížek, F.: *Dačický listnář*, Dačice 1941, č.41.
- Kutnar, F., Marek, J.: *Přehledné dějiny českého a československého dějepisectví*, Praha 1997.
- Liška, A.: *Dačice ve 2. odboji*, Jindřichův Hradec 1993.
- Parkan, F. a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, Praha 2008.
- *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Praha 2006.
- Skalková, J.: *Obecná didaktika*, Praha 1999.
- Skalková, J.: *Za novou kvalitu vyučování*, Praha 1995.
- Smutný, B.: *Jakub Kryštof Rad (1799-1871), podnikatel v cukrovarnictví v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Ostrava 1994.
- Šilhan, J.: *Počátky sporu o Dačice*, VVM, 21, 1970, str. 80 – 94.

Přílohy